SADRŽAJ

Čitateljima

O slavenskoj mitologiji i hrvatskom bajoslovlju

Što sugerira izraz *slavenska bespismenost*

Što je pak hrvatsko starovjerje

Pisani izvori

Vratimo se spomenu Slavena u pisanim izvorima

Arheološka nalazišta

Folklorni tragovi

Kalendar i festivali

Kozmologija

(Proto)slavenski panteon

Svevišnji bog

Božanstva Perun i Veles

Jarilo i Morana

Svarog, Svarožić, Dažbog

Svantevid / Svevid i Triglav

Zorica i Danica

Daljnji razvoj

Mitološka početnica

Zašto azbukvar

Brzi tečaj glagoljice

Komu je priručnik namijenjen

Slavenska pradomovina

ሕ
ᏼ
ᗰᗰ
ᖘᕆ
ᙢᕼ
ᙢᙠ
ᙢᙢ
ᙣ
ᙢ
Ь
ᖳ
ᙢᙢ
ᚣᕆ
ᐯ
Leksikon na InBooku
Scenarij InBook
Temeljna literatura
Važniji mrežni izvori
Popis slikovnih priloga
Popis zvučnih zapisa i interaktivnih priloga
Sažetak / Summary
Bilješka o urednicama / Note On Editors

Čitateljima...

Počeci studija kroatistike, uopće koje bilo nacionalne slavenske filologije, obilježeni su proučavanjem ćirilometodske baštine, poglavito starocrkvenoslavenskoga jezika i glagoljskoga pisma, no studentu početniku nude se i osnove poredbene slavenske gramatike uz opći uvod u slavistiku. Časna je stoga zadaća namijenjena kolegiju poznatom pod nazivom Staroslavenski jezik, jednako kao i nizu izbornih kolegija koji se uzdižu na njegovim temeljima. Posebno zanimljiv aspekt kulturne povijesti Slavena rekonstrukcija je njihove, stoga i naše, stare vjere, one koja je prethodila kršćanstvu, a poznaje se i pod – ne posve istoznačnim – nazivom *slavenska mitologija*. Ovom prigodom ispričat ćemo vam kako smo se u okviru izbornoga kolegija Slavenska pisma mi studenti i profesori Filozofskoga fakulteta u Osijeku povezali s vinkovačkom umjetnicom Ivom Muškić, želeći oživjeti stečena slavenska / slavistička *starovjerna* znanja i vještine. Budući da su Slaveni dobrim dijelom svoje povijesti, a prije pokrštavanja, bili bespismena kultura, zanimalo nas je kako su fragmente svojih mitova sačuvali u usmenoj predaji (književnosti), te kako su prostorom – kao ideografskim pismom – svjedočili svoju staru vjeru. Ne ograničujući se samo na hrvatsko bajoslovlje, nastojali smo sročiti digitalni leksikon znamenitih slavenskih božanstava i bića, slijedeći sustav glagoljske azbuke, prvoga pravoga slavenskoga pisma koje putem svoga tvorca Konstantina Ćirila Filozofa posreduje kršćansko, ali i pretkršćansko, slavensko mitsko biće. Pandemijsko doba nagnalo nas je da to činimo virtualnim putem, služeći se raznim digitalnim alatima (Genially, Canva, Prezi, Kahoot! itd.) i zvučnim zapisima, pri čemu je naše pročitano i izmaštano slikom zapisivala stručnjakinja – Iva Muškić, magistra edukacije likovne kulture. Ilustracije su nastale u digitalnom formatu, prema opisima koji se nalaze u ovom leksikonu. Cilj oblikovanja ilustracija bogova bio je prikazati ih monokromno, u nijansama sive i različitim teksturama. Budi još rečeno da zavičaju nismo znali ni umjeli umaći pa su slavenski Perun, Veles, Mokoš, Simargl, Vesna, Lada i mnogi drugi postajali – kada god je i kako god je bilo moguće – i slavonski.

Dvadesetak božanstva i mitskih bića proučavali su FFOS-ovi studenti prve godine jednopredmetnoga i dvopredmetnoga studija hrvatskoga jezika i književnosti tijekom 2020. i 2021. godine, poimence: Korina Bogdanović, Ivana Petričević, Sara Pačarić, Rea Bede, Nina Jagustin, Matej Jurić, Martina Miković, Ines Pribolšan, Luka Grbavac, Matej Blažević, Barbara Markanjević, Ana Marija Vertuš, Dorotea Čorak, Petra Džinić, Dora Štrok, Sara Ćaćić, Tamara Maslarić, Andreas Muhar, Leonarda-Lea Glavaš, Manuela Kribl.

Njima – kreatorima i sukreatorima priručnika pred čijim ste dverima – zahvaljujemo kao istinskim bajoslovnim prijateljima, želeći u vama – dragi, dobronamjerni čitatelji – vazda stjecati nove. Tom mišlju nošeni, zahvalno vas pozdravljamo dajući riječ da ćemo se s priručnikom i nadalje družiti, postojeće sadržaje dorađujući i nove kreirajući.

Ovaj *e-book* interaktivan je, stoga kada se sretnete s ikonama i – kliknite na njih. One će vas odvesti na nove sadržaje putem kojih ćete saznati nešto više o pojmu uz koji se nalaze. Ako se želite vratiti na sadržaj, kliknite na naslov poglavlja!

Stojte nam dobro!

Iva i Vera

Я slavenskoj mitologiji i hrvatskome bajoslovlju

Za razliku od pouzdanih mitologija (grčke, rimske, egipatske), ne postoje podaci iz prve ruke za proučavanje slavenske mitologije. Unatoč nekim dvojbenim teorijama, ne može se dokazati da su Slaveni prije pokrštavanja imali bilo kakav organiziran sustav pisanja; stoga su se sva njihova izvorna vjerovanja i tradicije vjerojatno prenosile usmeno, s generacije na generaciju, i potom zaboravljale tijekom stoljeća koja su uslijedila nakon pokrštavanja. Prije toga, manjkave zapise o slavenskoj *religiji* uglavnom su napisali neslavenski kršćanski misionari koji nisu bili zainteresirani za točno prikazivanje *poganskih* vjerovanja i obrednih praksi. Iako su pronađeni arheološki ostaci nekih starih slavenskih kultova i svetišta, iz njih se malo može doznati bez odgovarajućega poznavanja konteksta. Eventualno dolaze kao potvrda postojećih povijesnih zapisa. Fragmenti starih mitskih vjerovanja i poganskih svetkovina preživjeli su do danas u narodnim običajima, pjesmama i pričama svih slavenskih naroda. Njihova usmena književnost prihvaćanjem kršćanstva nije međutim gubila na snazi, što s druge strane znači da se ne temelji samo na starim / pretkršćanskim vjerovanjima, obrednim praksama i svetim pjesmama / tekstovima. Savjesnom i stručnom primjenom metoda filološke arheologije moguće je u stvaralaštvu slavenske usmene književnosti rekonstruirati *praslavenski kostur*, svojevrstan ustroj i sadržaj pretkršćanskih slavenskih svetih pjesama, čime se pokojni akademik Radoslav Katičić uspješno bavio u četirima svojim knjigama s podnaslovom *Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. Tekstovi usmene književnosti, takvi kakvi su zapisani, upozorava Katičić, nisu mitovi nego pripadaju vrstama folklorne književnosti, kako ih poznaje svaka folklorna tradicija: pjesmama, epskim ili lirskim, bajkama, vjerovanjima, izrekama, poslovicama, zagonetkama i sl. U njima tek valja prepoznavati elemente koji su pak preuzeti iz sakralne poezije i obrednih formula autentične poganske tradicije, svojevrsne književne spolije ugrađene u folklorne tekstove. I pouzdani podaci o prvotnoj mitologiji Hrvata stoga izviru iz krila slavenske i indoeuropske mitologije, rekonstruirane i prikazane na temelju ulomaka prajezičnih sakralnih tekstova.

Definiciju mitologije (hrv. *bajoslovlja*) i predmeta njezina zanimanja – mita kao svetoga teksta (pjesme), neodvojiva od obreda, i običaja – potraži u knjizi *Hod kroz godinu* hrvatskoga etnologa Vitomira Belaja (2007: 17-26).

Što sugerira izraz *slavenska bespismenost?*

Da bismo na ovo pitanje valjano odgovorili, potrebno je prisjetiti se staroslavenskoga traktata *O pismenêhъ* autora Crnorisca Hrabra u kojemu je zapisano da Slaveni prije pokrštavanja nisu poznavali pismo, pa su se – kao bespismena kultura – služili crtama i urezima / zarezima: *Prêžde ubô Slovêne ne imêhǫ knʹigъ, nǫ črъtami i rêzami čьtêhǫ i gataahǫ, pogani sǫče.* Hrvatska paleografkinja Marica Čunčić ističe kako su Hrvati na koru drveća ili na štap zasigurno urezivali zareze i crte ne bi li odredili mjeru svoje robe, primjerice krzna kojim su trgovali ili stoke koju su napasali. Kad bi takav zapis bio na štapu, mogli su ga ponijeti, a zvali su ga „rovaš" (usp. Damjanović 2004: 166-167; Čunčić 2003: 16). U okviru slavističke znanosti iznosile su se još neke manje ili više popularne i primjenjive teorije o *crtama i rjezama* kao obliku organizirane slavenske pisane kulture, povezive čak s protoglagoljičnim ili protoćiriličnim pismom, međutim te su se teorije našle u sjeni prevladavajuće ćirilometodske teze prema kojoj je glagoljica originalno autorsko pismo sv. Konstantina Ćirila, stvoreno 862./863. za potrebe velikomoravske misije, dok je ćirilica – kao drugo slavensko pismo, nastalo postupnom prilagodbom grčkog alfabeta – ubrzo proglašena i službenim pismom Bugarskoga Carstva, što je car Simeon učinio 893. godine (vidi **interaktivnu sliku** koju je u okviru kolegija Slavenska pisma pripremila studentica Manuela Kribl). Nepokršteni su Slaveni njegovali usmenu (pretpismenu) kulturu pa su se *crtama i urezima* služili samo u magijske i mnemotehničke svrhe. Nerijetko bi se istraživači pozivali na mističnu knjigu *Vles,* koja je ponijela ime praslavenskoga boga Velesa, a poznata je i pod nazivom *Izenbekove daščice*. Ta drvena knjižica, koju znanstvenici ocjenjuju falsifikatom, čuvala se u knjižnici kneza Kurakina u dvoru blizu Kurska, a sadrži povijest Kijevske Rusi ili ukrajinskih Slavena od 650. g. pr. Kr. do kneza Askolda iz polovice 9. stoljeća.

Što je pak hrvatsko starovjerje?

Naš zaslužni proučavatelj Deniver Vukelić ustvrđuje (2018: 131; usp. 2021: 335):

Hrvatsko starovjerje po mojoj definiciji najstariji je oblik duhovnosti i religijsko-magijskih praksi hrvatskog naroda, zasnovan na religijskim i magijskim kultovima štovanja prirodnih sila, ponekad antropomorfiziranih u likovima patronskih božanstava, kao i na kultovima predaka, a kulturno povezan sa sličnom ili zajedničkom širom slavenskom osnovom, koje su Hrvati kao narod donijeli sa sobom tijekom svoje migracije na hrvatski povijesni prostor u približno 7. stoljeću. Hrvatsko starovjerje, kao i većinu slavenskih starovjerja, klasificiramo u animistički politeizam.

Akademik Radoslav Katičić napominje da smo svoju staru vjeru napustili prišavši karolinskom kršćanstvu, uopće latinskoj kršćanskoj Europi, na što nas vrlo jasno upućuje lokalitet Crkvina, u selu Biskupiji nedaleko od Knina, jer su uz baziliku posvećenu sv. Mariji i sv. Stjepanu pronađeni stariji poganski i noviji kršćanski grobovi (2014: 1).

Pogledaj interaktivnu sliku **"Pokrštenje Hrvata"** hrvatskoga secesijskoga slikara, rođenjem Osječanina, Bele Čikoša Sesije – koju je pripremila Tamara Maslarić, studentica izbornoga kolegija Slavenska pisma.

Pisani izvori

Nema poznatih pisanih izvještaja o slavenskoj mitologiji koja je prethodila fragmentaciji praslavenskog naroda na zapadne, istočne i južne Slavene, uz moguću iznimku kratke bilješke u Herodotovoj *Historiji*, u kojoj se spominje pleme Neuri na krajnjem sjeveru, čiji se ljudi, tvrdi Herodot, svake godine nekoliko dana pretvaraju u vukove (Matasović 2008: 40).

NAPOMENA: za izvore svih fotografija pogledaj popis priloga.

Prilog 1.

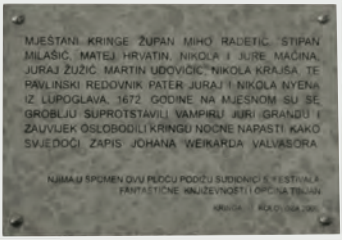

Neki su istraživači navedeno tumačenje povezali sa slavenskim narodnim vjerovanjem u vukodlake, dok drugi drže da se Herodot zapravo pozivao na drevne slavenske karnevalske svetkovine, kada su skupine mladića šetale selima u maskama, ponekad zvane ***vučari / vukari***. Identifikacija Neura s Praslavenima i dalje je kontroverzna, poglavito stoga što se u Herodotovo doba ne može govoriti o Slavenima kao posebnoj indoeuropskoj jezičnoj skupini (Belaj 2007: 40). Kod južnih se Slavena čovjek pretvara u vukodlaka tek nakon smrti, dok se promjena u većini drugih predaja događa za vrijeme čovjekova života, vukodlak je pak tijesno povezan sa svojstvima štriguna – vještica i vještaca, vampira[1].

Znaš li tko je bio Jure Grando?

Prilog 2.

Prilog 3.

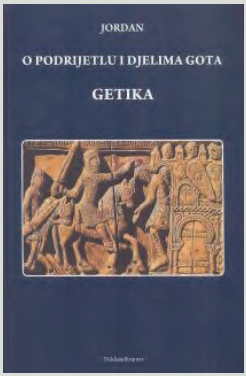
[1] Važno je spomenuti da je naziv *vukodlak/kudlak* višeznačan: on obilježuje mrtvaca / vampira (*strigoi morti*), ali i štrigona, vješca još za njegova života (*strigoi vii*) i upravo se protiv njih bore krsnici.

Najpoznatiji hrvatski *vampir*!

Taj je čovjek iz Kringe, seoceta pored Pazina, rođen 1579. godine, a preminuo 1656. Budući da nije propisno pokopan, stao je po svojoj smrti uznemiravati suseljane koji su mu se, nakon punih 16 godina terora, napokon suprotstavili. Devetero se mještana potaknutih pozivom župana Mihe Radetića s bakljama, raspelom i glogovim kolcem zaputilo do pokojnikova groba. Kad su otvorili sanduk, zaprepastilo ih je rumeno i nasmiješeno lice. Gurnuvši mu pred lice raspelo, govorili su: „Vidi ovamo, štrigune! Ovdje je Isus Krist koji nas je izbavio od pakla i umro za nas, a ti ne nalaziš mira!". Pokušali su mu nakon toga „protjerati zašiljeni kolac od bijelog gloga kroz utrobu", ali bez uspjeha. Seljanin Stipan Milašić najzad mu je sjekirom odrubio glavu na što je mrtvac *kriknuo*, a grob se napunio krvlju. Štoriju je onomad zabilježio slovenski putopisac i povjesničar Janez Vajkard Valvasor u djelu *Slava Vojvodine Kranjske* (1689) koje je uvršteno u 39 svezaka *Rajnskoga antiquariusa* njemačkoga novinara Christiana von Stramberga (1785.–1868.) te 1925. godine u zbirku tekstova Hermanna Hessea *Priče o vješticama i sablastima iz Rajnskog antiquariusa*. Naš je vampir inspirirao europsku i svjetsku popularnu kulturu, pa i visoku umjetnost, postavši junakom brojnih knjiga i kazališnih predstava. Sumnja se čak da je potaknuo velikoga Brama Stokera na pisanje *Drakule*. Želiš li o njemu čitati odmah i sad, savjetujemo da skokneš do obližnje knjižnice i posudiš roman *Vampir* hrvatskoga književnika Borisa Perića.

Obratimo se spomenu Slavena u pisanim izvorima

U latinskim se izvorima slavensko ime najprije javlja u Jordana, romaniziranoga gotskog pisca iz 6. stoljeća, i to u spisu *O podrijetlu i djelima Gota*. Naziva ih Venetima i Antima nastanjenima na golemom području istočne obale rijeke Visle.

Prilog 4.

O Slavenima i njihovoj mitologiji nešto je u 6. stoljeću zapisao bizantski povjesničar Prokopije iz Cezareje, čiji *Bellum Gothicum* donosi vjerovanja južnoslavenskog plemena koje je prešlo Dunav krećući se prema jugu u samo dva dana.

Već 548. prodrli su do Drača na jadranskoj obali. Inače, ovaj spis jedini je izvor za tumačenje južnoslavenskog poganstva jer su, kao što znademo, južni Slaveni vrlo brzo prihvatili kršćanstvo, napose Hrvati. Prema Prokopiju, ti su Slaveni štovali jedno božanstvo koje je stvaralo munje i grmljavinu. Iako nije izričito imenovano, može se zaključiti da je posrijedi Perun, čije ime označuje *grom* ili *munju*. Također, spominje se vjerovanje u razne demone i nimfe (tj. vile), ali izostaju druga konkretna imena.

Prilog 5.

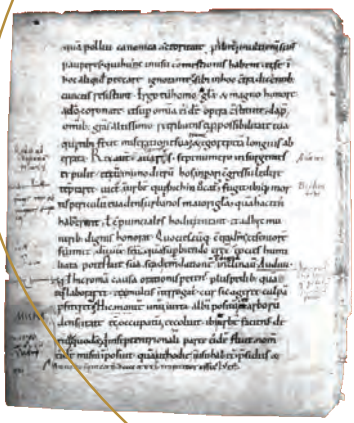
Kijevski ljetopis (poznat i pod nazivima *Povijest minulih ljeta*, tj. *Nestorova kronika*), najstarija je slavenskim jezikom pisana kronika s mnogim vrijednim referencama na poganska vjerovanja istočnih Slavena. Iako je rukopis sastavljen početkom 12. stoljeća, sadrži segmente starijih dokumenata koji opisuju događaje prije kijevskoga pokrštavanja. Dva se božanstva, Perun i Veles / Volos, spominju u tekstu mirovnih ugovora poganskih vladara istočnih Slavena i bizantskih careva s početka 10. stoljeća.

Ondje se spominje i državni *panteon* koji je knez Vladimir podigao u Kijevu 980. godine. U Vladimirov *panteon* ušli su Perun, H(o)rs, Dažbog, Stribog, Semargl i Mokoš, ali su njihovi kipovi ubrzo porušeni, već 988. godine, po prihvaćanju kršćanstva. U *Ipatjevskom ljetopisu* iz 13. stoljeća grčki se Hefest uspoređuje s domaćim Svarogom. Zanimljivi su, nadalje, odlomci iz istočnoslavenske *Pripovijesti o Igorovoj vojni* posvećeni Velesu, Dažbogu i H(o)rsu. Iako je tekst pronađen krajem 18. stoljeća, njegov postanak povezuje se s 1185. godinom. Postoje međutim sumnje u vjerodostojnost ovoga djela.

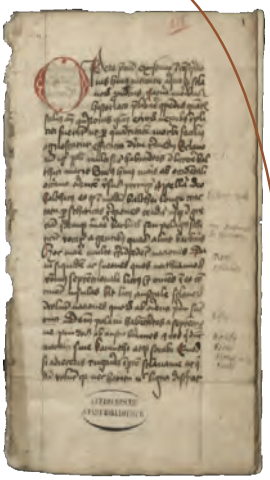
Vrlo su dobro razrađeni zapisi zapadnoslavenskoga poganstva, posebno u polapskih i pomeranskih plemena, koja su nasilno pokrštena tek krajem 12. stoljeća. Njemački su misionari i svećenici tijekom toga vremena zapisivali pojedinosti njihove dugoživuće stare vjere. Motivirani željom za pokazivanjem vlastite kršćanske nadomći, ali i sustava vjerovanja kojemu su se suprotstavljali, njemački su pisci svoje iskaze često opteretili pretjerivanjima, tzv. pobožnim lažima namjera kojih je bila Slavene prikazati poganim, krvožednim barbarima.

Kada se rečenom pridruži podatak o njihovu nepoznavanju slavenskih jezika, postaje sasvim sigurno da je informacijama iz njihovih izvora potrebno pristupiti s određenim rezervama.

Iz tog se korpusa može izdvojiti *Ljetopis* ili *Kronika* magdeburškog kanonika Thietmara (976.-1018.) jer donosi opis slavenskoga hrama u gradu Riedegostu (Radagastu / Radogošću / Rethri) gdje se štovalo veliko božanstvo Zuarasic (Svarožić). Prema Thietmaru, svaka je slavenska zemlja imala svoje vrhovno božanstvo i svetište podignuto njemu u čast, no Radogošće je po svome značaju nadvisivalo sve te okolne zemlje i njihove hramove.

Prilog 6.

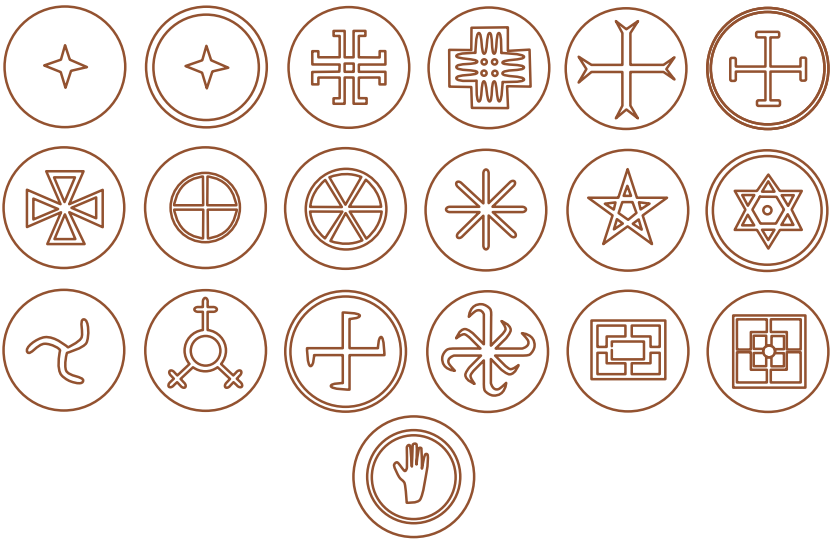

Prilog 7.

Još jedan vrlo vrijedan dokument naziva *Chronicon Slavorum* krajem je 12. stoljeća napisao njemački svećenik Helmold. Zabunom protumačeno ime božanstva iz sada već srušenog Radogošća postaje bog Radigost, a uz njega se spominju i drugi bogovi: Zerneboh (Črni Bog), božica Siwa (Živa), neki neimenovani bogovi čiji su kipovi imali više glava i, konačno, veliki bog Swantewit (Svantevit), štovan na otoku Rügenu (Rujani) u Baltičkome moru koji je, prema Helmoldu, bio najvažniji među svim znanim (zapadnim) slavenskim božanstvima. Važan podatak iz Helmoldova spisa[10] ukazuje na hijerarhiju slavenskih božanstava pa uz vrhovnoga boga na nebu (nažalost nezabilježena imena), postoje božanstva posvećena konkretnim životnim okolnostima, potekla iz *krvi* vrhovnoga božanstva, kao njegova djeca.

Arheološka nalazišta

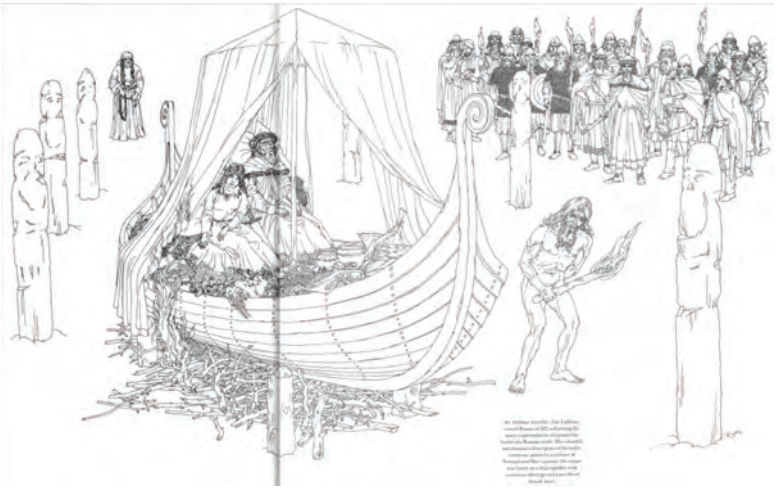
Češki arheolog Zdeněk Váňa 1983. u svojoj je knjizi *The World of Ancient Slavs* naglasio da se naša znanja o slavenskim pretkršćanskim vjerovanjima u drugoj polovici 20. stoljeća uspijevaju dopuniti arheološkim nalazima, kako iskopavanjima svetišta i mjesta žrtvovanja, tako i nalazima idola i kultnih predmeta. Predmeti – oružje, oruđe, ukrasi, posude s hranom i pićem – bili su smješteni u grobove. Sami obredi ukapanja postupno su se razvijali: od izvorne prakse spaljivanja, pri čemu se pepeo pokojnika stavljao u urne, sve do zakapanja nekremiranih tijela; a potonji je običaj postajao dominantan pod utjecajem kršćanstva. Pojedini predmeti u grobovima izražavali su posebnu simboliku, npr. jaja su simbolizirala život (oslikana *uskrsna* jaja Slavenima su poznata još od 10. stoljeća), a novčići stavljeni u usta ili u ruke pokojnih služili su kao naknada za prijelaz u podzemni svijet / svijet mrtvih – običaj kakav su prakticirali drevni Grci i Rimljani.

Simboli slavenskih posuda

Sve oznake na dnu slavenskih posuda imaju oblik starih, općenito korištenih simbola i izvorno su bile povezane s magijskim i mitološkim predodžbama, prije negoli su postale zaštitnim znacima lončara.

Povijesno i arheološki, potvrđeno je drevno slavensko vjerovanje u vampire – neumrle koji sišu ljudsku krv, čijem se mrtvom tijelu mora nauditi želi li im se stati na kraj. Isto tako, Slaveni su izvršavali spaljivanje udovica, običaj koji se u Indiji donedavna prakticirao. Čak su i predmeti svakodnevne upotrebe – oružje, oruđe, ukrasi, lonci – bili obilježeni poznatim drevnim simbolima poput svastike, križa, sunčanog kotača, pentagrama itd.

Prilog 9.

Ukapanje ruskog plemića (921./922.)

Ahmad ibn-Fadlan, član poslanstva bagdadskog kalifa koji je 921. bio na Volgi, opisuje pokapanje uglednog ruskog plemića na kom su se obilno konzumirali alkoholni napici sve dok pokojnik nije bio spaljen. Njegov živopisni i dramatični opis cijele ceremonije ukazuje na mješavinu normanskih i slavenskih običaja: leš je spaljen na brodu, zajedno s brojnim prinosima i žrtvovanom robinjom. Uz Volgu je, osim toga, opisao svetište ruskih (možda ipak varjaških) trgovaca: niz malenih idola postavljenih u krug koji opcrtava jedno veliko božanstvo (Belaj 2007: 84).

Zbručki idol, reljefni stup, dolina rijeke Zbruč, Ukrajina. Danas:Muzeum Archeologiczne, Krakow, Poljska (crtež: A. W. Moszczyński)

Kipovi nekoliko slavenskih božanstava otkriveni su 1848. godine na obalama ukrajinske rijeke Zbruč. Ondje je pronađen i visoki kameni kip s četiri lica pod jednim kamenim šeširom. Zbog sličnosti sa Saxovim opisom, kip je odmah proglašen Svantevitovim, iako je bilo jasno da to ne može biti izvorni rujanski Svantevit. Višeglavi su kipovi otkriveni na još nekim slavenskim lokalitetima.

Prilog 10.

Kamen s reljefom muške figure koja drži moćni rog postavljen je u zidu crkve u općini Altenkirchen na otoku Rügenu. Vjeruje se da je to prikaz boga Svantevita.

Maleni kip s četirima glavama iz 10. stoljeća, isklesan od kosti, otkriven je među preslavskim ruševinama, u prijestolnici srednjovjekovnih bugarskih careva.

Na otoku Fischerinselu jezera Tollensesee u blizini Neubrandenburga otkriven je dvoglavi drveni kip u ljudskoj veličini: u srednjem vijeku tu je zemlju nastavalo slavensko pleme čije ime opstaje u imenu jezera (Dolensko jezero). Glavu s tri lica ima i naša Dalmacija kod Suvida iz okolice Knina (usp. Belaj 2007: 82).

Otkriveni su i ostaci nekoliko slavenskih svetišta. Neka arheološka istraživanja poduzeta na rtu Arkona s otoka Rügena otkrila su ostatke velikog hrama i grada, podudarne s onima koje je opisao Saxo.

U Novgorodu, unutar drevnoga skita *Peryn*, arheolozi su otkrili ostatke poganskog svetišta vjerojatno posvećenog bogu Perunu. Svetište se sastojalo od široke kružne platforme usredotočene oko kipa. Platforma je bila okružena rovom s osam apsida u kojima se nalaze ostaci žrtvenih oltara. Ostaci citadele s više-manje identičnim rasporedom otkriveni su na mjestu sugestivnog naziva Pohansko (Pogansko), u blizini Břeclava u Češkoj.

Prilog 11.

Svi ti arheološki ostaci imaju mnoštvo zajedničkih aspekata. Kipovi bogova s više lica i ostaci svetišta s više žrtvenih oltara potvrđuju pisana izvješća kršćanskih misionara o Slavenima koji štuju policefalne bogove.

Također su vrlo važni ostaci nekoliko komada keramike černjahovske kulture iz 4. stoljeća. Ruski arheolog Boris Ribakov identificirao je i protumačio simbole koji su na njih upisani kao zapise drevnog slavenskog kalendara.

Prikaz sličan gornjoj ilustraciji izveden je u zidnom kamenu crkve u Bergenu na Rügenu.

Drveni kip pronađen u Novgorodu vjerojatno prikazuje Peruna. Potom, drvena figurica pronađena u Wolinu u Poljskoj na obali Baltičkoga mora vjerojatno predstavlja boga Triglava, kojeg su štovali u Stettinu i okolnom ruralnom (poljskom) području. Idol nalik Svantevitu, visok gotovo tri metra (deset stopa), prikazuje božanstvo s četirima glavama. Podignut je s dna rijeke Zbruč u blizini Husjatina (današnja Ukrajina).

Uobičajeno se tvrdi da se bogoštovlje slavenskih nekrštenih plemena često održavalo u šumi, a ne u svetištima. Takve su se šume na praslavenskom jeziku nazivale *gajevima / lugovima*[2], a ponekad su bile okružene ogradom koja je ocrtavala sveto područje. Želiš li znati više o životu i običajima Slavenima u srednjem vijeku (od 6. do 13. stoljeća), zaviri u knjigu Francisa Contea *Sloveni: nastanak i razvoj slovenskih civilizacija u Evropi (VI. – XIII. vek)* (sv. 1 i 2, Beograd, 1989).

Novgorodska drvena figurica koja vjerojatno prikazuje Peruna

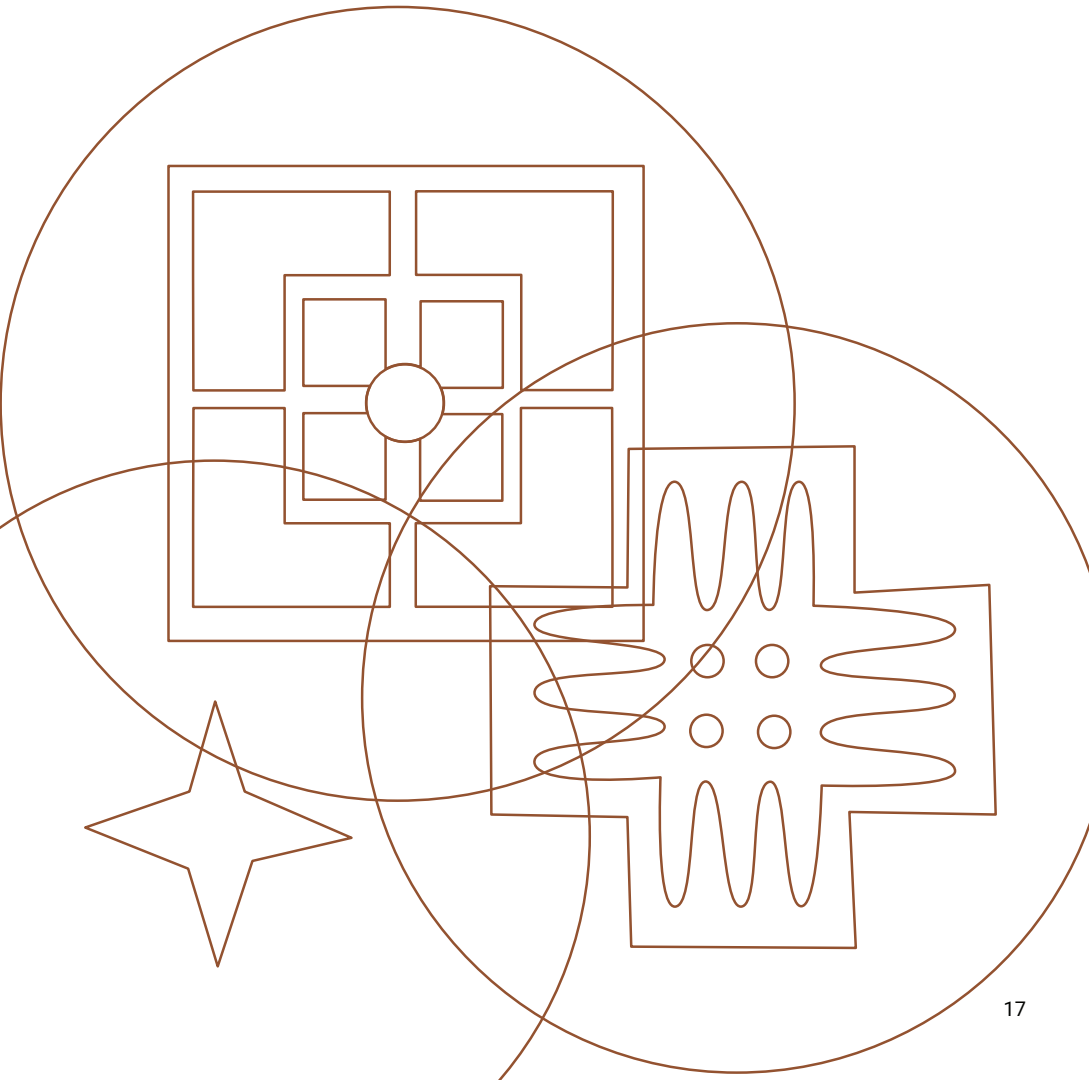
Prilog 13.
Drvena figurica Triglava (Wolin)

Prilog 12.
Još jedan prikaz zbručkoga idola

[2] Drveće i trava na zavoju rijeke. O lugu, kao predjelu kozmološkog stabla između *vrha (grada na gori, krošnje) i dna (korijenja, zemlje)*, koji svoj odvjetak pronalazi u stvarnom prostoru / obliku *pisana* svjedočanstva stare vjere, iscrpno je raspravljao Katičić (2017: 173 i dr.). U kom smislu prostor postaje *pisano* svjedočanstvo, pogledaj kod spomena prostornih ideograma, tzv. svetih trokuta, unutar poglavlja o kozmologiji.

Važno je na kraju ustvrditi da su arheološka otkrića u rekonstrukciji slavenske mitologije zapravo malo uporabljiva. Vrlo su korisna kada na određenu nalazištu identificiraju pojave obrednoga pjesništva. To mogu oprimjeriti istraživanja Aleksandra Durmana na ranoindoeuropskome Vučedolu te slovenskoga arheologa Andreja Pleterskoga na slavenskome nalazištu u istočnim Alpama (usp. Belaj 2007: 40).

Φolklorni tragovi

Kako su se različite slavenske populacije pokrštavale između 7. i 12. stoljeća, kršćanstvo je uvedeno kao religija elite, koja je cvjetala uglavnom u gradovima i među plemstvom. Ruralna većina srednjovjekovnoga slavenskog stanovništva snažno je ostajala povezanom sa starim mitovima. Kršćanski svećenici i redovnici u slavenskim zemljama, posebno u razmjerno kasno pokrštenoj Rusiji, stoljećima su se borili protiv fenomena zvanog *dvoeverie* (dvostruka vjera). S jedne strane, seljaci i poljoprivrednici željno su prihvaćali krštenje, mise i nove kršćanske blagdane. S druge strane, još uvijek su ustrajali u obavljanju drevnih obreda i štovanju starih poganskih kultova, čak i kad su drevna božanstva i mitovi na kojima su se temeljili bili potpuno zaboravljeni.

Što je dvovjerje? Pretpostavka da se i među južnim Slavenima, baš kao i kod njihovih istočnih – ruskih – srodnika, prilično dugo zadržavala stara uz onu novu – kršćansku – vjeru. Kada se u pretežno kršćanskoj slovenskoj dolini Soče u 14. stoljeću još uvijek štuje drvo i pod njim vrelo kao da je riječ o božanstvu, to znači da je – uz kršćanstvo – itekako još uvijek živ i Perunov i Velesov kult (Vukelić 2021: 343-358; Katičić 2017: 16-17; Belaj 2007: 41).

Arheološki ostatak hrvatskoga dvovjera može biti kameni reljef s prikazom konjanika koji je danas ugrađen u fasadu župne crkve u Žrnovnici u Dalmaciji. Isprva protumačen kao ranoromanički spomenik sv. Jurja, najzad se smješta u 8. stoljeće pa reljefna scena zapravo ukazuje na mitološki sukob staroslavenskih bogova Peruna i Velesa, odnosno sv. Jurja s nemani koji je uokviren kršćanskom ikonografijom.

Prilog 14.

Hrvatsko dvovjerje u kamenom reljefu s prikazom konjanika (Žrnovnica)

Tomu je bilo tako stoga što, iz perspektive slavenskog seljaka, kršćanstvo nije zamjena stare slavenske mitologije, već njezin dodatak. Kršćanstvo je moglo ponuditi nadu u spas i blaženi zagrobni život na onom svijetu, ali za opstanak na ovom svijetu, godišnju žetvu i zaštitu stoke, potreban je stari religijski sustav s obredima plodnosti, zaštitničkim božanstvima i duhovima domaćinstava. Taj problem kršćanska crkva zapravo nikada nije riješila; u najboljem slučaju mogla je ponuditi kršćanskog sveca ili mučenika da zamijeni pogansko božanstvo određenog kulta, iako time veza s mitološkim pogledom na svijet kojim su se objašnjavali prirodni fenomeni nije mogla biti prekinuta.

Narodna su vjerovanja i tradicije svih slavenskih naroda uistinu najbogatiji izvor za obnovu i rekonstrukciju drevnih poganskih vjerovanja, iako su ona vjerojatno izgubila mnoga svoja izvorna značenja. Kultovi starih božanstava stapali su se sa štovanjem novih kršćanskih svetaca, a stari su se obredi *kontaminirali* novim kršćanskim blagdanima. Znanstvenici su stoga nastojali analizirati folklorne običaje i tekstove usmenoga stvaralaštva, osmislivši metodologiju rekonstrukcije izgubljenoga mitološkog svijeta. Folklorne izvještaje možemo grubo podijeliti u dvije skupine:

- Bajke i priče o raznim fantastičnim likovima i stvorenjima kao što su **Alkonost**, **Baba Jaga**, **Košćej Besmrtni**, **Žar-ptica**, ruski / ukrajinski **Zmaj / Zmija Gorjanin**[3], poljski **Wawel** ili hrvatski - čakovečki - **pozoj** ; tj. **moguti, mlade nedilje odnosno plačivice** pa pjesme i priče o legendarnim junacima, te praznovjerja o raznim demonima i duhovima kao što su *domovoj, li(k)ho, vile, vampiri, vodjanoj / vodnik / vodenjak, rusalke* itd. Mnoge od ovih priča i tradicija prilično su drevne i vjerojatno sadrže barem neke elemente stare mitske strukture, ali same po sebi nisu mitovi. Nedostaje im dublje, sakralno značenje i vjerski značaj, osim toga imaju tendenciju da se uvelike razlikuju među slavenskim zajednicama.
- Narodne proslave raznih kršćanskih svetkovina i narodna vjerovanja vezana za razne svece. Primjerice, sasvim je jasno da je popularni svetac u mnogim slavenskim zemljama, sv. Ilija Gromovnik, zamjena starom bogu groma Perunu.

[3] I ne samo ukrajinski: vidi što je o Zmaju Gorjaninu zapisao V. Belaj (2007: 103).

Isto tako, tragovi drevnih božanstava mogu se naći i u kultovima mnogih drugih svetaca, poput svete Marije, svetog Vida, svetog Jurja, svetog Vlaha i svetog Nikole, a očito je i da su razna narodna slavlja, poput proljetne proslave Jurjeva i ljetne proslave Ivanja, samo labavo povezana s kršćanskim svetkovinama i blagdanima, te da obiluju pretkršćanskim elementima. Ta vjerovanja imaju velik sakralni značaj za ljude koji ih još uvijek njeguju. Problem je, naravno, što se elementi pretkršćanske religije sustavno prožimlju s popularnim kršćanstvom.

Rekonstrukcija izvornih slavenskih mitova stoga je zahtjevan istraživački pothvat, često nazvan detektivskim djelom ili filološkom arheologijom[4], a zahtijeva zavidno poznavanje različitih znanstvenih disciplina kao što su semiotika, poredbeno-povijesna lingvistika, filologija, komparativna mitologija i etnologija. Prikazi folklora moraju se analizirati na razini strukture, ne samo kao pjesme ili priče, već kao skupine znakova i simbola koji sadrže neku unutarnju strukturnu logiku. Svaki od tih znakova obuhvaća nekoliko ključnih riječi, koje su više od imena likova, mjesta ili artefakata. Svakako važan aspekt simbola, u ovome kontekstu, njihova je nepromjenjivost. Dok su njihova imena podložna promjenama, struktura vjerojatno nije. Primjerice: kao što je već rečeno, slavenski bog groma Perun u kršćanskom je folkloru uglavnom bio izjednačen sa svetim Ilijom Gromovnikom. Ali ponekad je bio izjednačen sa svetim Mihovilom, pa čak i s kršćanskim Bogom, dok je u nekim ruskim ili bjeloruskim narodnim pričama bio sveden na razne vilinske likove kao što su car Ogin (car plamen) ili Grom (grom). Bez obzira na promjene u samom imenu, uvijek postoje neke ključne riječi koje su upotrebljavane za opisivanje Peruna kao simbola u drevnim mitskim tekstovima, a preživjele su u folklornome stvaralaštvu. Perun je uvijek *gore* (visoko, na vrhu planine ili na nebu; Perun je nebeski bog, a ujedno je i *najviše* božanstvo staroslavenskog panteona), on je *suh* (nasuprot mokrome; bog je groma i munje, što rađa vatru), on treska / razbija / goni / ubija (razarajući i bijesni bog groma i oluja), javlja se sa strijelom / kamenom / munjom (Perunovo oružje).

[4] Ili lingvističkom arheologijom, što je termin akademika Radoslava Katičića koji je proučavao slavenske i baltičke tradicijske pučke pjesme koje se pjevaju u vrijeme jurjevskih, ivanjskih i koledarskih ophoda i slavlja te ih uspoređivao sa sličnim slavenskim pjesmama, a s namjerom rekonstruiranja slojeva mitskoga teksta izvornih pretkršćanskih vjerovanja (Vukelić 2018: 135).

Munje ispaljuje kao strijele koje su toliko snažne da eksplodiraju i raznose kamenje kad ih udare. Te su se ključne riječi sačuvale u folklornom stvaralaštvu, čak i ako je Perunovo ime davno zaboravljeno. Prema tome, struktura ovog simbola omogućila je poistovjećivanje Peruna sa sličnim likovima, bilo iz kršćanske religije ili iz kasnijeg folklora, koji dijele sličnosti u strukturi vlastitih simbola.

Nadalje, folklorni tekstovi često, za razliku od povijesnih izvora, pripovijedaju o mitskim događajima, pučkoj vjeri i praksi. Ne kronologiziraju, ne donose popise i imena božanstva, svećenstva i hramova. Namjesto bogova, junaci folklornih tekstova, prateći pradavnu priču, postaju seljani (Juraj, Ivo, Mara) ili povijesne osobe, odnosno već spomenuti kršćanski sveci (sv. Juraj, Ivan Krstitelj, sv. Ilija, sv. Blaž, Djevica Marija, Isus, Bog Otac i dr.) (usp. Belaj 2007: 47-49).[5]

Slijedeći sličnu metodologiju i povlačeći paralele sa strukturom drugih srodnih indoeuropskih mitologija (posebno baltičke), povremeno se koristeći nekim natuknicama iz povijesnih zapisa slavenskoga poganstva, postalo je moguće obnoviti određene slavenske mitove. Značajan napredak u proučavanju slavenske mitologije ostvaren je tijekom posljednjih 50-60 godina, uglavnom radom ruskih filologa Vladimira Toporova i Vjačeslava Vsevolodoviča Ivanova, kao i radom hrvatskih znanstvenika Radoslava Katičića i Vitomira Belaja. Također su vrlo vrijedne studije ruskog učenjaka Borisa Uspenskog i srpskog filologa i etnologa Veselina Čajkanovića.

[5] Poseban pak hrvatski mitski svijet stasava u literaturi, primjerice našim baroknim i renesansnim dramskim djelima Marina Držića, Junija Palmotića, Ivana Gundulića i drugih. Mitska Dubrava, neke nove vile i božanstva (Slovan, Davor, Lero) samo su zapravo slavenska interpretacija grčko-rimske mitologije (usp. Belaj 2007: 48).

Spominju se i radovi Tome Vinšćaka, slovenskoga arheologa Andreja Pleterskoga, austrijskoga slavista Georga Holzera i drugih (Katičić 2017: 22).[6]

Međutim, nekritičko tumačenje folklora ili nekvalificirana rekonstrukcija mitova mogu dovesti do pogubnih učinaka, kao što je objašnjeno u nastavku.

Kad se govori o slavenskoj mitologiji, ne može se biti previše oprezan ili previše kritičan prema valjanosti i autentičnosti izvora. Znanstveni interes za vjerovanja drevnih Slavena neprestano raste, još od doba renesanse, a s tim se povećao i ukupan broj zabuna, pogrešaka, pogrešnih interpretacija i nepodržanih rekonstrukcija (a o fabrikacijama da i ne govorimo).

[6] O povijesti proučavanja slavenske mitologije i smjenjivanju raznovrsnih pristupa čitaj u knjizi R. Katičića *Božanski boj: Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine* (2008: 11-37), potom u knjizi V. Belaja *Hod kroz godinu* (2007: 49-55) te u knjizi R. Katičića *Naša stara vjera* (2017: 2-10). Svoj obol istraživanju slavenske mitologije najprije je dalo otkriće sanskrta i uopće razvoj poredbene indoeuropeistike. Prve su korake u tom smislu poduzeli Slovaci Jan Kollár i Pavel Josef Šafárik, sve pod utjecajem germanskoga filologa Jakoba Grimma i njegove (pokazat će se nekritičke) usmjerenosti na tekstove usmene književnosti, uopće folklorne tvorbe. Na tom tragu u nas djeluje Natko Nodilo, uz Luku Ilića Oriovčanina. Ozbiljan ruski odvjetak ove priče zastupali su Fjodor Ivanovič Buslajev i njegov učenik Aleksandr Nikolajevič Afanasjev. Vatroslav Jagić sva je minula nastojanja u istraživanju slavenske mitologije podvrgao ozbiljnoj kritici. Nakon njega značajnijima postaju radovi evolucionističkoga pristupa (npr. Louisa Legera). Pojavom strukture u proučavanju izvaneuropske mitologije bavio se Claude Lévi-Strauss, a u indoeuropskim okvirima Georges Dumézil, dok su slavenske obilježili gore spomenuti Ivanov i Toporov. Čitaj također knjigu Jamesa Malloryja *Indoeuropljani, zagonetka njihova podrijetla* (2006).

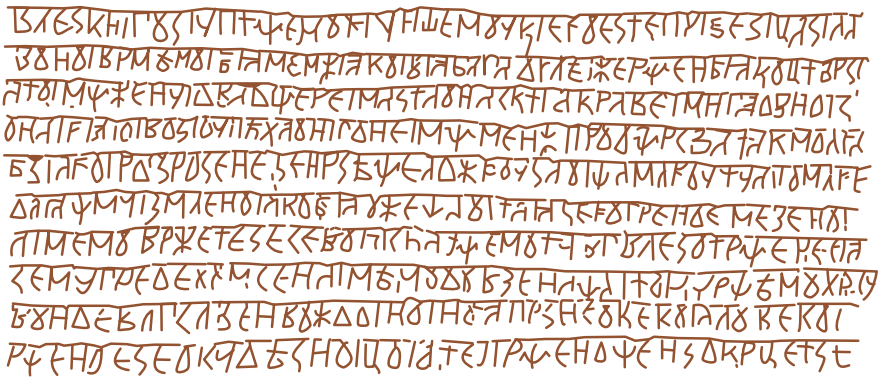
Prije sredine 20. stoljeća nije bila poznata nijedna valjana znanstvena metodologija kojom bi se mogli tumačiti folklorni zapisi, a rijetki su povijesni i arheološki izvori potpirivali neutemeljene spekulacije. Jedan od najboljih primjera sveukupne zbunjenosti i potpune pogrešne interpretacije *lažno* je božanstvo ljubavi, *Lada* ili *Lado*, izgrađeno od *besmislenih* uzvika u slavenskim vjenčanim i ljetnim obrednim pjesmama. *Koledo* i *Kupala* božanstva su nastala od pogrešno protumačenih imena popularnih slavenskih narodnih svetkovina; *Koledo* je bio slavenski naziv za božićne povorke pjevača koleda, dok je izvor imena *Kupala* nepoznat. Kršćanski izvori tvrde da potječe od Ivana Kupale (doslovno: Ivan Krstitelj), međutim ta je tvrdnja neutemeljena koliko i tvrdnja onih koji naziv odlučuju protumačiti kao pogansku svetkovinu / božanstvo. Riječ je o festivalskome danu koji se slavio za ljetnoga solsticija u mnogim slavenskim, ali i zapadnoeuropskim zemljama poput Francuske i Italije. Pripadajući običaji doista imaju preko nekoliko elemenata pretkršćanskih vjerovanja, no jednostavno izmišljanje bogova na temelju naziva običaja ne smatra se valjanom metodom za rekonstrukciju izgubljenih vjerovanja. U tom smislu i naš znanstvenik Bratoljub Klaić (1980: 779) drži da je poimanje Lade božanstvom znanstveno opovrgnuto. S druge pak strane, akademik Radoslav Katičić napominje: *Kao bog se u vrelima izričito spominje i Lado. U vrelima to može biti i žensko, božica Lada. No teško je tu reći je li Lado zaziv u svetim pjesmama ili božansko ime. Ima razloga da se pomišlja na oboje* (2017: 158, 197, usp. Belaj 2007: 295-313).

Pogrešno tumačenje Thiethmarova povijesnog opisa vendskog poganstva dovelo je, prema nekima, do zabune između boga Svarožića i grada u kojem je stajao njegov hram, Riedegosta. Budući da se ime mjesta lako može etimologizirati u značenju *drag gost*, počelo se oblikovati ime božanstva Radigosta kao navodnoga slavenskog boga gostoprimstva. Isto tako, Černobogu (Crnom Bogu), kojega je spominjao Helmold, dodan je Bijeli Bog ili Belobog. To se ime, međutim, ne spominje ni u jednom pouzdanom povijesnom ili etnografskom zapisu; nego se jednostavno pretpostavljalo da, jer je postojao Crnobog, mora postojati i Bijeli Bog.

U 19. i 20. stoljeću Slaveni se sve više zanimaju za slavensku mitologiju, potaknuti raznim romantičarskim nastojanjima, znanstvenim napretkom i nacionalno-kulturnim pokretima, a u moderno doba i novopaganskim pokretima (npr. novovjerje / **rodnovjerje**). Prouči njihov ***Slavenski kalendar*** za 2022. godinu koji donosi pregršt vijesti o starim slavenskim svetištima, među ostalim i onome usred Parka prirode Učka. **Kalendar** za 2023. godinu istražuje raznovrsne čuvare tradicije, od siječanskih ophodnika do prosinačkog kovača.

Stvaranje dokaza drevne mitologije jedno je vrijeme bivalo svojevrsnim hobijem među različitim društvenim skupinama, često samo s ciljem promocije vlastitih ideja, planova i programa. Na primjer, *otkrivali su se* kipovi drevnih slavenskih bogova, *ispisani* germanskim runama, ili su pak *zabilježene* neke narodne pjesme i priče u kojima je polovica slavenskoga panteona opisana branjem cvijeća ili razdraganim plesanjem oko krijesa.

Veda Slovena iz 19. stoljeća ozbiljna je mistifikacija bugarskih narodnih pjesama, s mnogim navodnim uputnicama na slavensku mitologiju, koju većina znanstvenika smatra krivotvorinom. Među poznatijim zagovornicima njezine autentičnosti izdvaja se povjesničar i kolekcionar Stjepan Verković (usp. Katičić 2017: 9). Noviji je primjer kontroverzna *Knjiga o Velesu* za koju se tvrdi da je autentični (/proto/ćirilični) zapis stare slavenske religije iz 9. ili 10. stoljeća, premda se uopće ne može dokazati da su Slaveni poznavali pismo prije pokrštavanja, a kamoli da su se koristili složenim pismom nalik ćirilici. Neki od slavenskih novopagana rabe *Velesovu knjigu* kao svoj sveti tekst i, prema tome, tvrde da je dokument vjerodostojan. Međutim, izvorna knjiga, navodno napisana na brezinoj kori (tj. bukvinim daščicama), izgubljena je (ako je doista i postojala), pa se stoga njezina autentičnost trenutačno ne može utvrditi.

Kalendar i festivali

Čitava plejada različitih društveno-magijskih praksi utkana je u godišnje narodne običaje svih slavenskih zajednica, pa tako i hrvatske (Belaj 2007, Vukelić 2018). Spomenimo se Badnjaka i Božića, Nove Godine, blagdana Sveta tri kralja, Sv. Andrije, Sv. Lucije, Sv. Stjepana, Svijećnice, Poklada, Cvjetnice, Uskrsa, Jurjeva, Ivanja i drugih blagdana.

Slavenski mitovi bili su ciklični, što znači da su se svake godine ponavljali manifestirajući se nizom svečanosti koje su pratile promjene prirode i godišnjih doba. Stoga je za razumijevanje motrene mitologije važno upoznati pripadajući koncept vremena / kalendara. Na temelju arheoloških i folklornih tragova moguće je rekonstruirati neke elemente pretkršćanskoga kalendara, posebno velike svetkovine. Godina je najvjerojatnije bila lunarna i započinjala bi početkom ožujka, slično ostalim indoeuropskim kulturama čiji su nam stari kalendarski sustavi poznatiji. Imena za posljednju noć stare godine i prvi dan nove godine rekonstruirana su kao *Velja Noć (* Velja Notj) / Velik Dan (Velikŭ Dĭnĭ)* (Velika noć / Veliki dan). Nakon pokrštavanja ta su se imena vjerojatno prenijela na Uskrs (usp. Belaj 2007: 164, Katičić 2017: 181). U pravoslavnim slavenskim zemljama Uskrs je poznat kao Velik(i) dan, dok je među katoličkim Slavenima poznat kao Velika noć. Imena se lijepo stapaju s prijevodom grčkoga izraza Megale Evthomada – Veliki tjedan. Međutim, u poganska vremena ovo je bio praznik koji je vjerojatno sličio Noći vještica. Određeni ljudi (šamani) oblačili su groteskne maske i kaputе od ovčje vune, lutajući po selima, kao što se vjerovalo da su za vrijeme Velike noći duhovi mrtvih predaka putovali zemljom ulazeći u sela i kuće kako bi sa živućom rodbinom proslavili novu godinu. Postupno su se običaji "stare" nove godine, tj. Velike noći, povezivali s kršćanskim / katoličkim blagdanom Božića, 25. prosinca, odnosno s novogodišnjim 1. siječnja. S druge pak strane, slavenski obredi posvećeni buđenju prirode i dolasku proljeća povezani su s blagdanom Uskrsa. Obredni ophodi premostili su dva velika kršćanska blagdana, sačuvavši se u vidu poklada.

Slijedom toga, božanstvo posljednjeg dana u godini vjerojatno je bio Veles, bog Podzemlja. Znan je i veliki proljetni festival posvećen Jarilu, bogu vegetacije i plodnosti. Povorke mladića ili djevojaka običavale su na taj dan obilaziti sela, noseći zelene grane ili cvijeće kao simbol novog života. Putovali bi od kuće do kuće, recitirajući određene pjesme i blagoslivljajući svako domaćinstvo tradicionalnim obredima plodnosti. Vođa povorke, obično jašući na konju, identificirao bi se s Jarilom. Običaj stvaranja pisanki ili ukrašenih jaja, također simbola novog života, bila je još jedna tradicija povezana s ovom svetkovinom, koja se kasnije prenijela na kršćanski Uskrs.

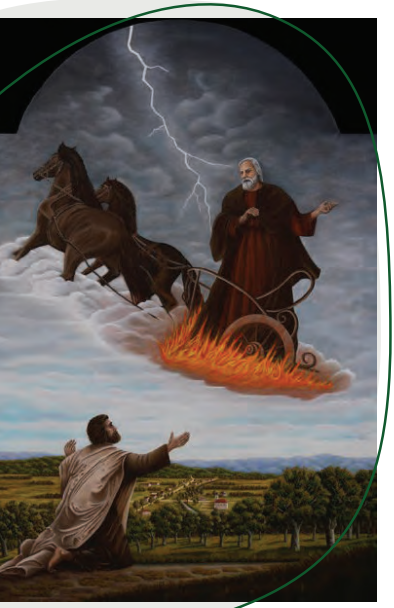

Prilog 15.

Ljetni solsticijski festival danas je poznat pod nazivom Pust, Ivanje, Kupala / Kupalo ili Krijes. Slavio se gotovo kao veliko vjenčanje, a prema nekim naznakama iz povijesnih izvora u poganska vremena vjerojatno je slijedila opća orgija. Prethodne je noći bilo puno jela i pića, palili su se veliki krjesovi, a mladi su se okupljali i plesali u krugovima ili skakali preko vatre. Mlade djevojke izrađivale su vijence od cvijeća i paprati (što je očito bila sveta biljka za ovu proslavu), bacale su ih u rijeke i na osnovu toga kako i kamo lebde međusobno su si predviđale kako će se vjenčati.

Ritualno kupanje ove noći također je bilo vrlo važno; otuda i ime Kupala (od *kupati se,* ili *skupljati se*), što se vjerojatno lijepo uklopilo u narodni prijevod budućega svetačkog zaštitnika spomenutoga festivala, Ivana Krstitelja (Dan Ivana Kupale). Ovim se svečanostima vjerojatno slavilo božansko vjenčanje boga plodnosti, povezanoga s rastom biljaka za berbu / žetvu.

Prilog 16.

Sredinom ljeta održavao se festival povezan s bogom groma Perunom koji se u poslijekršćansko doba pretvorio u vrlo važnu svetkovinu svetoga Ilije. To se doba držalo najsvetijim u godini, pa ne iznenađuju pokazatelji iz povijesnih izvora prema kojima je ono podrazumijevalo čak i ljudska žrtvovanja. Žetva je vjerojatno započinjala odmah nakon Perunovih svečanosti. Nejasno je kada se točno slavio kraj žetve, ali povijesni zapisi spominju zanimljivu tradiciju koja se slavila u Svantevitovu hramu na otoku Rujani (današnjem Rügenu), a preživjela je utkana u folklor. Ljudi bi se okupljali ispred hrama, gdje bi svećenici postavljali golemi pšenični kolač, gotovo veličine čovjeka. Veliki svećenik stajao bi iza kolača ispitujući narod vidi li ga.

Kakav god bio njihov odgovor, svećenik bi tada molio da sljedeće godine puku ostane nevidljiv tako skriven iza obrednog kolača, želeći – drugim riječima – obilnu i plodnu žetvu. Vjerojatno je postojao i važan festival zimskog solsticija, koji se kasnije povezao s kršćanskim slavljem Rođenja Gospodinova. U mnogim se slavenskim zemljama taj blagdan zove Božićem, što jednostavno označuje *malenoga boga*. Iako taj izraz pogoduje kršćanskoj ideji, vjerojatno je poganskoga / pretkršćanskoga podrijetla pa kao takav ukazuje na rođenje mladoga i novoga boga Sunca koji zamjenjuje staro i oslabljeno solarno božanstvo tijekom najduže noći u godini.

Stari bog Sunca identificiran je kao Svarog, a njegov sin, mlado i novo Sunce, kao Dažbog / Svarožić. Alternativni (ili možda izvorni) naziv ovoga festivala bio je Koročun / Kračun, tj. Kolęda / Koljada / Koleda.

Hrvatsko starovjerje obilježuju dvije mitske linije. Prva ukazuje na trajni sukob Peruna i Velesa kojim se postiže prirodna ravnoteža jer Veles zadržava vodu na zemlji te ga Perun stoga tuče munjama dajući kišu, a kadšto se sukobljavaju zbog Mokoši, po uzoru na grčku mitsku priču o Perzefoni i Hadu. Druga mitska linija upućuje nas na Jarilov *hod kroz godinu* kao složenu, cikličku godišnju mitsku priču koja počinje tako što se Perunu, nebeskom božanstvu, i Mokoši, sunčanom božanstvu, rađa sin / Mlado Sunce, kojega ophodnici / koledari / Velesovi podanici odmah po rođenju otimaju i odvode k Velesu u podzemni svijet, gdje on odrasta lišen spoznaje da je Perunov sin. S Jurjevom, on izlazi konjolik na površinu donoseći plodnost i zelenilo, te ga se stoga naziva i Zelenim Jurjem. Vrijeme je to kada proljeće zamjenjuje zimu. Po izlasku u svijet, zaljubljuje se u Maru, Perunovu kćer, ne znajući da mu je sestra. O Ivanju, u lipnju, oni se žene na vrhu drveta, Stablu svijeta, u Perunovim dvorima. Taj čin božanske svadbe, *hijerogamije*, ujedno je i vrhunac godišnje plodnosti kad Juraj postaje Ivan. Potkraj ljeta on u mitskome svijetu prevari svoju božansku ženu koja ga stoga ubija. Trenutak je to u kojem Mara iz mlade božice vegetacije postaje hladna božica zime i smrti, Morana, koja na kraju godine i sama umire. Ciklus se iznova pokreće idućim Jurjevim rađanjem u zimu, tj. obnavljanjem vremenskoga poretka na Novu Godinu. Spomenut godišnji ciklus vrlo je vjerojatno bio praćen religijsko-magijskim godišnjim ophodnim ritualima (Belaj 2007, Katičić 2017, Vukelić 2018, 2021).

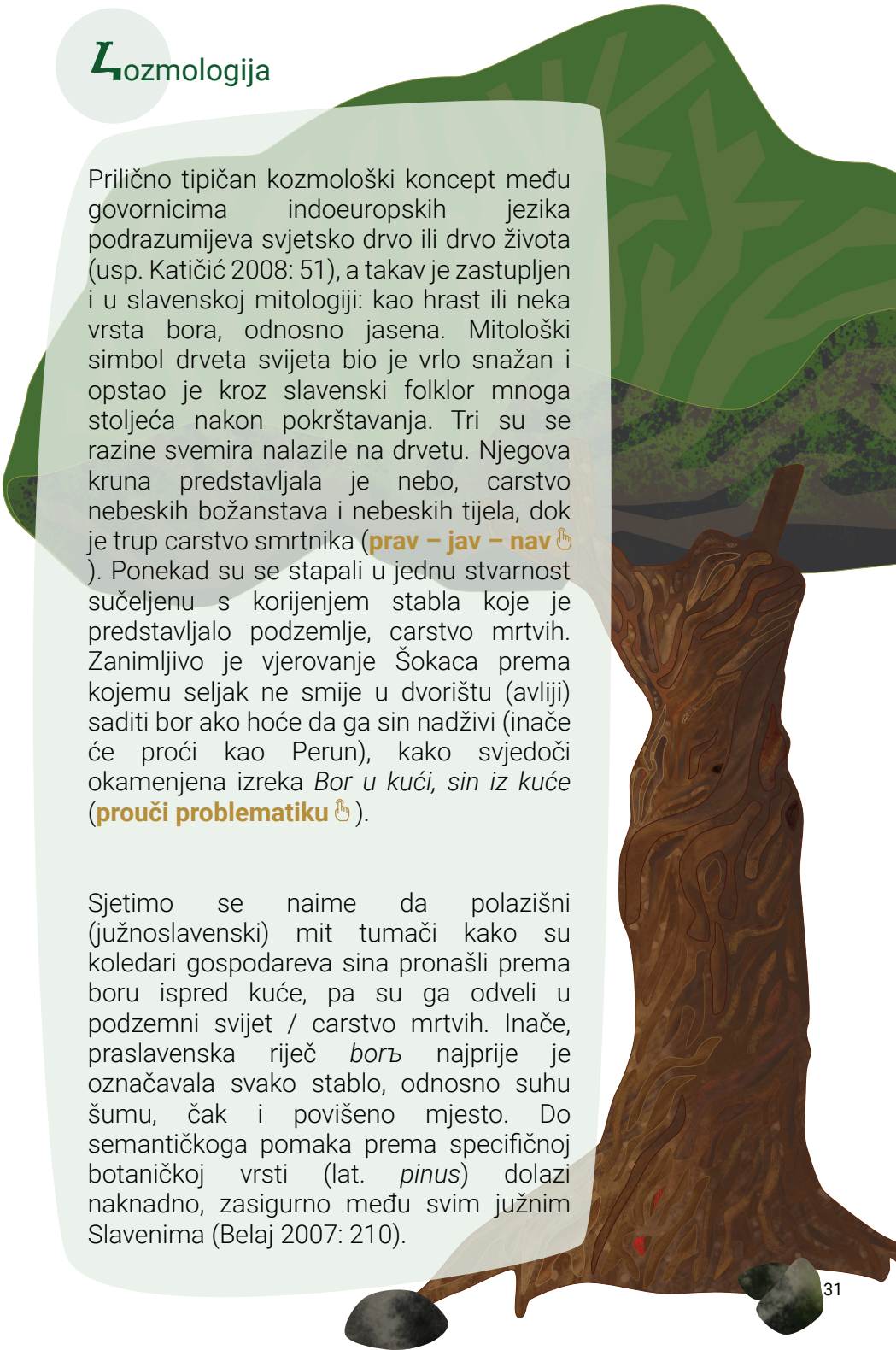

Uzmemo li za primjer samo **običaj paljenja vatre**, uočavamo da i danas postoje **jurjevski krjesovi** (ophod jurjaša, durdara), **prvomajske vatre** (ophod filipovčica, drva), **spasovske vatre** (ophod križara, krstara), **duhovske vatre** (ophod kraljica, ljelja) i **ivanjski krjesovi** (ophod ivančica, ladarica) (Vukelić 2018).

Kozmologija

Prilično tipičan kozmološki koncept među govornicima indoeuropskih jezika podrazumijeva svjetsko drvo ili drvo života (usp. Katičić 2008: 51), a takav je zastupljen i u slavenskoj mitologiji: kao hrast ili neka vrsta bora, odnosno jasena. Mitološki simbol drveta svijeta bio je vrlo snažan i opstao je kroz slavenski folklor mnoga stoljeća nakon pokrštavanja. Tri su se razine svemira nalazile na drvetu. Njegova kruna predstavljala je nebo, carstvo nebeskih božanstava i nebeskih tijela, dok je trup carstvo smrtnika (**prav – jav – nav**). Ponekad su se stapali u jednu stvarnost sučeljenu s korijenjem stabla koje je predstavljalo podzemlje, carstvo mrtvih. Zanimljivo je vjerovanje Šokaca prema kojemu seljak ne smije u dvorištu (avliji) saditi bor ako hoće da ga sin nadživi (inače će proći kao Perun), kako svjedoči okamenjena izreka *Bor u kući, sin iz kuće* (**prouči problematiku**).

Sjetimo se naime da polazišni (južnoslavenski) mit tumači kako su koledari gospodareva sina pronašli prema boru ispred kuće, pa su ga odveli u podzemni svijet / carstvo mrtvih. Inače, praslavenska riječ *borъ* najprije je označavala svako stablo, odnosno suhu šumu, čak i povišeno mjesto. Do semantičkoga pomaka prema specifičnoj botaničkoj vrsti (lat. *pinus*) dolazi naknadno, zasigurno među svim južnim Slavenima (Belaj 2007: 210).

Motiv triju carstava smještenih na okomici svjetskog stabla ima svoj odvjetak u vodoravnoj, geografskoj organizaciji svijeta. Svijet bogova i smrtnika nalazio se u središtu Zemlje (koja se, naravno, smatra ravnom), okružen morem (zapravo močvarom), preko kojeg je ležala zemlja mrtvih, kamo bi ptice letjele svake zime, a vraćale bi se u proljeće. U mnogim folklornim izvještajima pojmovi prelaska preko mora nasuprot dolaska s druge strane mora poistovjećuju se s pojmovima umiranja i povratka u život. Ta spoznaja odražava drevni mitološki koncept zagrobnoga života kojemu se dolazi prelaskom vodene površine. Uz to, na vodoravnoj osi svijet je također podijeljen; u ovom slučaju četirima kardinalnim točkama koje predstavljaju četiri smjera vjetra (sjever, istok, jug, zapad). Spomenute dvije podjele svijeta – na tri područja vertikalne osi i četiri točke vodoravne osi – bile su prilično važne u mitologiji. Prepoznaju se i na kipovima slavenskih bogova, osobito na troglavom Triglavu i četveroglavom Svantevitu. Osim toga, i sačuvani toponimi svjedoče spomenutu kozmologiju: mitski strukturirane prostorne točke tako postaju ideogram, pismo u širem smislu riječi što progovara o slavenskome starovjerju. Studentu Slavenskih pisama ta spoznaja – kojom i prostor postaje pisanim svjedočanstvom naše stare vjere – itekako može biti zanimljiva. Prostorno gledano, mit se kazuje trokutom čiji su kutevi vizualno međusobno povezivi. U taj je trokut upisan mit o sukobu između gromovnika Peruna i njegova neprijatelja Velesa, vladara podzemnoga svijeta. Dvojica bogova bore se za naklonost boginje Mokoš, koja predstavlja Sunce. Zato je Perunova točka obično na povišenom mjestu, na vrhu, na nekom reprezentativnom mjestu, dok je Mokošina uz vodu, a Velesova se nalazi uz oštre stijene ili uz blatno i močvarno područje: npr. točke Sv. Jure (Perunsko) – Gospa u Siti – Zmij kamik jedan su takav primjer (Belaj 2007: 442-443, V. i J. Belaj 2014). Spominju se hrvatski trokuti kod Ivanca, Mošćenica, u središnjoj Istri, na otoku Pagu, pa martinbreški trokut, trokut kod Vodica i Pelješca, potom zagrebački i ogulinski trokut, a ima ih koji su obilježili i Slavoniju, točnije zapadni Papuk i Psunj.

(Proto)slavenski panteon

Slaveni su, vidjesmo, štovali vrlo širok spektar božanstava, na ogromnom zemljopisnom području od obala Baltika do obala Crnog mora, u vremenskom protegu od 600 i više godina (***čitaj i ovdje***). Povijesni izvori također pokazuju da je svako slavensko pleme štovalo vlastite bogove, te je stoga vjerojatno imalo svoj panteon. Sve u svemu, čini se da je drevna slavenska religija prilično lokalne i kultne prirode, s tim da se bogovi i vjerovanja razlikuju od plemena do plemena. Međutim, baš kao što se u slučaju različitih slavenskih jezika može dokazati da potječu iz jednoga praslavenskog jezika – tako je moguće uspostaviti neku vrstu praslavenskog Olimpa i, pažljivim proučavanjem folklora, rekonstruirati određene elemente toga izvornog panteona iz kojeg su potekli različiti bogovi različitih slavenskih plemena. Obično se izdvaja dvanaest temeljnih božanstava slavenskoga panteona – devet *muških* i tri *ženska* – Svarog, Perun, Stribog, Crnobog, Triglav, Veles, Dažbog / Dajbog, Jarovit / Gerovit, Svetovid, te Mokoš, Morana, Vesna. Pojedina božanstva mogla su se pretvarati u životinje, primjerice medvjeda, vola, pijetla, zmiju ili vuka.

Vrhovni bog

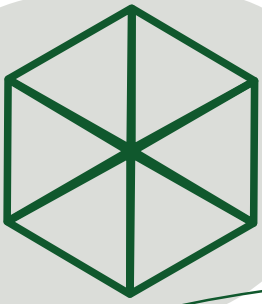
Postoje razne moderne teorije o vrhovnom slavenskom božanstvu Rodu ili Svarogu, a povijesni izvori pokazuju da su određena plemena božanstva poput Svarožića, Svantevita ili Triglava štovala kao vrhovna. Ali u cjelini gledano, najbolji kandidat za mjesto vrhovnoga božanstva svakako bi bio Perun. Njegovo je ime najčešće bilježeno u svim povijesnim zapisima slavenske religije; zapravo je prvi slavenski bog koji se spominje u pisanoj povijesti (Prokopije u svojoj kratkoj bilješci kazuje da je bog munje i groma jedini bog Slavena, gospodar svih). *Primarna kronika* identificira ga kao glavnoga boga Kijevske Rusi prije pokrštavanja.

Kratka bilješka u Helmoldovoj *Kronici* navodi da zapadni Slaveni vjeruju u jedno božanstvo na nebu koje vlada nad svim ostalim božanstvima na zemlji; ime ovog božanstva ne spominje se, ali unatoč tome čini se sasvim mogućim da je ovo bila uputnica na Peruna. I premda ime Perun ne nalazimo u opsežnim zapisima zapadnoslavenske religije, poznavali su ga svi ogranci Slavena, što pokazuje i velik broj toponima koji i danas nose njegovo ime u svim slavenskim zemljama. Napokon, analizom folklornih tekstova, primijetit će se da je Perun gotovo jedino slavensko božanstvo koje je izjednačeno s kršćanskim Bogom. To su vrlo snažne naznake da je Perun doista bio vrhovni bog izvornoga praslavenskog panteona. Perunovo ime /grom, munja, udarati, biti/ podrijetlo ima u praindoeuropskome obliku *per(k^w)u-no-, no takav nije u izravnoj vezi s vrhovnim praindoeuropskim božanstvom – Ocem nebeskoga svjetla – koga poznajemo pod rekonstruiranim nazivom **Djēus p'tēr,* poslije stoga kao latinskoga Jupitera, grčkoga Zeusa. Među slavenskim nazivima jedina bi izravna uputnica, poveziva s rečenim oblikom (*Djēus p'tēr), bila inačica Stribogova imena, no posve izmijenjena značenja (Belaj 2007: 57). Perun je, međutim, imao takmaca. Kao što je naglasio Roman Jakobson, kada god se Perun spominje u povijesnim tekstovima, uvijek ga *prati* drugi bog, Veles. Taj se odnos može uočiti i u toponimima. Gdje god nalazimo brdo ili planinski vrh čije se ime može povezati s Perunom, ispod njega, u nizinama, obično u blizini rijeke, naći će se mjesto s imenom koje podsjeća na Velesa. Prema tome, kako su Peruna ponekad poistovjećivali s kršćanskim Bogom u folklornim izvještajima, Velesa su poistovjećivali s Vragom (usp. Katičić 2008: 329-331).

Božanstva Perun i Veles

Gromoviti znaci poput ovih često su bili ugravirani na krovne grede istočnoslavenskih kuća (usp. Belaj 2007: 139) kako bi ih zaštitili od udara groma. Slični simboli otkriveni su na praslavenskoj keramici černjahovske kulture iz 4. stoljeća. Smatra se da su simboli slavenskoga boga groma, Peruna.

Ivanov i Toporov rekonstruirali su drevni mit u kojem su sudjelovala dva glavna boga praslavenskoga panteona, Perun i Veles. Njih dvojica gotovo u svakom pogledu stoje u opoziciji.

Perun je nebeski bog groma i munje, vatreni i suhi, koji vlada živim svijetom iz svoje tvrđave visoko iznad, smještene na vrhu najviše grane stabla svijeta, a povezan je s kneževskom i vojnom silom.

Veles je podzemni bog povezan s vodama, zemaljskim i vlažnim, ali i stokom i imetkom, gospodar podzemlja, koji vlada carstvom mrtvih odozdo u korijenima svjetskog drveta.

Perun je davatelj kiše poljoprivrednicima, bog rata i oružja, na kojeg se pozivaju borci. Veles je bog stoke, zaštitnik pastira, povezan s magijom i trgovinom. Kozmička bitka vođena između njih dvojice odjekuje drevnim indoeuropskim mitom o borbi između nebeskoga boga oluje i zmaja / zmije, koji krade vodu, sunce, stoku, pa i ženu, tj. sina nebeskoga boga (Belaj 2007: 101). Napadajući svojim munjama s neba, Perun progoni svog zmijolikog neprijatelja Velesa, koji klizi nad zemljom. Veles se izruguje Perunu i bježi, pretvarajući se u razne životinje, skrivajući se iza drveća, kuća ili ljudi. Na kraju ga Perun ubije ili on pobjegne u vodu, u podzemlje. To je u osnovi ista stvar; ubijanjem Velesa, Perun ga zapravo ne uništava, već ga jednostavno vraća na njegovo mjesto u svijet mrtvih. Velesova zemlja zove se još i Virje, Virej ili Irij, mjesto preko velike vode iz kojega u proljeće dolijeću ptice selice, gdje prebivaju

duše pokojnika koje u onostranosti čuva veliki bog Veles. Tako Perun ponovno uspostavlja poredak svijeta, narušen Velesovim nestašlukom. Ideja da su oluje i grmljavina zapravo božanska bitka između vrhovnoga boga i njegova *neprijatelja* bila je izuzetno važna za Slavene zbog čega se nastavila razvijati i onda kada su Peruna i Velesa zamijenili kršćanski sveci, tj. Bog i Vrag. Munja koja je udarila u drvo ili spalila seljačku kuću uvijek se povezivala s vjerovanjem u bijesno nebesko božanstvo koje se srušilo na svoga zemaljskog, podzemnog neprijatelja. Neprijateljstvo dvaju bogova objašnjeno je Velesovom krađom Perunove stoke ili Perunovom krađom Velesove stoke (budući da je Veles bio bog stoke, ovdje pitanje vlasništva nije jasno). Motiv krađe božanske stoke također je čest u indoeuropskoj mitologiji; stoka se zapravo može shvatiti kao metafora nebeske vode ili kiše. Dakle, Veles krade kišnicu od Peruna, ili Perun krade vodu za kišu od Velesa (opet, budući da je Veles povezan s vodama, a Perun s nebom i oblacima, nejasno je kome bi kiša trebala pripadati). Dodatan razlog ovog neprijateljstva može biti krađa supruge. Iz folklornih izvještaja naslućujemo da se Sunce ponekad smatralo Perunovom ženom (neobična ideja, jer su svi slavenski bogovi Sunca, poput Horsa i Dažboga, muškarci). Međutim, budući da Sunce, u mitskom pogledu na svijet, umire svake večeri, dok se spušta iza horizonta, tj. u podzemlje gdje provodi noć, to su Slaveni shvatili kao Velesovu krađu Perunove žene (ali opet, ponovno rođenje Sunca ujutro moglo bi se shvatiti i kao Perunova krađa Velesove supruge). Oba su božanstva međutim, kako i priliči mitološkom svijetu, bila i dobra i zla po čovjeka. Bez obzira na pretpostavke o postojanju dualizma Bjeloboga i Crnoboga, danas znamo da Praslaveni nisu tako poimali božanstva (usp. Marjanić 2009: 13).

U Hrvatskoj je sačuvano mnoštvo toponima koji su povezani s ovim božanstvima: Perun na Učki, Perun, Perunić i Perunsko na Mosoru, Perunčevac kod Pazina u Istri itd. Prouči povijesno-mitsku stazu ***Trebišća – Perun!*** Uglavnom su to, kada je o Perunu riječ, imena gora, vrhunaca i padina, no isto tako i potoka. Njegovim se imenom naziva i biljka perunika, u dubrovačkome kraju znana, što nije slučajno, i kao *bogiša*. Godine 2010. Perunika je proglašena našim nacionalnim cvijetom, a 2023. Jasna Horvat Perunovoj je odabranici posvetila svoju novu mitološku slikovnicu. Gromovnikov je dan četvrtak, kako bilježi kod polapskih Drevljana sačuvan naziv četvrtka *peräunedån*, a slično je i s ostalim (indoeuropskim) narodima (njemački *Donnerstag* – gromov/nikov/ dan) (Belaj 2007: 75).

Prilog 17.

Povijesni izvori tumače da se i u našoj Slavoniji, do kasnoga 19. stoljeća (a gdjegdje i danas), četvrtak slavio kao neradni / prazničnI dan, primjerice u Harkanovcima i Petrijevcima godine 1754. *ljudi slave četvrtak svakoga tjedna, počevši od Velikoga petka sve do blagdana Sv. Jakova ili, točnije, početka žetve te se ustežu od radova iz neke pobožnosti* koja, nastavlja tekst vizitacije, *odiše nekom vrstom praznovjerja kod priprostog naroda* (Pažin i Višaticki 2013: 197).

Nisu nam strani ni Velesovi toponimi: žal Veles uz vinodolsku Žrnovnicu, gradić Volosko nedaleko od brda Perun na Učki itd. (Belaj 2007: 88). Našem Olimpu Učki hrvatski je glagoljaš u prvoj polovici 15. stoljeća ispjevao dojmljive stihove, zabilježene u *Lucidaru* – srednjovjekovnoj enciklopediji znanja:

Prilog 18.

Oblak nad Učkom, Klanac hrvatskoga Lucidara iz Aleje glagoljaša.

Vaspet je jedna vlast (zemlja), jaže zovet se Istrija. I v tej zemlji je jedna gora, jaže zovet se latinski Olimfos, ježe je Učka. I te gori visokost ide daže pod oblaki (Bratulić 2019: 105).
Čitaj o Aleji glagoljaša!

Jezično blago k tomu je uščuvalo zanimljive frazeme koji se daju povezati s mitskom pričom o dvojici bogova.

Veles, bradati bog (zmija), često je prikazivan u raskošnoj odjeći i s bradom kao bujnim klasom pšenice. Frazem *puna šaka brade* u mitološkome je kontekstu moguće povezati sa zadovoljstvom zbog plodne žetve ili uspješne trgovine pšenicom. Slično je s izrekom *uhvatiti boga za bradu* ili *neće grom u koprive*.
U nekoliko smo navrata spominjali folklorne izvještaje iz kojih se crpe elementi starih vjerovanja i obrednih tradicija, praslavenskih, čak i indoeuropskih. Budući da se u nas akademik R. Katičić sustavno njima bavio, donosimo primjer jedne bjeloruske pripovijetke, usmenoknjiževne forme pod nazivom *kaža,* koja obiluje izrazima i značenjima praslavenskoga mitskoga svijeta – u kom *Perun ubija / bije zmaja* (Katičić 2008: 182).

A to nekih pol vrste od Nočajeviča, eto, tu su breze; ograđen tako krugom komad zemlje nevelik. Eto, tu je grom ubio zmaja. No, čim je to bilo, tu je stala padati kiša – dva cijela dana i noći uzastopce je padala; sve je bilo potpuno potopljeno. Tada su ga ljudi stali pokapati. Iskopali su jamu, zaboli ga tamo i zasipavali. Tek što su ga zasuli, a on opet na vrhu. Što da se tu radi? A kiša pada i pada. Mislili su oni, mislili, i smislili da zemlju voze s pijevcem kao zapregom. No, stali su voziti, stali su voziti – i zasuli ga. Kako su ga zasuli, i kiša je prestala. A to mjesto i sada se zove Zmajevka.

Jarilo i Morana

Spaljivanje *Marzanne* (Marene / Mare / More / Morane) kao simbola zime tijekom proljetne ravnodnevnice jedan je od ostataka pretkršćanskih vjerovanja u poljskoj kulturi. Katičić i Belaj nastavili su istraživati postavke Ivanova i Toporova rekonstruiravši mit utemljen na bogu plodnosti i vegetacije – Jarilu i njegovoj sestri / supruzi Mari / Morani, božici prirode i smrti.

Jarilo je povezan s Mjesecom, a Mara / Morana smatra se Sunčevom kćerkom. Djeca su Perunova, rođena u noći nove godine (*Velika / Velja noć*, zadnjega dana veljače). Međutim, iste noći Jarilo / Jaro / Juraj ugrabljen je iz kolijevke i odveden u podzemlje (Virje), gdje ga Veles odgaja kao svog. O proljetnom festivalu (*Jare / Jurjevo*), Jarilo se vraća iz svijeta mrtvih (s druge strane *mora*), donoseći proljeće iz uvijek zelenog podzemlja u carstvo živih, što stihovima svjedoči i hrvatska jurjevska pjesma: *Kuda Jura odi, tuda polje rodi* (usp. Belaj 2007: 221). Inače, rodoskrvni par blizanaca indoeuropski je mitski motiv.

U *lugu / gaju* upoznaje sestru i udvara joj se. Početkom ljeta festival kasnije poznat kao Ivanje / Ivan Kupala proslavljao je njihovo

božansko vjenčanje. Sveta zajednica između brata i sestre, djece vrhovnoga boga, donosi plodnost i obilje na zemlju, osiguravajući obilnu žetvu. Također, budući da je Jarilo Velesov (po)sin(ak), a njegova pak supruga Perunova kći, njihov brak pomiruje dvojicu velikih bogova; drugim riječima, osigurava da neće biti oluja koje bi mogle oštetiti žetvu.

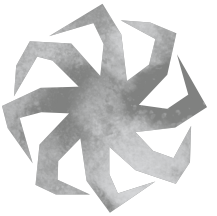
Nakon žetve, međutim, Jar(il)o postaje Ivan, nevjeran supruzi koja ga osvetoljubivo ubija očevim oružjem – munjom, tj. vraća u podzemlje, obnavljajući neprijateljstvo između Peruna i Velesa. Ta žrtva donosi plodnost i urod poljima i ustvari je simbolični izraz za žetvu (*žeti žito – ubijati žito*). Bez muža, Mara postaje Morana s kojom čitava priroda vene i smrzava se u nadolazećoj zimi; a ona postaje strašnom, starom i opasnom božicom tame i mraza koja umire do kraja godine. *Groznu Moranu* ljudi spaljuju pa zemljom počinju hodati njihovi preci iz Virja u obličju zakrabuljenih maškara što svojim potomcima pomažu da se otjera i pobijedi studen. Perunu se ponovno rađaju blizanci, kojemu Velesovi izaslanici opet otimlju sina. Priča se svake godine iznova odvijala, a prepričavanje ključnih dijelova praćeno je glavnim godišnjim festivalima slavenskog kalendara. Priča također ima poveznica sa sličnim mitovima baltičke mitologije. Gotovo svi elementi predočene mitske priče o božanskim blizancima višestruko su potvrđeni u prostoru i toponimima iz bliže okolice slavonskoga mjesta Ladimirevci (**prouči problematiku**).

Mjesto susreta / zaljubljivanja božanskih blizanaca već je spomenuti lug (*lǫgъ*), koji je zapravo voden, močvaran (psl. riječ *mor'e* označuje močvaru). Tragove (pra)slavenskoga hijeratskoga pjesništva sačuvala je tako i jedna slavonska pjesmica iz okolice Vrpolja, oslikavajući mitski susret na vodi (Katičić 2010: 205):

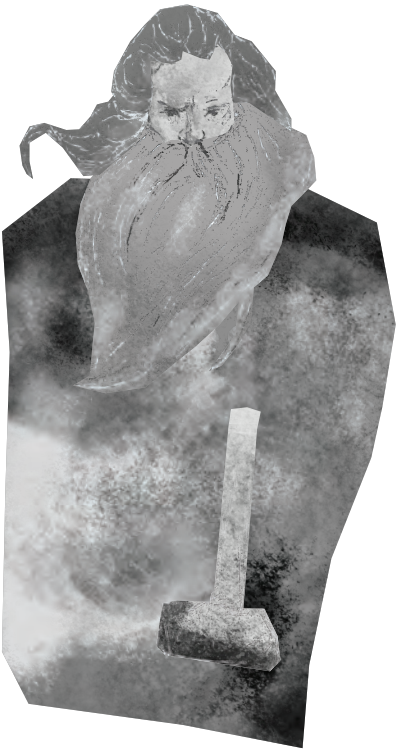
Divojčica vodu gazi, noge joj se bile;
mlado momče konja jaši, grohotom se smije:
- Gazi, gazi, divojčice, ne bi l' moja bila!
- Ja da znadem, mlado momče, da bih tvoja bila,
u mliku bi s' umivala, ne bi l' bilja bila,
u sirutki noge prala, ne bi l' bilje bile,
srebrom bi se potkovala, ne bi l' viša bila,
zlatom bih se opasala, ne bi l' tanja bila.

Nadalje, usmenom se predajom – južnoslavenskom i istočnoslavenskom – može rekonstruirati praslavenski obredni iskaz o borbi Jurja s nemani – zmijom / pozojem / zmajem (psl. *ǫžь* – zmija). Opravdana su stoga bila Toporovljeva i Ivanovljeva tumačenja Jurja kršćanskom interpretacijom Peruna, no Katičić (2010: 83) podsjeća na suptilnu razliku: Perun naime neman *ubija* / *bije* trijeskom, svojim oružjem, dok joj Juraj *odsijeca* / *siječe* glavu. Budi još rečeno da su sličnoga, no mlađega sv. Jurja – viteško-kršćanskoga junaka u sukobu sa *zmajem* / *drakunom* – dočarali i naši glagoljaši, zapisavši 1380. čakavskim jezikom i poluustavnom glagoljicom znamenitu *Pisan svetogo Jurja* u *Pariškome kodeksu*.

Svarog, Svarožić, Dažbog

Svarogovo ime zabilježeno je samo u istočnoslavenskim rukopisima, gdje se obično izjednačava s grčkim kovačkim bogom Hefestom. Međutim, to ime izuzetno je staro, zbog čega se drži da je Svarog zasigurno božanstvo praslavenskog panteona. Korijen *svar* znači *svijetlo*, *jasno*, a sufiks *-og* denotira mjesto. Usporedba s vedskom *Svargom* (*Varunom*) ukazuje da je Svarog jednostavno označavao (danje) nebo. Moguće je da je on bio izvorni nebeski bog panteona, možda slavenska verzija protoindoeuropskoga vrhovnoga boga (**Dyēus Ph2ter*). Svarog se također može povezati s blistavim, vatrenim mjestom; kovačnicom. Doda li se tomu njegova prijašnja identifikacija s Hefestom, bilježena u povijesnim izvorima, postaje jasnim da je ujedno i bog vatre i kovaštva.

U češkoj, slovačkoj i ukrajinskoj pučkoj predaji ostavio je traga u liku ognjenoga duha Raroga (Raroh), a javlja se i kao Strah-Rah u istočnoslavenskom bajanju. Prema tumačenju Ivanova i Toporova, Svarog je imao dva sina: Svarožića, koji je predstavljao vatru na zemlji (oganj), i Dažboga, koji je predstavljao vatru na nebu, bivši tako povezan sa Suncem.

Vjerovalo se da je Svarog iskovao Sunce i dao ga sinu Dažbogu da ga nosi po nebu. U ruskim rukopisima izjednačen je sa Suncem, a folklor ga pamti kao dobroćudno božanstvo svjetlosti i neba. Međutim, srpski folklor daje daleko mračniju sliku o njemu; zapamćen je kao Dabog, zastrašujuće šepavo božanstvo, povezano s rudarstvom i plemenitim metalima, koje je čuvalo vrata podzemlja. Veselin Čajkanović istaknuo je da se ta dva aspekta sasvim lijepo uklapaju u simboliku slavenskoga solarnog božanstva. Dobroćudna strana predstavlja Dažboga danju, koji nosi Sunce preko neba, a zlonamjerni i ružni Dabog noću nosi Sunce kroz podzemni svijet. Obrazac se može primijeniti i na Sunčev godišnji ciklus; dobronamjerni aspekt povezan je s mladim ljetnim Suncem, a zlonamjerni sa starim zimskim Suncem. Svarožića su ruski seljaci štovali kao vatrenog duha i nakon pokrštavanja. Bio je poznat i među zapadnim Slavenima, ali tamo su ga štovali kao vrhovno božanstvo u svetom gradu Radagastu / Radogošću. Naziv Svarožić umanjenica je Svarogova imena, pa stoga može ukazivati na neki drugi aspekt Dažboga (djelujući poput njegova prezimena). Također postoji gledište da je Svarog pretkom svih ostalih slavenskih bogova, pa je stoga Svarožić samo epitet *nižih* božanstava, iz čega proizlazi da su Dažbog, Perun, Veles i dr., svi redom Svarožići.

Svarogov trenutak – trenutak prije kakvoga velikog, značajnog događaja u kom je sve jasno i vidljivo bez upotrebe riječi!

Prema nekim vjerovanjima, utorak je bio dan posvećen Svarogu! Drugi dan radnoga tjedna naziv je dobio prema staroslavenskom rednom broju *vъtoryi*, *vъtoraja*, *vъtoroje* // drugi, druga, drugo.

Istočni i zapadni Slaveni poznavali su SVAROGA ili DAŽBOGA, boga Sunca, a njegova sina SVAROŽIĆA štovali su primjerice Redarijarci, ljutičko pleme iz grada Radogošća. Svarogovo ime vjerojatno je povezano sa staroindijskom riječju *svarga* (nebo). Drugo ime Dažbog vjerojatno je značilo *bog-da(ro)vatelj*, izvor topline i svjetlosti, svih preduvjeta života. Svarožić, personifikacija vatre, shvaćen je kao zemaljski sin boga Sunca. U češkoj su regiji dokazi o kultu Sunca pronađeni u simbolima, npr. križu u krugu urezanom na glinenom disku nađenom u Libušinu.

O solarnim simbolima, napose svastici i njoj srodnim motivima, kao izrazima autentične slavenske pretkršćanske likovne tradicije, ponesene iz pretpostavljene pradomovine, čitaj **ovdje**!
Srž religioznog života starih Slavena svodio se na štovanje bogova i kultova povezanih s njima. Kao i drugi Indoeuropljani, i Slaveni su – vjeruje se – imali svoj Olimp. Neki su bogovi bili zajednički ili su barem uživali širi značaj. To se uglavnom odnosi na PERUNA, boga oluje ili groma i munje, kojeg se štovalo pretežno u Rusiji, gdje su u 10. stoljeću njegovi idoli stajali u blizini Kijeva i u Perynu blizu Novgoroda.

Moguće je dokazati da je njegov kult postojao i u Poljskoj, odnosno među polapskim Slavenima, gdje je četvrtak posvećen kao *perúndan* (*Thursday* kao takav potječe od drevnoga germanskog boga Thora; a *Dies Iovis* dolazi od rimskoga Jupitera). U Češkoj se oblik Perun javlja samo kao ime, a u Slovačkoj je preživio u psovkama, tj. uzrečicama i pogrdama, npr. *Parom do teba* ili *Sto Paromovih striel do teba* (Neka te Perun udari, Sto Paromovih strelica u tebe /udarilo/) i *Do Paroma / Črta*. Slovački Parom pučko je nadnaravno biće koje posjeduje strelice, udara i ubija, a Črt mitsko stvorenje što najzad postaje kršćanski Vrag (usp. Belaj 2007: 76). O prežicima vjerovanja u ovo božanstvo među južnim Slavenima već je bilo (i bit će) riječi.

Treći bog šireg značaja bio je VELES, zvan Volos na istoku, zaštitnik stada i poljodjelstva. U Češkoj tragovi njegova kulta opstaju samo u starim narodnim izrekama, poput *Ký veles ti do našeptal?* (Koji te je vrag na to nagovorio?).
Međutim, većina bogova imala je samo regionalni ili u potpunosti lokalni značaj. U Rusiji su primjerice štovali STRIBOGA, boga vjetrova, božicu MOKOŠ, možda finskog porijekla, CHORSA (HORSA) i SEMARGLA, koji su dolazili s Orijenta, i TROJANA, koji ne može biti nitko drugi nego obožavani rimski car Trajan, koga su Slavenima možda predstavili Dačani.

Svantevit / Svevid i Triglav

Pomalo je ironično da za sada ne možemo jasno odrediti položaj tih dvaju bogova u praslavenskom panteonu, iako su o njima ispisana najopsežnija povijesna izvješća. Da su bili važni svim poganskim Slavenima, potvrđuje značajan broj toponima kao i otkrića višeglavih kipova u raznim slavenskim zemljama. Oba su se boga smatrala vrhovnima na raznim mjestima; bili su povezani s proricanjem i simbolizirao ih je konj. Moguća značajna razlika je u tome što je Svantevit imao bijelog konja, dok je Triglav imao crnog, također Svantevita su zastupale četiri glave, dok je Triglav (kako mu ime sugerira) imao tri. Svantevit je također bio povezan s pobjedom u ratu, sa žetvom i trgovinom. Predložene su razne hipoteze o njima: da su oni zapravo jedno te isto božanstvo, donekle slični; da uopće nisu bogovi već spojevi triju ili četiriju božanstava, svojevrsni *mini-panteon*. Slavenski neopagani skloni su Triglava tumačiti konceptom Trojstva. Svantevit je također proglašen kasnom zapadnoslavenskom izmjenom Peruna ili Jarila, ili je – uspoređen sa Svarožićem – protumačen kao solarno božanstvo. Nijedna od ovih hipoteza nije sasvim zadovoljavajuća, uglavnom su to samo nagađanja, još jedan pokušaj rekonstrukcije slavenske mitologije onakvom kakva bi trebala biti, umjesto otkrivanja kakva je zapravo bila. Potrebno je daljnje istraživanje kojim će se moći utvrditi jasnije spoznaje. Tvrdi se isto tako da je najviša slovenska planina Triglav nazvana po bogu Triglavu.

Zorica i Danica

Ta imena jednostavno označuju Zoru i Zvijezdu, ali u folklornim izvještajima svih slavenskih naroda često se opisuju kao osobe ili ih se povezuje s osobama, na približno sličan način kao Sunce i Mjesec. Danicu često zovu Sunčevom mlađom sestrom ili kćeri, a vjerojatno je bila povezana s Moranom. Prema tome, Zorica je bila Sunčeva majka ili starija sestra. Sasvim je moguće da je riječ o slavenskom reliktu protoindoeuropskoga božanstva zore.

Daljnji razvoj

Ivanov i Toporov također su ponudili periodizaciju različitih faza razvoja slavenske mitologije, pokušavajući dokazati kako se ona razvila iz izvornog panteona. Prvi sljedeći razvojni skok dogodio se nakon što su se Praslaveni podijelili na istočne, zapadne i južne Slavene. Svaka grana slavenske obitelji osmislila je različita ženska božanstva kućanstva (npr. Mokoš) i božanstva povezana s obrtom, poljoprivredom i plodnošću (npr. Rod i Chur). Božanstva poput Horsa i Simargla / Simurga ponekad se tumače kao istočnoslavenske posuđenice od iranskih susjeda.
Na razini apstraktne personifikacije božanskih funkcija poznajemo koncepte kao što su Pravda / Krivda (Ispravno / Pogrešno), Dobra Kob / Zla Kob (Dobra sreća / Zla sreća). Pretpostavlja se da su ti pojmovi, pronađeni u mnogim slavenskim bajkama, nastali u vrijeme kada su se stari mitovi već svodili na razinu legenda i priča. Louis Leger (1984: 44) istaknuo je da su razne slavenske riječi koje opisuju uspjeh, sudbinu ili bogatstvo povezane sa starom slavenskom riječju *bog*. Iako se upotrebljava za označavanje kršćanskoga Boga, riječ je pretkršćanskog podrijetla i prilično je drevna. Potječe iz praindoeuropskog korijena **bhag* (što znači bogatstvo), srodnoga avestičkom obliku *baga* i sanskrtome *bhagah* (epiteti božanstava). Protutežu joj daje praslavenska i sveslavenska riječ *bijes* (**bêsъ* – zao duh), a poslije i *črt* (**čьrtъ*), koja je samo u zapadnoslavenskim i istočnoslavenskim jezicima zadobila značenje vraga (Katičić 2008: 265).

Sljedeća razina razvoja podrazumijevala je mitologizaciju povijesnih tradicija. Počevši s poganskim vremenima, ona se nastavila i nakon pojave kršćanstva. Karakteriziraju je priče i pjesme legendarnih junaka, počevši s osnivačima određenih plemena / naroda, poput priča o Lehu, Čehu i Rusu, do priča posvećenih utemeljenim povijesnim osobama kakav je bio hrvatsko-ugarski kralj iz 15. stoljeća – Matija(š) Korvin, ili srpski Kraljević Marko, koji su ovjekovječeni u narodnoj legendi ili poeziji. Ruske biline o bogatyrima / vitezovima, poljske legende o Kraku(su), ubojici zmaja, češke legende o Libuši i utemeljenju

Praga pripadaju ovoj kategoriji. Razni elementi spomenutih priča i dalje će otkrivati tragove starih mitova (poput junaka koji ubija zmaja, u kom je slabašni odjek drevnog koncepta kozmičke bitke između Peruna gromovnika i zmijskog Velesa). Na još nižoj razini određeni su se mitski arhetipovi razvili u likove iz bajki. Tu se ubrajaju Baba Jaga, Košćej Besmrtni, Solovey-Razboynik, Vodjanoj, Zmaj Gorjanin i tako dalje. Na toj se razini teško može održati misao o mitologiji. To su zapravo legende i priče koje sadrže neke fragmente starih mitova, ali njihova struktura i značenje nisu toliko jasni.

Najniži stupanj razvoja slavenske mitologije uključuje razne skupine kućnih duhova, prirodnih i čarobnih stvorenja (duhova rijeka, duhova stabala, duhova gora); kultova stabala, agrarnih kultova i dr., koji se uvelike razlikuju među slavenskim narodima i pokrajinama. Mitska struktura na toj razini praktički je nepojmljiva, premda su neka vjerovanja izuzetno stara. Već u 5. stoljeću Prokopije je spomenuo da su Slaveni štovali riječne i prirodne duhove, a tragovi sličnih vjerovanja i danas se mogu prepoznati u pričama o vilama, vampirima, vještičama i vukodlacima. Slavonski etnograf Josip Lovretić u monografiji *Otok* zabilježio je neka, u njegovo doba još uvijek živa, stara *virovanja*. Nešto kasnije pridružio mu se Ivan Vučevac Vinkovčanin. Prouči našu galeriju!

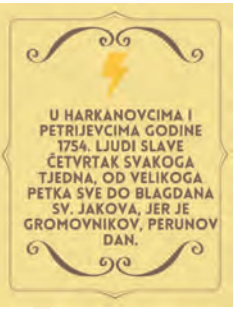

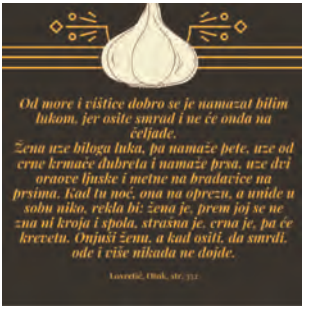

SUDENICE

KAD ŽENA RODI DITE, U KUĆI POD ODŽAKOM STOJE TRI SUDIJE I SUDE DITETU. JEDAN JE ČOVIK LEŽO U KUĆI KOD VATRE, KAD MU SE ŽENA TRUDILA. ČIM JE ŽENA RODILA, VIDI ON TRI SUDIJE, DI SUDE DITETU. JEDNA VELI "SPAST ĆE S DRVETA"; DRUGA "IJIST ĆE GA ZMIJA"; A TREĆA "UTOPIT ĆE SE". ČOVIK NIJE VIROVO SUDBJAMA, A KAD JE TO DITE DORASLO, DA JE VEĆ BILO MOMČIĆ, POJDE VADIT TICE IZ GNJIZDA NA DRVETU KRAJ VODE. ON RUKOM U DUPLJE, A IZ DUPLJA GA UGRIZE ZMIJA. ON SPADE S DRVETA U VODU I UDAVI SE.

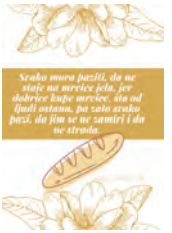
LOVRETIĆ, OTOK, STR. 593

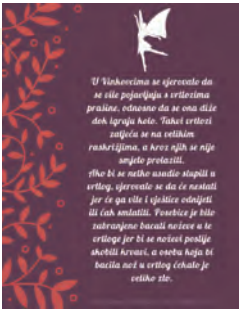

Ko oće da pozna, ko je u selu vilovnjak ili vištica, taj počme na svetu Luciju pravit stolac, a na Badnjak svrši. Taj stolac ponese na polnoćku. Kad se o pol noći sveto filo i kry diže, stane on na taj stolac i pozna sve vilovnjake i vištice, samo mora otić ranije iz crkve, jer bi ga posli polnoćke vištice ubile, da ga najdu prid crkvom.

Mitološka početnica

Hrvatski etnolog Vitomir Belaj knjigu je *Hod kroz godinu* (2007) velikim dijelom posvetio prikazu mitske podloge mnogih hrvatskih običaja. Bajoslovlje, što po njemu snagom materinskoga jezika utjelovljuje pojam *mitologija*, poganskih Hrvata nažalost nitko nije zapisao pa se njihove mitske predodžbe, kako već rekosmo, samo mogu rekonstruirati. Taj postupak podrazumijeva čvrst oslonac na praindoeuropsko, praslavensko (i inoslavensko) te usporedbu s hrvatskim prilikama. Mit, upozorava nas Belaj (2007: 37-38), tekstna je tvorevina neodvojiva od obrednog čina, a svoju svetost postvaruje stihovima i pjesmom. Imajući to na umu, i mi smo prikazanim božanstvima i bićima ponekad darovali pjesmu ili priču, kao uspomenu na sveta, a izgubljena rječotvorja naše davno minule prošlosti. Moglo bi se reći da su neka rekonstruirana slavenska božanstva više, a neka manje *naša*, neka su više, a neka manje vjerodostojna, no atributi su svakoga od njih na ovaj ili način dijelom našega kolektivnog (i intimnog) bića. Naš leksikon nije ih sve obuhvatio, nije to mogao, a ni htio učiniti. Svima zainteresiranima vjerujemo na pošten način otvara put prema primjerenoj znanstvenoj literaturi, a sam zapravo želi postati zaigranim priručnikom: pjesmaricom, slagalicom, bukvicom / bukvaricom, pa i interaktivnom slikovnicom što educira i zabavlja malene i velike, formalno i neformalno obrazovane, u slavensku mitologiju zaljubljene. Vrsnim poznavateljima problematike zahvaljujemo na pruženim znanjima, želeći da nam mnogo ne zamjere eventualne nedosljednosti, propuste i nejasnoće. Ta i samo je područje još uvijek s mnogim koprenama koje valja razgrnuti…

Ⰾašto azbukvar?

Glagoljica i ćirilica posve su jedinstveni alfabetski sustavi koje, prema poretku slova, zovemo azbukama. Slavenska su posebnost, europska i svjetska specifičnost. Među njima starija – od 17. stoljeća službeno nazivana glagoljicom – posebna je i prema tome što ima znanog autora – sv. Konstantina Ćirila Filozofa. Mnogo je pisano o njihovu postanku i podrijetlu, napose glagoljičnom, čime se u nas uzorno bavio akademik Josip Bratulić (Bratulić 1995, vidi i Lukić, Blažević Krezić 2019). Da je glagoljično pismo neotuđivom sastavnicom ćirilometodske baštine, pokazat će **ova interaktivna slika** koju je sadržajem ispunila studentica *Slavenskih pisama* Leonarda-Lea Glavaš.

Glagoljica je sa svojim primarnim korisnicima, srednjovjekovnim slavenskim zajednicama, uspješno komunicirala na nekoliko razina. Najprije dojmljivom likovnošću što počiva na simbolici kružnice, trokuta, križa i četvorine. Potom nazivima svojih slova što su, postavljena na odgovarajuće mjesto paradigmatskoga niza, proizvodila nova značenja. Tako se s prvih devet staroslavenskim jezikom imenovanih grafema – *azъ, buky, vêdê, glagol'ǫ, dobrê, estъ, živêti, ʒêlo, zeml'i* (*Ja koji poznajem slova govorim da je dobro / časno živjeti na zemlji, veoma*) – poručuje da je pojedinac, opismenjen i pokršten, sposoban svjedočiti zadovoljstvo / blagoslov života na zemlji.

Nazivi slova, stoga što su motivirani akrofon(et)skim načelom, jasno nam pokazuju da je tvorac glagoljske azbuke naučio poštovati tradiciju, sljubljujući naizgled nezdružive ideje, simbole i koncepte: pretkršćanske i kršćanske, *krivovjerne* i *pravovjerne*. Uz imena slova to će bez sumnje potvrditi numerološki ključ. Osim što zastupaju glasove (foneme) staroslavenskoga, poslije i hrvatskoga jezika, glagoljična su slova označavala i brojke – svaki put kada bi se našla u društvu posebnih pravopisnih znakova: title i točkica. Ukrštajući značenja triju komunikacijskih linija svakoga glagoljičnog slova – slikovno, brojčano i jezično, pa i sustava u cjelini, slavistička je znanost došla do iznenađujućih otkrića o njezinim magijsko-mitološkim, filozofsko-simboličkim, semiotičkim, marketinškim, kulturološkim i inim svojstvima (Sambunjak 1998; Damjanović 2004; Žagar 2013; Lukić, Blažević Krezić 2019 itd.).

Paleografski gledano, razlikujemo tri temeljna tipa ili stilizacije glagoljičnoga pisma: prvotni rekonstruirani tip glagoljice kadšto se naziva i trokutastim, a pratila ga je sveslavenska obla glagoljica, zasvjedočena u tekstovima 10. i 11. stoljeća, iz koje se na hrvatskom kulturnom prostoru razvija tzv. uglati ili ustavni tip. Potonji se drži endemskom hrvatskom pojavom pa ne škodi spomenuti da smo tim tipom glagoljskoga pisma bilježili raznovrsne tekstove, ponajviše liturgijske, ali i književne te administrativno-pravne. Uglata glagoljica postupno se razvijala u poluustavnu i kurzivnu. Spomenutim *glagoljicama* Hrvati su pisali, pa i tiskali knjige, sve do sredine 19. stoljeća kada je, nakon postupnoga ali sustavnoga i neumoljivoga uzmicanja, ta jedinstvena pojava naše kulture najzad *izdahnula*.

U život ju je pokušao vratiti ćirilometodski pokret druge polovice 19. stoljeća, iznjedrivši među ostalim posljednju hrvatskoglagoljsku liturgijsku knjigu – *Rimski misal slavenskim jezikom* ([1]1893., [2]1896., [3]1905.) – koju je sastavio i uredio Dragutin Antun Parčić. Glagoljica je s pravom upisana u temelje hrvatskoga kulturnog i nacionalnog identiteta koji joj od 2019. godine čast ukazuje spomendanom: 22. veljače kada je 1483. godine otisnuta prva hrvatska knjiga – glagoljski **Misal po zakonu Rimskoga dvora** .

Iako je to pismo obilježeno kršćanskim svjetonazorom, a nazivana je čak i misionarskom azbukom, valja napomenuti da je u hrvatskim zemljama sve do sredine 19. stoljeća, a ponegdje i duže (primjerice na otoku Krku), bila pismom svekolikoga javnog života, mada se prije svega vezuje za crkvenoslavensko bogoslužje, liturgijsku praksu kojom su se Hrvati *Bogu obraćali na svome jeziku* i onda kada to nije bilo dopušteno ostatku rimokatoličke Europe, uopćeno govoreći od 9. do 19. stoljeća, a zgodimice i danas.

Glagoljično pismo snažno je prožeto ne samo kršćanskim nego i pretkršćanskim vrednotama, crpljenima iz slavenske usmene predaje i stare ili rodne vjere. Praksa naslojavanja kršćanstva[7] na mitološku predaju i starovjerni kontekst ogleda se stoga i u naravi glagoljičnoga pisma. Čitaj što su o tome zapisale Milica Lukić i Vera Blažević Krezić u svojoj knjizi *NOVA VITA GLAGOLITICI*. *Glagoljica iz perspektive znanstvenih, kulturnih i kreativnih praksi* (2019).

Prilog 19.

[7] Indoeuropeist, slavist i kroatist svjetskoga glasa, odnedavna nažalost preminuo Radoslav Katičić podsjeća nas na službeni naziv kršćanskoga preoblikovanja pretkršćanskih vjerskih predodžaba i sadržaja. U povijesti religija taj se postupak zove *interpretatio christiana* (Katičić 2017: 18).

Ѿрzi tečaj glagoljice

Svima onima koji tek trebaju svladati glagoljično pismo od velike pomoći mogu biti početnice kakve su hrvatski glagoljaši oblikovali u ranome novom vijeku. Najstarija hrvatska cjelovito sačuvana početnica otisnuta je glagoljicom 1527. godine u glasovitoj venecijanskoj tiskari Andrije Torresanija (1451.–1529.).

Prilog 20.

Drugom najstarijom početnicom imenujemo Kožičićev *Bukvar*, knjižicu koju je modruški biskup i upravitelj Senjske biskupije otisnuo u vlastitoj tiskari u Rijeci 1530. godine. Bilo je takvih početnica i u hrvatskoj protestantskoj tiskari 16. stoljeća, a jedna – ćirilicom i latinicom otisnuta – značajna je i za Slavoniju: *Kratka azbukvica i kratak kerstjanski katoličanski nauk* 1696., *Kratka abekavica i kratak krstjanski i katoličanski nauk* 1697.

U takvim su priručnicima, nakon popisa slova, njihovih imena i brojevne vrijednosti, slijedila *šlabikovanja* (tablice za sricanje slogova), potom i najvažniji molitveni i katekizamski tekstovi otisnuti *novim* / tumačenim pismom. Bile su to narativne forme koje je puk napamet znao, pa su zapravo dobro došle postupku svladavanja slova i pisanja.

Tablica s popisom dvaju tipova glagoljičnih slova, koju ovdje donosimo, utemeljena je na tablici kakvu je akademik Stjepan Damjanović zastupao u svojim udžbenicima staroslavenskoga jezika[8], te na rješenjima s **mrežnih stranica Staroslavenskoga instituta**.

[8] Damjanović, Stjepan, *Slovo iskona – Staroslavenska / starohrvatska čitanka*, Matica hrvatska, Zagreb, 2012.; Damjanović, Stjepan, *Staroslavenski jezik* (Četvrto, popravljeno i dopunjeno izdanje), Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2005.; Damjanović, Stjepan – Jurčević, Ivan – Kuzmić, Boris – Kuštović, Tanja – Lukić, Milica – Žagar, Mateo, *Mali staroslavensko-hrvatski rječnik*, Matica hrvatska, Zagreb, 2009.

Napomena: pod zvjezdicom se u tablici donose moguća tumačenja slovnih naziva (usp. Žagar 2013). Među obloglagoljičnim slovima koja nisu uvrštena u tablicu nalaze se slova za nalaze = ęsъ (ę /en/), o̧sъ (o̧ /on/), jęsъ (ję /jen/), jo̧sъ (jo̧ /jon/).

Tekstovi koje odabrasmo za vježbu, premda su dijelom kanona staroslavenskih spisa i hrvatskoglagoljske tradicije, svojim sadržajem itekako podsjećaju na pretkršćansku starinu i običaje – što sasvim sigurno pogoduje naravi našega priručnika. Obloglagoljični tekst novozavjetnoga je podrijetla, a govori o opsjednutome dječaku (Marko IX, 14-29). Inače je zapisan u staroslavenskome **Marijinskom ili Marijinu evanđelju** . Uglatoglagoljični tekst dolazi iz 15-stoljetne čakavske zbirčice egzorcizama, ljekarskih recepata i zapisa u kojima se miješaju elementi čarolija i prirodnog liječenja biljem. Potječe s područja Senjske biskupije, a opisao ju je Rudolf Strohal, davši joj naziv *Razni lijekovi, molitve i čaranja* (Strohal 1910).

Prilog 21.

Glagoljski magijski talisman za liječenje zmijskoga ujeda iz *Strohalove ljekaruše* (usp. Vukelić 2021: 562-363):

Koga uji zmija, ali ki to povē, r'ci, da stoji s mirom, i okruži mu okolu nogi desne i vzdvigni nogu i piši ove rēči; karo, karuce, karo in kruce, sanom reducet, – imreducet sano Imanuel Paraklitus – omo (= homo) vivens, serpens morietur † v ime † oca † i sina † i duha † svetoga † amen

OBLA	UGLATA	BROJ	IME	LATINICA
		1	azъ = ja	a
		2	buky = slovo, knjiga, riječ, Bog	b
		3	vêdê = znam, znajući	v
		4	glagol'ǫ = govorim	g
		5	dobrê = dobro	d
		6	estъ = je(st)	e /e, je/
		7	živêti = živjeti	ž
		8	ʒêlo = vrlo, veoma	dz
		9	zeml'i = zemlja	z
		10	ïže = koji; tko	i /i, j, ji/
		20	i = i	i /i, j, ji/
		30	đerv (*ǧeona = pakao)	ǧ, ǰ /đ, j/
		40	kako = kako	k
		50	ljudie = ljudi	l /l, lj/
		60	myslite = misliti	m
		70	našь = naš	n /n, nj/
		80	onъ = on	o
		90	pokoi = spokoj, mir	p
		100	rьci = reci	r /r, rj/
		200	slovo = slovo, riječ, Bog	s
		300	tvrъdo = čvrsto, dosljedno, pouzdano	t
		400	ukъ	u
		500	frъtъ	f
		600	hêrъ (*hêruvimъ = anđeo)	h
		700	ôtъ = od	o
		800	šta	ĉ /št, šć, ć/
		900	ci (*crьky = crkva)	c
		1000	črьvь = crv	č
			ša	š
			jorъ (jerъ, *eres/ erdan = Jordan)	-, a (o, e)
			jatъ (*êdъ = jelo)	j/e, ja
			ju	ju
			jery	y /ü/

Zadatak!

Tekstove ispisane normaliziranom oblom i uglatom glagoljicom pokušaj, služeći se slovnom tablicom, prepisati latinicom.

ⰻ ⰲⱏⱂⱃⱁⱄⰻ ⰽⱏⱀ'ⰻⰶⱏⱀⰻⰽⱏⰹ. ⱍⱏⱅⱁ ⱄⱏⱅⱔⰷⰰⰰⱅⰵ ⱄⱔ ⰲⱐ ⱄⰵⰱⱑ.
ⰻ ⱁⱅⱏⰲⱑⱋⱅⰰⰲⱏ ⰵⰴⰻⱀⱏ ⱁⱅⱏ ⱀⰰⱃⱁⰴⰰ ⱃⰵⱍⰵ. ⱆⱍⰻⱅⰵⰾ'ⱆ ⱂⱃⰻⰲⱑⱄⱏ
ⱄⱏⰹⱀⱏ ⰿⱁⰻ
ⰽⱏ ⱅⰵⰱⱑ. ⰻⰿⱘⱋⱅⱏ ⰴⱆⱈⱏ ⱀⱑⰿⱏ. ⰻ ⰻⰶⰵ ⰰⱋⱅⰵ
ⰽⱁⰾⰻⰶⱏⰴⱁ
ⰻⰿⰵⱅⱏ ⰻ. ⱃⰰⰸⰱⰻⰲⰰⰰⱅⱏ ⰻ ⰻ ⱂⱑⱀⱏⰹ ⱅⱑⱋⱅⰻⱅⱏ. ⰻ
ⱄⰽⱃⱏⰶⱏⱋⱅⰵⱅⱏ
ⰸⱘⰱⱏⰹ ⱄⰲⱁⰻⰿⰻ. ⰻ ⱁⱌⱑⱂⱑⱀⱑⰰⱅⱏ. ⰻ ⱃⱑⱈⱏ ⱆⱍⰵⱀⰻⰽⱁⰿⱏ
ⱅⰲⱁⰻⰿⱏ. ⰴⰰ
ⰻⰶⰴⰵⱀⱘⱅⱏ ⰻ ⰻ ⱀⰵ ⰲⱏⰸⰿⱁⰳⱘ. ⱁⱀⱏ ⰶⰵ ⱁⱅⱏⰲⱑⱋⱅⰰⰲⱏ ⰵⰿⱆ
ⰳⰾⰰⰳⱁⰾ'ⰰ
ⱁ ⱃⱁⰴⰵ ⱀⰵⰲⱑⱃⱏⱀⱐ ⰴⱁⰽⱁⰾⱑ ⰲⱏ ⰲⰰⱄⱏ ⰱⱘⰴⱘ .

Odgovor!

ї vъprosi kъn'ižъniky. čъto sъtęʒaate sę vь sebê.
ї otъvêštavъ edinъ otъ naroda reče. učitel'u privêsъ synъ
moi kъ tebê. їmǫštъ duhъ nêmъ. ї iže ašte koližъdo
imetъ ї. razbivaatъ ї i pêny têštitъ. ї skrъžъštetъ
zǫby svoimi. i ocêpênêatъ. ї rêhъ učenikomъ tvoimъ. da
iždenǫtъ ї i ne vъzmogǫ. onъ že otъvêštavъ emu glagol'a
ô rode nevêrъnь dokolê vъ vasъ bǫdǫ.

Marijinsko evanđelje, štokavsko ili makedonsko područje, 11. st.

Prijevod na hrvatski jezik!

'Oko čega se prepirete?' upita ih.
Neki čovjek iz mnoštva mu reče: 'Učitelju, doveo sam svojeg sina da ga iscijeliš – ne može govoriti jer je opsjednut nečistim duhom. Kad ga uhvati, baci ga na zemlju, na usta mu ide pjena, škripi zubima i koči se. Zato sam zamolio tvoje učenike da istjeraju nečistog duha, ali nisu mogli.'
'O, nevjerni rode!' reče Isus učenicima. 'Dokle ću još morati biti s vama?'

ⷘⷆⷆ ⷘⷧⷧⷓⷓⷢⷘⷢ: ⷆⷆⷕⷨⷦⷦⷆⷓⷓ ⷆⷕⷨⷢⷆⷆⷆⷆⷧⷧⷓⷓ ⷓⷦ ⷯⷢⷕⷨⷦⷦⷕⷨ ⷓ ⷆⷆⷆ ⷆⷆⷘⷢⷢⷕⷨ

ⷓ ⷆⷘⷓⷤⷤⷘⷢ ⷘ ⷱⷤⷤⷓⷆⷆⷘⷢⷘ ⷓ ⷦⷨⷤⷨⷕⷆⷆⷓ ⷱⷆⷘⷘ

ⷓ ⷆⷘⷘⷘⷆⷆⷓ ⷆⷆ ⷆⷘⷘⷢ, ⷓ ⷤⷨⷆⷦⷕ ⷢⷘ ⷕⷨⷦⷨⷥⷘⷆⷆⷓ, ⷱⷦⷢⷨⷤⷨⷆⷓ ⷓ ⷢⷨⷤⷢⷘⷦⷦⷕⷘⷘⷘ

ⷆⷕⷨⷤⷨⷕ ⷯⷨⷓⷯⷨⷕ, ⷤⷨⷆⷦⷕ ⷘ ⷦⷕⷤⷥⷘ, ⷦⷨⷕⷦⷕ ⷱⷓⷢⷆⷆⷘⷘⷆⷆⷓ ⷦⷨⷕⷤⷓⷢⷘⷘⷘ ⷆⷆⷕⷨⷦⷦⷆⷓⷓ

ⷆⷕⷨⷤⷨⷕ ⷘⷘⷘⷆⷆⷓ ⷢⷨ ⷕⷨⷘⷘ ⷱⷓⷓ, ⷓ ⷤⷨⷆⷦⷕ ⷱⷆⷆⷆⷕⷘ ⷦⷦⷆⷆⷕⷨⷘⷘ,

ⷦⷨⷕⷦⷕ ⷘⷘⷘⷆⷆⷓ ⷢⷨ ⷕⷨⷘⷘ ⷱⷤⷓ, ⷤⷨⷆⷦⷕ ⷱⷆⷘⷦⷦ ⷯⷤⷓ, ⷦⷨⷕⷦⷕ ⷱⷆⷘⷦⷦ ⷢⷨ ⷱⷓⷓ ⷦⷦⷓ.

Odgovor!

Ot očiju: Vazmi lastovičiće iz gnazda i vloži e v lonac
i pokrij e škrilju (kamenitom pločom!, op. a.) i zamaži ilom
(zemljom ilovačom!, op. a.)
i položi v peć, i kada se razbeli, iznami i najdeš prah
i shrani ga, kada e trebe, tada čistim zakonom vazmi
praha toga i smesi s medom, i kada bude tvrdo,
tada položi na rub oka, kada spat greš, tada položi na oče bolne.

Razni zapisi i čaranja, glagoljska ljekaruša iz 15. stoljeća, Senjska biskupija

Komu je priručnik namijenjen?

Školarcima i studentima, čitateljima raznih profila koji su zainteresirani za slavensku (hrvatsku) mitologiju s jedne, odnosno razvoj interaktivnih *dječjih* priručnika s druge strane. Knjiga je stoga opremljena zabavnim didaktičkim pomagalima i zadacima koji zahtijevaju čitateljevu povratnu informaciju i angažman.

Knjiga je, osim toga, i lokalno afirmirajuća. Namjera joj prezentirati – gdje i kada je to moguće – kulturne znamenitosti čitateljeva zavičaja, bio on (s)tvaran poput slavonsko-srijemskoga prostora s kojega potječu priređivači ovih knjiških sadržaja, ili pak duhovan – kojemu kao zajednica *jednakomislećih* i *govorećih* sveudilj pripadamo, njime zahvaćajući tokove rijeka i travke svih onih močvara što su međašile tlo naše prapostojbine, poznatije pod nazivom slavenska pradomovina (pogledaj **interaktivnu sliku**).

Slavenska pradomovina

Gdje su pak živjeli govornici praslavenskoga jezika, prije negoli su se raselili na područja na kojima i danas žive nama znani slavenski narodi? U znanosti je navjerojatnijom tzv. istočna teorija o slavenskoj pradomovini prema kojoj je ona zahvaćala istočni dio Poljske, jug Bjelorusije i zapadni dio Ukrajine (od Visle, Zapadnoga Buga i Pripjati pa do srednjega toka Dnjepra te gornjega toka Južnog Buga i Dnjestra, usp. Katičić 1998: 137; Matasović 2008: 46; Mihaljević 2014: 255-256), što potvrđuju tamošnja (stara slavenska) imena rijeka, botaničko nazivlje kao i nazivi (domaćih) životinja. Ima međutim i pouzdanih prigovora koji se upućuju spomenutoj argumentaciji.

Na karti promotri predjele slavenske pradomovine

Prilog 22.

Napomena: Uvodna poglavlja priručnika sročila je Vera Blažević Krezić.

Alemperka

Alemperka je vatrena ptica pričopričalica i Svarogova pomoćnica što obitava u krošnji Drveta svijeta (*Arbor Mundi*), danonoćno obasjanoj njezinim blještavim perjem.
Kadra je čuti misli svoje okolice pa ih verbalizirati zbog čega joj je Svarog nerijetko prstenovao kljun (Spirin 1997: 25).
Njezinim je kazivanjima Jasna Horvat, nagrađivana osječka spisateljica i sveučilišna profesorica, posvetila čitavu jednu knjigu za djecu i mlade, tj. sve one koji se mladima osjećaju.

Prilog 23.

Horvatičina ***Alemperka***

Bjesomar i Bjesovi

Slavenska mitologija poznaje i mračnu silu Bijes što se odaje ljubavi s Moranom iz koje se rađa Bjesomor / Bjesomar, mračna neman promjenjiva oblika. Prate ga zle vile Ljutice, vladarice kletvi, mučenja i bezumlja (Spirin 1997: 32).

Svoje zasluženo književno prijestolje Bjesomar je zauzeo u *Pričama iz davnine* Ivane Brlić Mažuranić. Pričom koja otvara zbirku – **Kako je Potjeh tražio istinu** – upoznajemo Bjesomara i njegove šumske bjesove:

Dok Bjesomar tako biraše bjesove... – No ispod kamena, na kojem sjeđahu, iziđe mali bijes, sasvim malen, nakazan i rogat, a siv kao miš. Potegnu bijes Maruna odstrag za košulju i šapnu mu... – Marun i ne promisli, je li istina, što mu bijes govori nego se obradova i onda reče djedu, kako mu bijes šaptaše. Čim on reče, a bijes mu skoči u torbu, sakrije se u jedan kut torbe i ostane tamo.

Toj staroj slavenskoj riječi *bijes* (stsl. *bêsъ*), s kojom se čak ni naša Biblija ne susreće, Stjepan Babić posvetio je čitav jezični ogled. **Prouči ga!**

Prilog 24.

Prilog 25.

Veles[9]

Prilog 26.

Veles, poznat i pod drugim nazivima poput *Volos* ili *Voloh*, u slavenskoj mitologiji smatra se bogom zemlje, vode i podzemlja. Vezuje ga se uz zmajeve, natprirodna bića koja samim spomenom uvode mitski kontekst, potom uz stoku, magiju, glazbenike, bogatstvo i prijevaru, a najznačajniji je po tome što je Perunov glavni *protivnik*. Njihov božanski boj jedna je od najvažnijih predaja u slavenskoj mitologiji. *Jaroslavska legenda*, iako usredotočena na utemeljenje dviju najstarijih jaroslavskih crkava – sv. Ilije i sv. Vlasija, važan je izvor koji donosi informacije o poganskoj vjeri nekrštenih Rusa pa i vjerovanju u Velesa, ljutu zvijer (više o tome: Katičić 2008: 123-133).

[9] Poglavlje sročila Korina Bogdanović, studentica Dvopredmetnoga studija hrvatskoga jezika i književnosti.

Prilog 27.

Mitski sukob Peruna i Velesa ne može se poimati kao sukob dobroga i zloga boga, već kao suživot prirodnih sila među kojima se uspostavlja ravnoteža: primjerice između sušnoga i kišnoga, gornjega i donjega, *Gromovnika* i *Onoga iz vode*. U mitskom kozmičkom sukobu Gromovnik munjama *bije* / *ubija* svoga izazivača koji mu pokušava pobjeći. U kršćanskoj su stvarnosti njihove uloge mahom preuzeli sv. Ilija, kao Perun, i sam Vrag kao Veles. Među njima posreduje božica, Perunova žena, a Velesova ljubavnica Mokoš. Riječ je o *sukobu* indoeuropskoga podrijetla prema kojemu je predmet spora bila ukradena stoka (Belaj 2007: 89-101).

Prilog 28.

Prema starim ruskim mirovnim pogodbama s bizantskim Grcima, zapisanima tijekom 10. stoljeća, rekonstruirane su temeljne jedinice Velesova značenjskoga polja: seljaci, seljački imetak / blago, bolest i smrt uzrokovana bolešću, obitavanje u donjim predjelima, uz vodu, rijeku.

Veles je u kršćanstvu supstituiran samim Vragom, ponekad i istočnim sv. Vlasijem, odnosno sv. Vlahom / Blažem, ili pak sv. Nikolom, Vukom, pa čak i Mihovilom.

Tragova Velesova štovanja ima i kod zapadnih i južnih Slavena. Potonji su ih uglavnom sačuvali u vidu toponima. Primjerice, postoji poluotok Veles uz ušće vinodolske Žrnovnice. Makedonija ima i grad imenom Veles, a nad njim brdo sv. Ilije (Belaj 2007: 84-88).

Predaja Velesa pamti zmijolikim / zmajolikim, ili pak u vučjem, tj. medvjeđem obličju.

Prilog 29.

Poslušaj me !

Prilog 30.

Vesna[10]

Svijetla božica proljetne radosti i bujnosti

Vesna

Ime Vesna dolazi od stare indoeuropske riječi za to godišnje doba (sanskrt. *vasantás*: proljeće, svitanje). Poznata ponekad i kao Devana. Njezina je životinjska pratiteljica bila lastavica, ptica s kojom Slaveni i danas održavaju prisnost.

Čitaj **ovo** !

Vesnin kip (Ledić 1969: 158)

Prilog 31.

Način svetkovanja Vesne bio je različit, razvijao se prema okolini i zanimanju kojim se pučanstvo bavilo. Gdje je stajao lik ili kip Vesne, okitili bi ga zelenilom i cvijećem i stavili poklone ispred kipa. Pjevali su pjesme i veselili se proljetnoj bujnosti i radosti. Kao prežitak proljetnog slavljenja božice Vesne smatra se postavljanje visokih grana ili stupova iskićenih zelenilom i cvijećem. Postavljaju se na *prvi maj* ispred kuća, a nazivaju ih *maja* ili *majuš*. Sličan je običaj poznat pod nazivom **ljelje**, **dodole** i **filipovčice** , napose u Slavoniji i Srijemu, kojim se čuva uspomena na ritualnu praksu indoeuropske / praslavenske prirodne religije.

Prilog 32.

Majuš (Ledić 1969: 159)

[10] Poglavlje sročila Ivana Petričević, studentica Dvopredmetnoga studija hrvatskoga jezika i književnosti.

Slavonski etnograf i književnik Josip Lovretić obrednu igru filipovčice opisao je u svojoj monografiji o Otoku kod Vinkovaca (1990: 320-321):

Filipovčica. Uoči prvog svibńa (1. V.) još za rana nasiku momci svojim divojkama, ili oci i rođaci svojim ukućanicama grabova grańa. U Filipovčicu smije ići svaka divojka, koja već sidi za stativama, koja zna tkati. Divojke se skupe u družbe, svakog sokaka divojke za se. Opreme se u bilo ruvo, nike budu otkrivene glave pod pletenicom, nikoje se prikriju bilim maramicama. Obuku košuļe ćenarke, nekadašńe materine najfinije, a dobro sačuvane divojačke košuļe. Bilu maramu pribace oko vrata i bili zapreg pripašu. Koja ima dukata, poveže i dukate pod vrat. Svaka pripne na grabovu granu istom otkano tkańe, obično što lipše pritkivane šarene otarke, da se vidi kakve je darove za svatove izatkala. Prid večer, al još za vidna, krene taka družba sa svojim granama selom. Ne ulaze nigdi u avlije, nego prolaze selom kroz sve sokake pjevajući: Filipovčice, jakobovčice!

Prilog 33.

Iz dokumentarnoga filma *Filipovčice iz Komletinci*

Prilog 34.

Kod Rusa u čast Vesni nastaju igre zvane *Vesnjanke* koje se izvode i danas. Naziv *Vesnjanke* odnosi se na grupe lijepih djevojaka koje nastupaju pjesmom i igrom, ne samo u slavenskim državama već i na folklornim festivalima stranih država.

Završetak zime obilježavan je ritualom u kojem su momci nosili lik božice zime Morane kroz selo bacajući ga na kraju u oganj i paleći. To je bio dokaz da je smrću božice Morane nestala zima, a nastao život Vesne, boginje proljeća.

Vesni je u znak štovanja bila posvećena ptica lastavica. Dolaskom lastavica Vesna je navještavala da je proljeće blizu i da dolazi *Vesnin dan* kada se održavalo slavlje u znaku buđenja i uskrsnuća prirode iz zimskog sna.

Morana

Pogledaj **interaktivnu sliku**!

Poslušaj me !

Vida[11]

Božica Vida bila je najslavnija među božicama starih Slavena. Bila je smatrana suprugom praboga i stvaratelja svijeta Svaroga, ali i Svetovidovom suprugom također.

Slavenski bog Svarog dobio je ime po staroindijskom bogu svjetlosti Svarunu ili Svargi, koji je još nosio ime Varuna.
Varuna je imao ženu, koja je po njegovu imenu dobila ime Vara.
Međutim, Slaveni nisu preuzeli ime njegove žene Vare za suprugu Svarogovu, nego su joj dali čisto slavensko ime Vida.

Po mitskoj predaji Vida je proglašena zaštitnicom zaručnika i bračne sloge.
U prošlosti su se mnoge djevojke obraćale božici Vidi, kako bi od nje prizvale pomoć za sreću u braku i ljubavi.
U crnogorskim predjelima oko Boke kod težega poroda rodilju se polijeva sićem vode uz riječi *voda iz sića a ti đetića*.

Pogledaj **interaktivnu sliku**!

[11] Poglavlje sročila Sara Pačarić, studentica Dvopredmetnoga studija hrvatskoga jezika i književnosti.

Božica Vida bila je Vidova (tj. praboga Svaroga) žena. Stari Vid zvao ju je Boženom i Prijom, jer mu je ona zaista bila najbolja drugarica i vjerna bračna prijateljica.

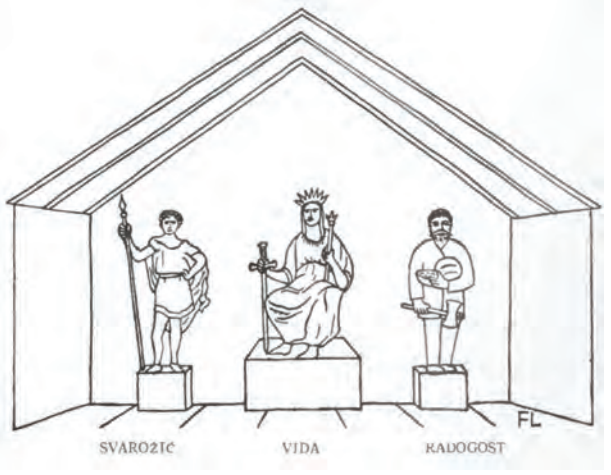
(dr. Nikola Sučić: Hrvatska narodna mitologija, Zagreb 1943.)

Najveći obožavatelji božice Vide bili su pripadnici vendskih / zapadnoslavenskih plemena drevnih Ljutiča, koji su u njenu čast podigli svetište i nazvali ga *Vidinim hramom*.

Taj hram bio je ukrašen kipom božice Vide i nalazio se u porječju Odre u glavnom gradu Ljutiča, zvanom Rethra / Ratara.

Kasnije su u hram postavljeni i kipovi boga Svarožića (smatran sinom Vide i Svaroga) i boga Radogosta (štovan kao bog gostoprimstva).

Stoga je taj hram postao svetištem triju slavenskih božanstava: Vide, Svarožića i Radogosta.

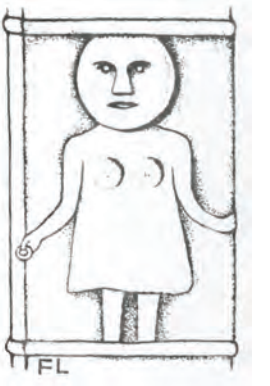

Prilog 35.

Svetište triju slavenskih božanstava:
Svarožića, Vide i Radogosta
(Ledić 1969: 121)

Reljefni lik božice Vide sačuvan je na 2.70 m visokoj statui četveroglavog boga Svantevida. U povodu pokrštenja Slavena, spomenik je po zapovijedi vrhovnog kneza bio bačen u rijeku Zbrucz. Nakon 900 godina (u god. 1848.) otkriven je taj dragocjeni spomenik iz davne prošlosti slavenskog bogoštovja, te izvađen iz rijeke, a sad se nalazi u Arheološkom muzeju u Krakovu. (Ledić 1969: 123)

Božica ima prsten u desnoj ruci, znak odanosti Svantevidu, atribut boginje zaruka i braka.

Božica Vida s prstenom u desnici (Ledić 1969: 123)

Priča o stvaranju svijeta

Kad je bog Svarog završio stvaranje svijeta, sišao je s božicom Vidom s neba na zemlju.

Tad još ljudi nisu postojali na zemlji.

I tako, dok se Svarog divio svom djelu, Vida je zaspala i usnula san koji joj je dočarao ljude u prilici sebe i Svaroga.

Kad se probudila, ispričala mu je svoj san, na što joj je on rekao da je razmišljao o istom tom što je ona sanjala.

Nakon toga on njen san učini javom i stvori ljude iz dva stabla. Ti ljudi su isprva bili nijemi i bez života, dok im nisu pristupili Svarog i Vida te im udahnuli život.

Iz hrasta je nastao muškarac, a iz lipe žena. Muškarac je dobio ime Dubravko, a žena Lubjanka.

Lubjanka i Dubravko (Ledić 1969: 122)

Svarog

Vida

U kultu božice Vide sadržan je i obred o rođenju mladog Sunca. Ta se svetkovina slavila poslije zimskog suncostaja, kad se mladi božić – Sunce oslobađa iz ropstva mraka i zime.

Domaćini bi prije izlaska sunca posjekli hrastov panj (badnjak) i uvečer ga zapalili, da gori cijelu noć, a ukućani bi bdjeli kraj njega do svanuća.

Domaćice su unosile slamu i na slami se prinosilo žrtve bogovima kao zahvala za proteklu radnu godinu.

Prve tri nedjelje posljednjeg mjeseca u godini slavili su se tzv. »Zauzi«, jer se vjerovalo da su božanstvo Vid – bog svjetla Svarun (staroindijski Varuna), njegova nebeska gospa (božica) Vida ili Vara, i Sunce – zimi vezani u klade i utamničeni u mraku. Njihovo oslobođenje, i rođenje mladoga Božića sunca, slavili su prva tri dana božićnih praznika.

(Maja Kolman-Rukavina i Oleg Mandić, Svijet i život u legendama, Zagreb 1961.)

To novorođeno Sunce nazvali su imenom Koleda od kojega je kasnije nastao Svarožić. U povodu svetkovanja mladog Božića rođaci se nisu posjećivali, a jutrom bi u kuću ulazio samo žrec (gatar), čestitajući ukućanima rođenje Božića. Ukućani bi ga posipali žitom, darivali su ga i častili, a zatim bi on odlazio u drugu kuću.

Svarožić

Zanimljivo: I kršćanska se svetkovina rođenja božanskoga djeteta počela slaviti tjedan dana prije Nove Godine, a Slaveni su dugo nakon pokrštenja ostali pri svojim starim običajima, pa su nastavili s paljenjem badnjaka sve do sadašnjega doba.

Prilog 38.

Paljenje badnjaka

Riješi zagonetku!

Mnogo imena ona ima.
U ovoj zagonetci jedno od njih se skriva.
Svarogova prija,
Svarožića mati,
Kako ćemo ju zvati?

Odgovor: _ _ _ _

Prouči **ulogu** slavenskih boginja, među ostalim i Vide, u razumijevanju ženskoga arhetipa!

U Vidi se ponekad prepoznaje i Svevidova (Svantevidova) žena, ona koja je sučeljena božici Živi. Natko Nodilo rekonstruira mit o dijadnoj boginji (usp. Marjanić 2002: 181) prema kojemu je jedna božica *gornja* (nebeska – Vida), a druga *donja* (zemaljska – Živa).

Poslušaj me !

Vile[12]

Prilog 39.
Vilinsko kolo

Kada se govori o vilama, uvijek se uz njihovu pojavu veže i pojam nadnaravnoga, a to je nešto nedostupno i neshvatljivo ljudskom razumu.

U narodu riječ *vila* prvotno označava silovitost, dakle ženu koja je silovita.

Smatralo se da su nastale iz duša prerano preminulih djevojaka, ali ih se s vremenom počelo poistovjećivati s gorskim, šumskim i vodenim duhovima.

Zlatno doba prošlo je doba, ono je vladalo prije današnjeg. Ono je zlatno, a k tomu i vilinsko. To je doba prestalo trajati kada se ljudski rod iznevjerio vilama, koje se tada počinju prikrivati, sve dok nisu sasvim nestale s ovog područja.

Jeste li znali da imamo jedan cijeli roman posvećen vilama? To je roman *Vilikon*, autorice Jasne Horvat. Jasna Horvat u svom romanu detaljno opisuje vile, njihov izgled, ponašanje, odnose s ljudima i mnoge druge zanimljivosti.

Saznajemo da se vile rađaju iz rose, na drveću, neke se, kao one u Slavoniji, rađaju iz duge, a neke su rođene iz drugih vila. Vile mogu biti jutarnje i dnevne, koje pomažu ljudima, i večernje i noćne, koje u ta doba postaju opasne.

Vile karakteriziraju zlatna dugačka kosa i konjska ili magareća kopita. Ako se vili iščupa i jedna vlas, ona odmah umire. Uvijek su prikazane kao lijepe, mlade žene obučene u bijele dugačke haljine kojima skrivaju noge.

Prilog 40.
Vilikon

[12] Poglavlje sročila Rea Bede, studentica Jednopredmetnog studija hrvatskoga jezika i književnosti.

Dovodimo ih u vezu sa zrakom, vjetrom, nevidljivim kategorijama koje imaju energiju. Pronalazimo ih uz izvore, mora, rijeke, planine i gore. Poznata su nam sljedeća njihova okupljališta: Klek, Norin, Biokovo, Velebit, Marjan i dr. Također i uz drveće, na primjer *Vidovo drvo* koje vile svakoga jutra obliježu, i *Vilin hrast* jer je to sretno drvo te se zbog toga vile skupljaju u njegovoj krošnji.

Izgled i ponašanje vila početkom 20. stoljeća pokušao je opisati slavonski etnograf Ivan Filakovac, autor građe *Župa Retkovci 1898. – 1902*. Osim starih vjerovanja, njegovanja svjedočanstva čuvaju staroštokavsku ekavicu toga slavonskoga kraja:

> *Za Vile, ko i' e vidijo, kazuju da su to ženske jako lepog struka, sve u dugačkoj beloj odeći, a kika im ko zlato i vesi preko leđa skoro do nogu. (...) O Vila se dale pripoveda da igrae kolo ńi po više u kolu. (…) Sutradan e vidit vilovsko igrališće, osobito na još nepokositoj levade: vidi se u velikom krugu utapana trava, a na ńegovoj sredini isto tako utapano mesto...* (Filakovac 1905: 144, prema Vekić 2018: 232)

Znate li odgovor na narodnu pitalicu?

„Dvije vile povazdan vire. Svakog vide, a sebe ne vide." (Odgovor: oči)

Jeste li čuli za neku narodnu poslovicu u kojoj se priča o vilama?

Navest ću neke.

Došle mu vile pred oči. *Kada je netko u nevolji.*

Naišao je na vilinsko kolo. *Kaže se za onog koji naglo oboli.*

To je vila ljutica. *Pakosna, svadljiva, osjetljiva žena.*

Vila je zaista mnogo vrsta pa razlikujemo gorske, vodene, vijorne, munjevne, morske, poljske, vile oblakinje i bojovnice.

Razmislite kako ih vi zamišljate...

Gorske (planinske) vile
- lutaju po planinama
- pjevaju, sviraju, proriču i liječe
- jašu na konjima i jelenima
- oružane su strijelama i vješte u gađanjima

Poljske vile
- zaljubljive su i vješte ljubavnim bajanjima
- žive na poljima i ravnicama

Munjevne vile
- one su pratiteljice vijornim vilama
- nebom raspinju gromove i munje

Vodene i morske vile
- pola riba, pola djevojka
- pojavljuju se iz jezera, mora, rijeka, izvora
- zlobne su

Vile oblakinje
- neke od njih donose oblake
- rastjeruju vjetrove, buru i kišu, osobito kada su ljute
- neke skupljaju crne oblake nad planinama

Vile sudenice ili rođenice
- nad kolijevkom su djeci određivale sudbinu (one *sreću odvijaju*)
- Slaveni su im, kao žrtvu, prinosili odrezanu dječju kosu
- kod Slavena su demonska bića nižeg roda, a kod Balta je Sudenica velika božica, pandan našoj Mokoši

Prilog 41.

Ponoćno sijelo šumskih vila (A. W. Crawford)

SAVJETI IZ VILINSKE KNJIGE

Za trudnice:

• nikako ne jesti ribu jer će dijete biti balavo
• ako jede crvenog luka, dijete će joj biti po licu pjegavo
• ako pije rakije – i dijete će biti pijanica

O prirodnim pojavama, životinjama, bilju, vremenu i životnim prigodama:

• Kiša će padati ako se uznemire goveda, ako ptica leti nisko i ako se glasaju žabe. Visok let lastavice najavljuje sušu, a raspjevanost ptica lijepo i ugodno vrijeme.
• Umrijet će onaj koji u proljeće prvo spazi crnog leptira. Spazi li žutog, bit će bolestan, a ugleda li bijelog, te će godine biti posve zdrav.
• Lonac ne smije ostati u kući preko noći prazan, a otklopljen jer će u njega zavirivati vragovi.

O zdravlju:

• Kad se gnoji dio tijela, u njemu se osjeća kao neko bilo koje kuca i tuče. Uskuhati ulja, spržiti krpe, umiješati vrelo ulje po sprženoj krpi i povijati mjesto koje se gnoji.
• Gubitak. Čovjeka najjače mogu ošinuti (poraziti) iznenadna žalost, gubitak i loša vijest. Ima onih koji se u takvim slučajevima odmah izgube. Tko se takvoj osobi nađe blizu, neka mu stavi ruku pod pazuh gdje je znojno i onda mu pod nos potkuči i taj će doći k sebi namah i provjereno.

U našem narodu postoje legende/mitovi koji govore kako su vile za jednu noć sagradile Arenu u Puli, uz to, postoje i razne pjesme u kojima se spominju *bijele vile* i vile koje grade ili ruše gradove.

Brz kako vila

Su govorili da su Arenu uzidale vile, samo da je nisu rivale pokriti i tako.

Prija kat san ja bila dica vajka bi se bilo reklo:

-Ti si kako vila! (...)

Da je brz. Kopaš kako vila ili tako hižu čistiš ma sve ko vila.

Vile – Bojže žene

Za vile kako ča su učinile Arenu za jenu noć. To su vile delale. I mi smo in govorili Bojže žene. Talijani su rekli vile, a Bojže žene su bile to.

Pogledaj **interaktivnu sliku**!

Tko je vilenica / vilenjak?

Žena za koju se vjeruje da su je vile naučile liječenju uporabom bilja, pa ona tim znanjima i vještinama pomaže mještanima. Petar Skok navodi u etimologiji pojma *vila* da se slaže sa *vještica, višćun, vidjeti, vidati*, što upućuje na predodžbu o vilama kao vidaricama, *ženama koje liječe*. Godine 1634. kapelan Komiže optužio je dvije žene da liječe ljude travama i da se druže s vilama koje su ih naučile o djelotvornosti trava za liječenje. Muškarci koji su komunicirali s vilama nazivlju se vilenjacima, vilovnjacima ili vilenicima (Vukelić 2018: 137).

Iz zavičaja…

Vile i vještice u starim Vinkovcima

Vinkovčani su vjerovali u dobre vile i zle vještice koje lete, naravno na metli, a ročište im je među ostalima kod **Šidskog brijesta** . U Slavoniji se do danas sačuvala uzrečica kojom se mlade djevojke opominju kada kući okasne: *A di si bila, bilo te i na Šidskom bristu?!* Nadalje, vjerovalo se da se pojavljuju s vrtlozima prašine, odnosno da se ona diže dok igraju kolo. Takvi vrtlozi zatječu se na velikim raskrižjima, a kroz njih se nije smjelo prolaziti. Ako bi se netko usudio stupiti u vrtlog, vjerovalo se da će nestati jer će ga vile i vještice odnijeti ili čak *smlatiti* – piše **Ivan Vučevac Vinkovčanin** . Posebice je bilo zabranjeno bacati noževe u te vrtloge jer bi se noževi poslije *skobili* krvavi, a osobu koja bi bacila nož u vrtlog čekalo je veliko zlo.

O Jurjevu / Đurđevu su se prozori kitili miloduhom da vile ne mogu unutra!

Slična su se vjerovanja u vile i vilovnjake, vještice, vukodlake i šumske duhove sačuvala u županjskoj Posavini, točnije u Cvelferiji, u Rajevu Selu, Posavskim Podgajcima, Soljanima, Drenovcima, Strošincima i Gunji, kako svjedoči prva knjiga iz ciklusa Cvelferica autorsko-uredničkog dvojca: Ružice Pšihistal i Gorana Rema (2016).

Poslušaj me !

Vodan[13]

Slavensko božanstvo voda, rijeka i mora

Prilog 42.

Vodanoj – vodeni demon, V. Mališev, 1910.

Štovanje voda, rijeka i mora postojalo je od najdavnijih vremena, a tragovi vode u sve dijelove svijeta. Svaki narod imao je svoje bogove koje su štovali, a u Slavena je bog voda, rijeka i mora bio *Vodan* ili *Vodna*. U nekim krajevima nazivan je i drugim imenima kao što su *Vodin*, *Vodjan*, *Voden*, *Vodanoj*, *Vodnik*... Smatrali su ga zaštitnikom pomorskog i riječnog brodarstva (Ledić 1969: 85-105). Prije svake plovidbe njemu se mole pomorski i riječni brodari i mornari za sretnu plovidbu, a ribar za uspješan ribolov.

Vodanoj / Vodenjak znan je i kao opako i opasno demonsko božanstvo, nastanjeno u jezerima, potocima i rijekama – nakazne glave, često ribljega ili žabljega lika.

Slaveni su štovali boga Vodana tako što su hodočastili rijekama i jezerima i tamo prinosili žrtve, a onda se kupali i čistili od zla.

[13] Poglavlje sročila Nina Jagustin, studentica Dvopredmetnog studija hrvatskoga jezika i književnosti.

Zakapanje mrtvih pokraj rijeka i voda također se smatra drevnim slavenskim običajem. Tomu mogu posvjedočiti brojne staroslavenske nekropole smještene blizu vodenih putova.
Primjer takvih nalazimo i u svome zavičaju, uz rijeke Dunav i Dravu. Prvoj pripadaju nalazišta kod Erduta i Vukovara, a drugoj kod Bijeloga Brda (čitaj **ovo**). Poznata su i vinkovačka nalazišta iz Duge ulice br. 99, datirana u kraj 7. i početak 8. stoljeća, kao izraz tradicionalnoga i izvornoga slavenskog života, očitovana u incineracijskom pogrebnom običaju. Ne treba posebno spominjati da je rijeka Bosut od istaknutoga punkta danas udaljena svega 300-tinjak metara zračne linije.
Vrlo su zastupljeni bili običaji spaljivanja mrtvaca, napose pri ukopu privilegiranih osoba. Poznata su, uz spomenuto vinkovačko, i paljevinska groblja u Čelarevu na položaju Ciglana i Jablanovi (Republika Srbija), u Belišću (Zagajci – druga polovica 7. i 8. stoljeće), pa i paljevinski grob iz Lobora (Crkva Majke Božje Gorske – kraj 8. i početak 9. stoljeća), a ima ih jasno i u Dalmaciji. Groblja s paljevinskim (i kosturnim) ukopima poganskoga, tj. biritualnoga karaktera pripadaju razdoblju između 7. i 9. st.

Paljevinski grob,
Šarengrad, Klopare

Prilog 43.

Sagledavanjem šireg prostora kao nezaobilazna geografska cjelina ukazuje se područje Bosne i Hercegovine kao zemljopisna poveznica istočnojadranske obale i zaleđa s kontinentalnim prostorom Hrvatske, u kojem je smješten naš lokalitet Vinkovci-Duga ulica 99. Na čitavom tom prostoru prepoznato je osam lokaliteta na kojima su pronađene urne ili neki elementi prema kojima je zaključeno da se radi o obredu spaljivanja pokojnika. Svi se ti lokaliteti nalaze uz ***veće rijeke****, kako na sjevernom području Bosne, gdje rijeke povezuju taj prostor s Panonskom nizinom, tako i u Hercegovini, gdje pak povezuju unutrašnjost s obalnim područjem* (Sekelj Ivačan i Tkalčec 2007: 175).

SLAVENSKO PALJEVINSKO GROBLJE U DUGOJ ULICI 99 U VINKOVCIMA

Ukupno je istraženo deset paljevinskih grobova, od kojih su u devet slučajeva spaljene kosti i prilozi položeni u keramičke lonce u funkciji urne, a u jednom slučaju su ostatci pokojnika položeni izravno u grobnu jamu. Paljevinsko groblje u Vinkovcima pripada tzv. ravnim paljevinskim grobovima na kojem se učestalije prakticira ukopavanje spaljenih kostiju u urne ispred polaganja kostiju izravno u jamu. Lonci u funkciji urne uglavnom su izrađivani na sporom lončarskom kolu, najčešće nose ukras u obliku valovnice, a najveća im je širina oko polovine visine posude. Svi ukopi polagani su u relativno plitko ukopane grobne jame, ovalnog do okruglog oblika. Zajednička značajka svih grobova je malobrojnost, odnosno nedostatak priloga (osim groba 4). Na istraženom dijelu groblja u Vinkovcima prisutne su sve populacijske grupacije, i po spolu i po starosti u trenutku smrti, pa tako imamo tri muškarca (30-35; 35-40; 20-40 godina starosti), četiri žene (15-18; 20-25; 20-35; 27-35 godina starosti) i troje djece (0,5-1,5(?); 2-4; 4-6 godina starosti). U pet slučajeva je urna poklopljena ulomcima rimskih opeka. Groblje je analizom keramičkih urni, pogrebnog ritusa i radikarbonskih analiza datirano u kraj 7. i prvu polovinu 8. stoljeća.

Plan groblja s ucrtanim pozicijama sondi i grobova (Prema: Sekelj Ivančan – Tkalčec 2006:141-212)

"U Velesovu naručju"... Grob 9. iz Duge ulice 99, ljubaznošću Anite Rapan Papeša iz Gradskoga muzeja Vinkovci.

Prilog 44.

Prilog 45.

Vodanoj, I. Bilibin, 1934.

Vodan je imao mnogobrojno potomstvo pa se tako vjeruje da su – u istočnoslavenskom folkloru poznate – *vile rusalke* njegove kćeri te sva božanstva koja se vežu uz vode, jezera i mora da su njegova roda. Prema vjerovanjima, vile rusalke koje su živjele u jezerima i morima bile su vile brodarice, a one koje su živjele u brdima i oblacima poznatije su kao vile planinke.

Prilog 46.

Rusalke pokušavaju privući čovjeka u dubinu (Ledić 1969: 100)

Zanimljivost: Vodanu su posvećena i mnoga naselja u kojima žive ljudi: Vodjan, Vodjani, Vodin, Vodjinci, Vodnjan, Vodna, Vodice, Vodnići…

Etimologija imena: ime Vodan ili Vodna nastalo je po riječi voda, prema arijskom znamenu – *vada*, *vanda*, što znači voda (psl. i stsl. voda /rus. vodá, polj. woda/ ← ie. *wodr).

Na boga Vodana u kršćanskoj tradiciji podsjeća lik sv. Nikole kojega se danas smatra kršćanskim zaštitnikom pomoraca i brodara.

Pjesma na dar!

VODAN sa Rusalkama
straži nad vodama.
Vile i vilenice
čuvaju vrela i zdence.

U kolu lete povrh livada,
iznad polja i stada,
iznad svetih duhova,
jezera i živih izvora.

Vihori i vjetri ih nose
kroz grozdove rose.
(Boro Pavlović: Iz ciklusa SLAVENSKA LIPA – Zagreb, 1960., prema Ledić 1969: 103)

Poslušaj me !

Ѧerovit[14]

Prilog 47.
Prikaz boga Gerovita (Jarovita)

Ispočetka je bog Gerovit, kojega su još zvali i imenom Jerovit / Jarovit ili odmilja Jarilo, utjelovljavao proljetnu mladost, snagu i silu kojom je život pokrenut pa su ga slavili u proljeće, jer praslavenska prošlost ulazak u novu godinu obilježava u mjesecu ožujku. U ono vrijeme kod starih Slavena, Nova je Godina bila najvažnija svečanost boga Jarila, simbola mladoga Sunca. Otuda je i potekao naziv *mlado ljeto* koji je i danas vezan za novu godinu. Tek kasnije je bog Gerovit u zapadnih Slavena stekao obilježja ratničkoga boga.

Radoslav Katičić (2010: 102-103) napominje kako se praslavenskim pridjevom *jarъ* koji pripada indoeuropskom leksičkom sloju izriče da je što obilježeno mladom životnom snagom, žestokom silom rasta.

Ta se sila očituje u određeno godišnje doba, u proljeće. No hrvatski i srpski *jar* (m.) označuju i *gnjev*, *žestinu*. Budući da se korijen **jar-* može dovesti u vezu s praie. glagolskim oblikom **ei-* u značenju ići (prema njemačkome *Jahr,* engleskome *Year*), otkrivamo obilježje (pra)slavenskoga božanstva koje *hodi / hoda kroz godinu,* prateći tijek vegetacijskoga ciklusa (Belaj 2007: 240).

[14] Poglavlje sročio Andreas Muhar, student Dvopredmetnog studija hrvatskoga jezika i književnosti.

Kod svih starih naroda postojao je kult ratni(čki)h bogova. Tako kod (zapadnih) Slavena imamo dva u tom smislu znamenita božanstva: Gerovita i Svantevida / Svetovida.

Oblik njegova imena *Gerovit* / *Herovit* zapravo se vezuje za latinskim jezikom pisane izvore Herborda i Ebba.

Pjesma djevojaka Jarovitu

Jarilo sunce mlađano,
pošilj nam sokola sivoga
laganih krila bisernih,
da tjera vrana gavrana,
koji nam njivu ozoba,
koji nam srce okljuva.

Učestao likovni izraz: Gerovit na svome bijelom konju s elementima proljeća na slici.

Prilog 48.

Različite su varijante Gerovitovih atributa premda ga većina tradicija najprije poima božanstvom proljeća i plodnosti, a tek kasnije dodana su mu i ratnička obilježja. Jarovita su zamišljali kako u bijeloj odjeći jaše na svome jednako bijelom konju, okrunjen cvijećem, dok u ruci drži snop ražena klasja.

U zapadnih se i istočnih (ruskih) Slavena svečanost u njegovu čast održavala potkraj travnja, kad su djevojke zavijene u bijelo, poput Gerovita / Jarovita, igrale kolo po zasijanim njivama pjevajući prigodne pjesme.

Prilog 49.

Gerovit / Jarovit i štit

Druga se svečanost u čast Jarila održavala u ljetno vrijeme. U popodnevne sate sastajali bi se svi stanovnici mjesta, te su imali gozbu nakon koje bi plesali. Pred mrak bi donijeli na mjesto svečanosti lutku od ražene slame koja predstavlja mrtva Jarila. Uz tužaljke žena, otpratili su lutku u polje, gdje bi je zakopali, nakon toga nastavili bi s veseljem.

… štit koji je visio na zidu (hrama), začudne veličine, izrađen majstorski s mnogo truda, pokriven zlatnim pločama, koji nitko od smrtnika nije smio dotaknuti, i ne znam što je to u njem bilo tako posvećeno i obilježje poganske vjere, tako da se nikada nego samo u vrijeme rata nije smio pomicati sa svojega mjesta. Naime, kako smo poslije saznali, bio je posvećen njihovu bogu Jarovitu (Gerovito, nap. a.), koji se na latinskom jeziku zove Mars, i uzdali su se da će u svakoj bitci biti pobjednici ako se on nosi pred njima.

(Herbord, prema Katičić 2010: 98-99)

O ratnom bogu Gerovitu pisali su strani ljetopisci Ebbo i Herbord ističući da je bio izuzetno štovan među zapadnim (baltičkim) slavenskim plemenima te da je primjerice u već spominjanoj Ratari / Rethri imao svoj hram (Strelice), koji je zapravo bio skupni jer su se u njem častili i drugi slavenski bogovi. U tom se hramu čuvao štit koga se uzimalo iz hrama i pred ratnicima nosilo na bojište, sa željom postizanja pobjede nad neprijateljem. Osim toga u hramu se nalazio jedan bijeli konj kao uputnica na Gerovita, ratničkoga boga koji je jurišao nebeskim visinama i gađao neprijatelje strijelama.

U 11. i 12. stoljeću u vrijeme neprestanih borbi za život baltičkih slavenskih plemena, koji su ugrožavali germanski i normanski susjedi, ime Gerovita / Jarovita najčešće se zazivalo. Ti su ratnici kao u transu zamišljali oklopljenog Gerovita kako juri ognjenim kolima s vitlajućim mačem i ubojitim kopljem u ruci. Prema starom vjerovanju bili su to loši znaci, što se ispostavilo istinitim zbog velikih gubitaka koje su pretpjeli i s kojima nestaje kult boga rata Gerovita, a kasnije i Svantevida / Svetovida, te ostaju samo oskudne riječi starih kroničara.

Prilog 50.

Navodni prikaz Gerovita / Jarovita u crkvi sv. Petra u gradu Wolgastu u Njemačkoj

Pjesma o Jarovitu i Ladi

Ustani mlađan bože, stigle već prve su laste,
svuda u docu, na humu, meka već travica raste.
JAROVIT na krilu LADE, vječne ruže premaljetne,
Sanja JARO morske drage i poljane neke cvjetne.
LADA po luzima je ubrala, ovdje travku, ovdje cv'jeće,
da junaka razveseli novo zemsko pramaljeće.
(Vladimir Nazor, *Miti i legende*, 1946.
prema Ledić 1969: 197)

Prilog 51.

Jarovit i Lada
(Ledić 1969: 197)

Gerovitov se praznik obilježavao velikom svečanošću. Štovao se i u **Havelbergu** i u **Wolgastu**. Tijekom slavlja ljudi su nosali razne znakove koji predstavljaju Gerovita.

Tragovi njegova štovanja diljem Češke i Polablja čuvaju i nazivi – primjerica tvrđava (Gerovo, Jaroslav i sl.), a onda i osobna imena Jaromir, Jaroslav itd. Ledić spominje čak i hrvatsko mjesto Gerovo u Gorskom kotaru (1969: 198).

Prilog 52.

Prikaz segmenata Polablja (Njemačka, Češka)

Vrijeme je za kviz znanja!

Zanimljivost!
Jarilo je i s
Plominskim natpisom
veze im'o!
𐌲𐌰 𐌰 𐌿𐌶𐌲𐌰𐌻𐌾𐌰 𐌲
glagoljicom je zapisati
zn'o!

I za kraj pogledajte interaktivnu sliku !

Prilog 53.

Poslušaj me !

Dažbog[15]

Prilog 54.

M. Presnjakov: Dabog, 1998.

U istočnoslavenskoj mitologiji Svarog se naziva kovačem umijeća, a njegovi su sinovi **Dažbog**, bog Sunca, te Svarožić, bog ognja i zadružnog ognjišta.

Stari su Slaveni vjerovali da cijelim svijetom upravljaju božanstva za koja su držali da imaju ljudsku priliku i osobine. Uglavnom im je vjera bila obožavanje prirodnih sila. Istočni su Slaveni obožavali nebo pod nazivom Svaroga, kojega je jedan oblik bio *Daždbog*, a pored toga štovali su boga Peruna (Ledić 1969: 29).

Dažbog, Svarog i Svarožić

Daždbog / *Dajbog* / *Dažbog* / *Dabog* u isto su vrijeme bili i nazivi za Svaroga kod starih Slavena koji su vjerovali da je on bio glavni, tj. prvi „dobar" bog koji je donosio dobro vrijeme i žetvu. Njega su najviše štovali (Ledić 1969: 32).

Dažbog se poimao i Svarogovim sinom koji predstavlja vatru na nebu, nasuprot svome bratu Svarožiću koji je predstavljao vatru na zemlji. Bio je povezan sa Suncem.

[15] Poglavlje sročio Matej Jurić, student Dvopredmetnog studija hrvatskoga jezika i književnosti.

Kao Svarogov sin, bog Sunca, kiše, žetve i plodnosti (usklađen s osobinama grčkoga boga Helija, tj. iranske Mitre), spominje se kod pribaltičkih i istočnih Slavena. U južnih je Slavena Dabog bog zlata i srebra, sitne stoke i vukova, tj. podzemnoga svijeta. U kasnijoj narodnoj tradiciji glavni demon naziva se Daba (Hromi Daba). Poslušaj pjesmu Ramba Amadeusa **Hromi Daba**.

Etimologija imena Dažbog

Naziva se i Daždbog, Dajbog, Dažbog – ime je vjerojatno nastalo spajanjem imperativa riječi dati: *daždь* (*daj*), ali i stsl. riječi *dъždь* za kišu, te riječi *bogъ* (bogatstvo).

Staroslavensko ime *Daždьbogъ* vjerojatno je značilo bog-da(ro)vatelj.

Na nekim mjestima u staroslavenskim prijevodima grčkih tekstova riječ Ηλιος prevedena je u Dažbog. To se potvrđuje tumačenjem riječi Dažbog, odnosno *bog koji daje, plodan bog, bog koji daje bogatstvo*.

Prilog 55.

Daždbog uglatom glagoljicom

Dažbog u srpskom folkloru

U srpskoj predaji Dažbog utjelovljuje mračniju sliku: pamćen je kao Dabog, božanstvo koje čuva vrata podzemlja, povezano s rudarstvom i dragim metalima.

Veselin Čajkanović ističe da je to primjer ranije spomenutog „dualizma", preko dana Dažbog nosi Sunce na leđima preko neba, a neugledni i zastrašujući Dabog vodi Sunce kroz podzemlje tijekom noći.

Bilježi se vjerovanje prema kojemu je upravo ovo božanstvo praocem Srba.

Dualizam i povezanost s drugim religijama – iranska religija

Mnogi istraživači vjeruju da je Dažbog identičan još jednom istočnoslavenskom bogu – Horsu.

Ruski slavist Osip Maksimovič Bodjanski tu je pretpostavku temeljio na paragrafu iz *Primarne kronike* koja je još poznata pod nazivima *Ruska primarna kronika*, *Povijest minulih ljeta* ili *Nestorova kronika*.

Prilog 56.

Хърсъ – Hors, A. Šiškin, 2015.

Vladimir, kijevski knez, 980. godine dao je napraviti kipove poganskih bogova. Među spomenutim božanstvima samo bogovi Hors (Hrs / Horz) i Dažbog (Dažbog) nisu odvojeni veznikom *i*:

И нача княжити Володимеръ въ Киевѣ единъ, и постави кумиры на холму внѣ двора теремнаго: Перуна дрезяна, а главу его сребрену, а усъ златъ, и Хърса, Дажьбога, и Стрибога и Симарьгла, и Мокошь.

I poče knežiti Vladimir sam u Kijevu i postavi kumire na hum izvan dvora s trijemom: Peruna drvena a glava mu srebrna a brk zlatan, i Hrsa, Dažboga, i Striboga, i Simargla i Mokoš.

Veza s vukovima

Južnim Slavenima Dabog je bio bog zlata i srebra, bog sitne stoke i vukova. U legendama se često pojavljivao u obliku hromoga vuka. Južni Slaveni bili su skloni štovanju Dažboga više negoli Svaroga, njegova oca.

Za vukove se vjerovalo da su bili inkarnacije duša.

Dažbog prije pojave i pri pojavi kršćanstva

Prije pokrštavanja polapski Slaveni štovali su oca Svaroga i sina Dažboga kao boga Sunca i boga koji donosi kišu.

Srpski Dabog je isto što i zao duh. Jer zaista reč dabog nije daleka od latinskog diabolus; no srpski jezik je stvorio svoju reč đavo – dijavol… (Leger 1984: 104)

Slaveni su osim Rusa i Polapskih Slavena zarana primili kršćanstvo i na pogansku vjeru dosta rano zaboravili, te je mnogo od starog vjerovanja i vjerskih običaja ostalo nepoznato. Polapski su Slaveni štovali kao pogani i Sunce ili Dažboga (daj bože!), Oganj (boga ognja), Striboga (boga kiše i vjetra), te pored drugih nekih još i VELESA ili VOLOSA (boga stada). (Messner-Sporšić 1938, prema Ledić 1969: 81)

Kada su slavenski narodi pri pojavi kršćanstva prišli novoj religiji, prikazi i lice Dažboga postali su sotonskima (*Dabog > djavol > đavao* : lat. *diabolus*).

Prilog 57.

Genij zla (1848), Guillaume Geefs

Zanimljivosti

Slaveni prikarpatskoga područja prijete se izrekom: Nek te Sunce pogubi!

Hrvati pak riječima: Neka Sunce izvrši svoju osvetu nad tobom!

Prilog 58.

Kip boga **Dažboga** postavljen je 2011. godine u gradu ***Hola Prystan*** **u Ukrajini**, ali je vrlo brzo porušen.

Pogledajte interaktivnu **sliku** !

Današnji izgled poganskog oltara s prikazom Dažboga

Živa i Žibog[16]

Živa je bila božica plodnosti i zaštitnica polja i usjeva na njima. Zlatokosa je božica bila vrlo važna Slavenima, napose istočnima i zapadnima. Točnije, Helmoldova *Chronica Slavorum* kao (baltičko-)polapsku boginju upisuje *Siwu* (Živa), a u *Kijevskom ljetopisu* kao ruska boginja javlja se Mokoš. Ti se koncepti postupno upisuju i u južnoslavensko starovjerje.

Od samih su početaka ljudi štovali božanstva života i plodnosti. Lik božice plodnosti kod Grka bila je boginja Demetra, kod Rimljana Ceres, kod Germana Freya – božica rađanja živih bića, a u prednjoj Aziji božica Ištar. U Slavena bila je to božica Živa. U početku su ljudi držali da je ona dvospolno božanstvo; koje ponekad dobije i muškog pratitelja, Žiboga, ali uvijek su je štovali kao božicu plodnosti i darivateljicu života.

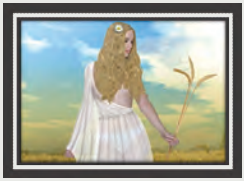
Demetra

[16] Poglavlje sročila Martina Miković, studentica Dvopredmetnoga studija hrvatskoga jezika i književnosti.

Po zapisima kroničara iz 12. stoljeća, kao i iz priča prenesenih putem narodne predaje, sačuvan je spomen na kultno štovanje drevnih slavenskih božanstava Žive i Žiboga. O kultnom obredu Slavena prema tim božanstvima svjedoče nam stari ljetopisi.

Živu su nazivali i imenima Živana, Živka, Živia, Cica, Dziva i Dzieva. Nije slavljena samo kao darovateljica života i pomoćnica kod poroda, nego su je proglasili i zaštitnicom žitnih polja i rodnosti stada. Po tim svojstvima Živa je bila *dobra božica* koja daruje život, nasuprot podzemnoj boginji mraka Morani koja ga oduzima.

Osim toga, već smo natuknuli kako je Natko Nodilo Živi, terestrijalnoj boginji, sučelio celestijalnu Vidu.

Prilog 59.

Jedna vizija Žive

Prilog 60.

Žitava

Važno je spomenuti slavenski grad *Žitavu* (Zittau) s jugoistoka Njemačke koji je u 12. stoljeću bio kultni centar božice Žive s hramom, pa je i prozvan po njenom imenu. U gradu *Raciboru* / *Ratiboru* na krajnjem sjeveru Polablja (današnja Poljska) postojalo je svetište posvećeno božici Živi. Nerodilje su joj se obraćale i molile za plodnost. Donosile bi joj vijence od klasja i poljskog cvijeća. U sjeverozapadnih polapskih Slavena bila je zlatokosa božica s jabukom u desnoj ruci, a grozdom jagoda u lijevoj. I Živa i Žibog bili su darivatelji života i plodnosti; cijenili su radosti života i njima su se utjecali ljudi u veselju pjevajući im pjesme i zazivajući pri tome jedan drugome dug život, zdravlje i sreću (Ledić 1969: 145).

Ljajka o Živi

Prilog 61.

Živa je usnula. Dok je spavala, prišao joj je zloduh. Zloduh je ugledao Živinu bujnu kosu i odlučio je spaliti. Živa je ostala bez kose. Dobar bog Svarožić vidio je što se dogodilo. Odlučio je Živi podariti novu kosu. Nova kosa bila je zlatna i duga. Pružala se sve do Živinih potkoljenica. Živu od tada nazvaše zlatokosa *Dzivia* ili *Dzicdzilia*.

Osim štovanja Žive, stari Slaveni vjerovali su i u žitne demone. Oko svojih usjeva proizvodili su buku kako bi ih probudili. Vjera u demone postojala je i u istočnih i zapadnih Slavena. Najviše je štovan demon Polevik. Polevika su zamišljali odjevenog u bijelu halju sa zelenom travom kao kosom. U nekim izvorima Polevikovo tijelo bilo je tamno kao zemlja, a oči različite boje. Iako je bio dobar *demon*, često je tražio veliku otkupninu nakon što bi usjev rodio. Da se to izbjegne, bilo je potrebno napraviti ugovor s Polevikom. U ugovoru je bio točno određen dio koji pripada Poleviku, tako da ovaj ne može uzeti više nego što je određeno. Također, uz božicu Živu često se spominju i vile. Vile su bile Živina pratnja te su plesale oko nje (Ledić 1969: 147).

Prilog 62.

Kranjčevićeve Odabrane pjesme omladini, 1909.

U hrvatskoj književnosti!

...I nek se kolo, sveti dube,
Pod mirisnu ti krene granu,
Nek bratinske se usne sljube
Uz majku Ladu i ***Živanu*** *–*
I naš će soko da se vine
Nad gordih ptica jata cijela,
Gdje plavom nebu sa visine,
Luč sjajna bljeska bijela.
(Silvije Strahimir Kranjčević, **Slavenska lipa**, 1897.)

KRIŽALJKA

Pronađi riječi

K N M M R T W N Ž E X K B M
D I D O Q Y U I K X M Y L Z
I P K L R R V L G O R A V S
V A J I E A A Y S N V B M M
E N A P M S N L Š O K O M T
T T R V U O A A K D M D L W
N E I R E V R P O L E V I K
A O L Q E S X A A N M V K Y
V N O N Y Z N D S E L E V L
S P I R D D A A Y N L D N Y

ŽIVA
PANTEON
SVAROG
SLAVENI
MORANA
JARILO
RUSALKE
MOKOŠ
POLEVIK
PERUN
VELES

Lada / Lado[17]

Iako smo se osvrtali na upitnu autentičnost ovoga božanstva, treba ponoviti da ima autora, poput Radoslava Katičića (2017: 158, 197, usp. Belaj 2007: 295-313), koji njezino / njegovo štovanje priznaju mogućim. Vrlo se često također dvoji o rodnoj kategoriji božanstva: je li to Lado ili Lada, u kom je pak odnosu s Ljeljom za koga se vjeruje da joj je sin…?

Svi maločas istaknuti atributi ovoga božanstva povezuju se s činjenicom da su pučke pjesme gotovo svih slavenskih naroda sačuvale uzvik *lado*, *lada* (dobar, drag, mio), a posebno one pjesme koje ophodnici pjevaju u proljeće ili ljeto, odnosno na svadbi. Često su dakle sadržajem usmjerene na romatičnu ljubav mladića i djevojke.

U Slavoniji i Hrvatskom zagorju *ladarske* pjesme izvodile su se o blagdanu sv. Jure, sv. Filipa i Jakova, na Dove ili Duhove i, naravno, svetoga Ivana Krstitelja (24. lipnja), te za vrijeme sušnih proljetnih i ljetnih dana, odnosno o žetvenim poslovima (Dragić 2012: 45).

Božica Lada u literaturi je opisana kao božica ljubavi, ljeta i žetve. Također je smatrana božicom obilja, rada i prirode. Pripisivana joj je moć pokretanja svih plodonosnih nagona u prirodi. Opće je poznato kako je bila štovana u svim slavenskim zemljama. Ladi su se često obraćali (bilo sretno ili nesretno) zaljubljeni pojedinci kao i ljudi koji su željeli dobiti djecu, a nisu uspijevali. Najveća svetkovina božice Lade bila je početkom ljeta. Pretpostavlja se da je Ladin dan (stsl. *дьнь, den*) proslavljan 24. lipnja, kada katolici obilježavaju blagdan sv. Ivana Krstitelja (Ledić 1969: 165).

[17] Poglavlje sročila Ines Pribolšan, studentica Dvopredmetnoga studija hrvatskoga jezika i književnosti.

Pavlinski pisac Josip Bedeković 1752. godine u knjizi *Natale solum magni ecclesiae doctoris sancti Hieronymi (Domovina velikoga crkvenog učitelja sv. Jeronima)* pisao je o pretkršćanskim običajima Slavena. U tom je kontekstu spomenuo Lada i međimursku pjesmu koja mu se pjeva u čast.
Upitne je autentičnosti jer bi označavala prvi južnoslavenski izvor koji izrijekom spominje ime poganskoga božanstva:

Lepi Ive trga rože,
Tebi Lado, sveti bože:
Lado, slušaj nas, Lado.
Pevke Lado, pevamo ti,
Srca naša v-klanjamo ti.
Lado, slušaj nas. Lado.
*

Pulcher Joannes carpit rosas.
Deo Lado cantat prosas:
Lado audi nos Lado.
Tibi Lado substernimus,
Corda nostra, et petimus.
Lado audi nos Lado.

Prilog 63.

Božica Lada

Ponekad se ovomu božanstvu pronalaze paralele u ostalim indoeuropskim mitologijama, posebice grčkoj gdje joj uz bok stoji Leda, majka Kastora i Poluksa.

IZ KNJIŽEVNOSTI
(prema Ledić 1969)

VILA I LADA

Proljetnome vjetru vitka krila
Raznim cvijećem posula je vila,
Da, kadgodijer on krili zama'ne,
Cvjetnim sagom sva zemlja postane
U srcu nam LADA je boginja
Žar usula, da u njem da'ne,
Svijetlim rajem sva zemlja postane.
(Petar Preradović)

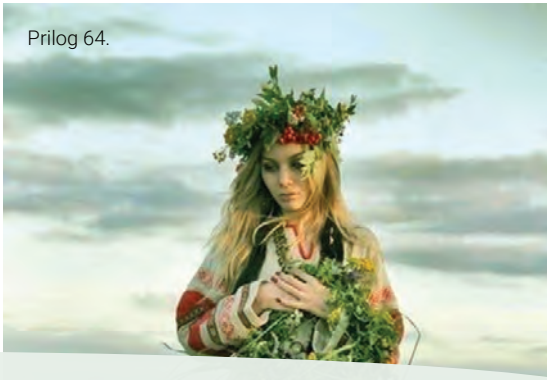
UDAJA LADE

Prva među boginjama u cik zore siđe LADA.
Zemlja kojom Odra teče, gledala je, kako mlada
Božica na r'jeku sišla. Sva se polja zelenila,
Udaja će danas biti Didi / LADE za JARILA!
(Vladimir Nazor)

LJETNO SUNCE

LADA boginja ljubavi
u gustoj ljetnoj dubravi
gdje tiho žubore
potočići ubavi
i kad su sve staze i puti
i gnijezda i lozi i kuti
krcati plamenih uzdaha
i vrele ljudske puti
i kad se ljubav u granama
krošnji i džbunova sluti
i kad ljetno sunce
u svom sjaju pjeva
o žarkim pogledima
slavenskih žena i djeva
kojima bijelo stegno
mramorom sijeva.
(Boro Pavlović)

Prilog 64.

I danas možemo susresti *ladarice* koje pjevajući obilaze selo, iskićene cvijećem i zelenilom.
Utemeljen u narodnom vjerovanju, do danas je sačuvan običaj ophoda *ladarica* od Jurjeva do Ivanja. Uz to vjerovanje veže se običaj kada na *Ivanje* skupine od četiriju ili osam djevojaka s vjenčićima na glavi obilaze sela i pjevaju.
U Slavoniji i Hrvatskom zagorju ***ladarice*** su se – kao ***dodole*** – molile i da udari rodna kiša i porosi polja i travicu i da se ugoje stada.
Čitaj **ovo**!

Običaj ophoda ljelja

Ladin sin Ljeljo, bog ljubavi, često se povezivao s Amorom ili Kupidonom.
Crkva i vlasti borile su se protiv starovjernih rituala koji su se bili ukorijenili kroz stoljeća. Proces je napose uzeo maha sredinom 18. stoljeća, kada se habsburška vlast u regiji stabilizirala. Stoga je za vrijeme normativnog posjeta 1754. valpovački biskup Klimo zatražio ukidanje svadbenog običaja *kupovine mlade* i *razuzdane pjesme vezane uz taj obred* te otkazao *štovanje četvrtka* vezano uz praznovjerje (koje podrazumijeva da se ljudi od Uskrsa do blagdana svetog Ilije na taj dan suzdržavaju od radova u polju). Župe Miholjac i Petrijevci također postavljaju iste zahtjeve, pa se vidi da je to popularan običaj u lokalnim predjelima. Tijekom posjeta 1782. godine, pečuški biskup zatražio je da se zabrane proslave četvrtka u Donjem Miholjcu, Svetom Đurađu, Podgajcima i Valpovu te da se u Brođancima i Martincima zabrane poslijemisne *turske igre*. Kronika franjevačkog samostana u Našicama bilježi pokušaj **zabranjivanja ophoda ljelja** 1786. (kada djevojke s muškim šeširima na glavi i mačevima pjevaju *u čast boga ljubavi Ljelja* uz pripjev koji spominje Lada), a 1787. zabranjeno je i darivanje svećenika na Božić, u okviru tzv. *koleda*.

Prilog 65.

Slavljenje proljeća i ljeta

Zavičajna književna riječ!

Žene i djevojke pletu uža, a muškarci oštre srpove. Pa kad se rumen pokaže iza šume i sunce grane, šaljući pregršti svjetla i topline, svi prihvate srpove. Žanju žito i slažu u rukoveti. Kad i posljednji snop bude povezan, odahnu svi. Snaše ga i djevojke isprave okomice, pa se postave u kolo oko njega, izvlače klasje, dodavaju najmlađoj djevojci, koja plete vijenac, i pjevaju starinsku pjesmu zategnuto, jednolično:

Tri jetrve žito žele,
Ladole mile, oj lade oj,
Prva žela, snop požela
Ladole mile, oj lade oj,
Druga žela, dva požela
Ladole mile, oj lade oj,
Treća žela, tri požela
Ladole mile, oj lade oj.

(Mara Švel Gamiršek, *Šuma i Šokci*, Matica hrvatska, Zagreb 1942)

Prilog 66.

Na kraju valja spomenuti i ansambl LADO koji možemo povezati s božicom Ladom te s mladim bogom Sunca. Ansambl LADO (pri njemu i Ladarice) njeguje narodnu tradiciju kako su to činili i naši preci. U već spomenutom ansamblu četrnaest glazbenika svira oko 80 različitih tradicijskih i klasičnih instrumenata. To je vrhunski plesni ansambl, ali i izvanredan folklorni zbor, sposoban izvesti program narodnih plesova i pjesama u jednoj večeri, a već sutradan se predstaviti reprezentativnim vokalno-instrumentalnim programom. LADO posjeduje fundus s više od 1200 kompleta narodnih nošnji iznimne vrijednosti i ljepote od kojih su neki stariji od 100 godina. Narodne nošnje ujedno su kostimi u kojima LADO predstavlja zadivljujuću različitost plesova, pjesama na tako malom prostoru kao što je Hrvatska i to zahvaljujući jadranskim, alpskim, panonskim i dinarskim utjecajima. Taj ansambl pokazuje koliko je važno očuvati kulturnu baštinu svoje države i kako poneki običaji trebaju ostati u narodu kako bi se njima mogli ponositi!

Poslušaj njihov **koncert** !
Pogledaj virtualnu izložbu **LADO / RELJEFI / TRAGOVI** !

Prilog 67.

Prilog 68.

Duhovski kraljički ophodi, tj. ophodi ljelja posebno su poznati u Đakovštini, u selu Gorjani. Mlade djevojke tom prigodom među sobom izabiru jedne za *kraljeve*, a druge za *kraljice*. *Kraljice* odijevaju svečane ženske nošnje, a *kraljevi* na glave stavljaju muške šešire koje ukrašavaju cvijećem, ogledalcima i trakama, dok u rukama nose sablju. Prati ih nekoliko seoskih momaka / *prosjaka* s košarama kojima prikupljaju darove seljana za ljelje. Prolazeći selom, one pjevaju:

Mi idemo ljeljo, mi idemo kralju ljeljo,
Od dvora do dvora, od dvora do dvora ljeljo...
ili
Ej, kitim kapu, spremam se u ljelje,
Jer ja volim veliko veselje!

(usp. Dragić 2012: 57)

Pogledaj **video** !

Pročitaj **ovo** !

Taj običaj, vezan još uz vremena turskih osvajanja, bio je potisnut od druge polovice 20. stoljeća sve do 2005. godine kada je revitaliziran. Nekoliko godina poslije, točnije 2009., proglašen je kulturnim nematerijalnim dobrom pod zaštitom UNESCO-a.

Prilog 69.

Ljelje u Gorjanima (2019.)

Kraj je ovoj lekcijici
doš'o,
a kirbaj u Nuštru još nije ni
proš'o!
Alaj volim kad običaje
znadem,
Ladu, Ljelja da ti stihom
dadem!
Znanje svako ovamo
navlači,
drevnih pređa da se duh ne
smrači...

Zaigraj **kviz** !

Poslušaj me !

Mokoš[18]

Prikaz božice Mokoš

Nježna ženska ruka bila je domaćica slavenskog doma. Opisuje ju se kao marljivu prelju i tkalju, samim time mjesto na kojem ju se često nalazilo bilo je *močilo* – lokalitet na rubu sela namijenjen razlijevanju vode i vlaženju lana i konoplje.

Slavenska vjera imala je žensku dimenziju pa tako poseban položaj zauzima Gazdarica Mokoš. Njena je prisutnost potvrđena i u hrvatskoj toponimiji.

Što je toponimija?

Jezikoslovni naziv za imena naseljenih mjesta.

U kojim se nazivima mjesta očituje prisustvo božice Mokoš?

Mokošica kod Dubrovnika, Mokos kod Zagreba, češki oblik Mokošák, poljski Mokoszyn, rusko Мокóшево i sl.

Osim Gazdaricom, naziva ju se i Velikom Majkom te Majkom Zemljom, jer isprela je i istkala čitav svijet, to jest sve živuće i ono što nas okružuje. Stoga je ona bila božica plodnosti, zemlje, vlažnosti te zaštitnica žena.

Većina *nižih* ženskih božanstava i bića proizlaze iz ovoga vrhovnoga: i Lada / Lado, i Živa, i Dodola, i Vesna, i Baba Jaga, i dr.

Toponimija vezana uz Gazdaricu Mokoš

Prilog 70.

[18] Poglavlje sročio Luka Grbavac, student prve godine Dvopredmetnoga studija hrvatskoga jezika i književnosti.

Prilog 71.

Slovenska poštanska markica s likom božice

Iako okarakterizirana brižnom domaćicom, nije ju krasila vjernost. Pretpostavlja se kako je bila žena vrhovnog boga Peruna i tako nosila naziv Perinj, a instituciju braka oskrnavila je prijevarom, i to s bogom Velesom. To doduše nije dokazano, ali samim time povod stalnih sukoba između ova dva boga poticao bi iz ljubomore i borbe za ženom. Kompromis je nađen u tome da Mokoš provodi jednu polovicu godine sa svojim mužem Perunom, a drugu s ljubavnikom Velesom.

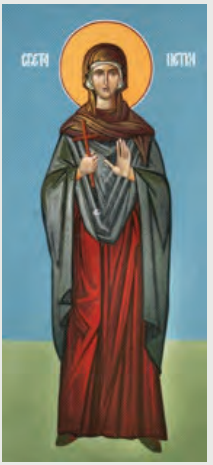
Kao svi vladari, Perun je morao imati svoj dvorac. Dvor vrhovnog boga nalazio se na gori koja je bliska Suncu. Iz predaje se saznaje kako je *Sunce otvaralo vrata dvora*. Stoga se Sunce poistovjećuje s gazdaricom pa na koncu i Mokoš sa Suncem.

Što se tiče Mokoši, sve ovo vrlo je teško potvrditi jer u mlađoj slavenskoj predaji nema traga poistovjećivanja Mokoši sa Suncem. Zbog malo izvora o štovanju njezina kulta razvijaju se razne teorije poput one kako je sam Veles ustvari Mokoš te da je promijenio spol nakon bračnih nesuglasica s Perunom i tako započeo svoj boj protiv njega.

Prilog 72.

Prikaz dvora na gori koja je bliska Suncu

Prilog 73.

Ikona svete Petke – ona je također vezana uz bunare, vlagu te izvore vode

Ako bi se Mokoš interpretirala u kršćansku vjeroispovijest, ova je božica uosobljena u svetoj Petki.

U kojoj se religiji štuje sveta Petka?

Sveta Petka štuje se prije svega u pravoslavlju, ali i u Rimokatoličkoj Crkvi.

Prema tome dan posvećen Mokoši, to jest svetoj Petki bio je petak i tada su se vjernici pridržavali određenih ograničenja (poput rimokatolika nedjeljom ili židova šabatom). Ali čak i nakon kristijanizacije Mokoši i pokrštavanja Slavena, kult Velike Majke bilo je najteže iskorijeniti. Postoje predaje kako brojni crkvenjaci nastavljaju štovati Mokoš, unatoč svom pokrštavanju. Ta je tradicija korijen napose pustila u sklopu istočnoslavenskog (pogotovo ruskog) dvovjerja.

U rimokatoličkoj religiji Mokoš, kao Velika Majka, poistovjećuje se s Gospom Marijom.

Blizu Osijeka, u vukovarskoj Adici, nalazi se kapela sv. Paraskeve (Petke) na Dobroj vodi.

Nekada su ondje pastiri napasali svoja stada pa su pronašli izvor dobre i bistre vode tako ga i nazvavši. Pravoslavni Srbi od davnina su podizali križeve na polju i na izvorima gdje su se skupljali na molitvu pa ni ovo mjesto nije bilo iznimkom. Godine 1811. ovdje je izgrađena kapela posvećena sv. Paraskevi.

Prilog 74.

Sv. Petka u vukovarskoj Adici

Prilog 75.

Ćirilični – novoruskoslavenski natpis uz Petkin izvor u Vukovaru

+ Izvorъ sei +
Dobraja voda nazivaet sja
kodъ prepodobnija matere
paraskevy sogradisja (…)
obšestva starovukovja-
skago hrama s(vja)tago o(tъ)ca
nikola-
a pravoslavnagô grekoneuip-
skagô vostočnago vêroispo-
vêda…nija
(…) avgusta 1808 lêta

Prilog 76.

Ruski vez iz 19. stoljeća s prikazom Mokoši

Kao prava božica i majka, Mokoš je stroga, ali milostiva. Čuva sve žene i djevojke na močilu, „prede“ sudbine svih ljudi te se brine za Perunov dvor, jer je ona gazdarica na vratima te ona koja sa zdenca nosi srebro i zlato na dvor.

Što bi predstavljalo srebro i zlato koje Mokoš nosi?

Ta blaga bi predstavljala sva dobra za koja je Mokoš zaslužna te izobilje koje ona donosi narodu koji ju štuje.

Odgovor na ovo pitanje nalazi se u dječjoj igri i brojalici koju većina igrača često pogrešno interpretira, to jest izgovara pogrešne riječi pri samoj igri.

Znate li o kojoj je igri riječ?
Riječ je o brojalici i dječjoj igri Okoš-bokoš.

„Pu okoš-**bokoš**
pr'ne kokoš
pita baja
kol'ko tebi treba
jaja?“

Riječ je o brojalici koja je svima poznata pod nazivom *Okoš-bokoš*. U dubljoj analizi vidi se kako ova dječja igra u prošlosti nije bila bezazlena te kako postoji mogućnost ritualnog upotrebljavanja iste.

Riječju *pu* vjeruje se kako su Slaveni tjerali zle duhove, a riječ *okoš* u slengu je (mađarskom) značila *tamo – 'vamo*. *Bokoš* je riječ koja se kroz prošlost vjerojatno izobličila te se pogrešno izgovara, jer se pretpostavlja kako se izgovaralo ime božice Mokoš, što bi imalo više smisla zbog samog nastavka brojalice. Seljaci su se molili Mokoši za bolji urod, to jest što bolje plodove svog rada pa tako i za plodnost svojih kokoši kako bi davale što više jaja.

Zadatak – Načini haiku na temu ove slavenske božice.

Gazdarica na vratima
Otvori vrata
dvora svoga
Mokoši
nek nas sunce gre'.

Močilo
Djevojke lan na
Močilu močile pa
Mokoš susrele.

Nit života
Vječno tanku nit
Sudbine Mokoš
nekom
Na stanu prede.

Pjesmica na dar!

Žena gromovnika

Na hladnom izvoru, nađoh gazdaricu kako sjedi,
Gledala je mladu curu, gdje na močilu marljivo radi.

Otišle su žene s posla, nije imala koga da čuva,
Nakon toga mi je prišla, šumska vila i nebeska diva.

Čuvala je tajnu, gromovnika Peruna,
On Sunce što gledao ju je kao Mjesec sjajnu, blaženu kao perje pauna.

Iza vrata dvora skrivala je sve, što za oči smrtnika nije,
Gazdarica me zva', da u goru pođemo što prije.

Odlučila pokazat sva blaga, koja Mokoš skriva,
Iza zaključane brave vrata daleko od Velesa boga, između bedema nepopustljiva.

Što oči vidješe, opisat se ne može,
Slaveni Mokoš stoga slaviše, da ljetinu umnože.

Velika Majko milostiva budi, sve žene čuvaj,
Sudbinu kletu seljaku ne predi, na tkalačkom stanu živote nam izobiljem prošivaj.

Poslušaj me !

Prilog 77.

Perun je vrhovno božanstvo slavenske mitologije te je kao takav pandan grčkom Zeusu zbog vrlo sličnih karakteristika. Obojica su prikazivani kao kršni muškarci bujnih brada, a ponosno nose titulu boga munje. Peruna simbolizira i oganj, te je često, osobito u ruskoj predaji, nazivan i *Car Oganj* (Katičić 2008: 29). Kako je njegov zaštitni znak bio hrast, žrtvenici, hramovi i ostale Perunove bogomolje građene su ispod starih hrastova, najčešće na brdima. Tako je njegov nebeski dvor stajao na svakoj gori koja se doživljavala kao dominantna u okolišu zadanom svakodnevnim kretanjem. Odabirala se onda i da mu bude svetište. Morala se tek uzdizati nad vodom, kao što je voda tekla pod drvetom na čijem je suhom vrhu on sjedio u liku orla ili sokola.

[19] Poglavlje sročio Matej Blažević, student Dvopredmetnoga studija hrvatskoga jezika i književnosti.

U Rusa su se sačuvale mirovne pogodbe poganih Slavena i bizantskih Grka, zapisane 907., 945. i 971. godine. Njihovim su sadržajem prostrujali i Perunъ i Volosъ. Prvi je povezan s knezom i vojnicima, oružjem i ratom, sa smrću oružjem, uopće s prilogom *gore* i pridjevom *suh*. Drugi pak vezu održava sa seljacima i podanicima, seljačkim imetkom / blagom, ali i sa smrću koju donose bolesti, potom s prilogom *dolje* i pridjevom *mokar* (Belaj 2007: 69-71).

Prilog 78.

Bez obzira na nedostatak izvora, danas zasigurno znademo da su i južni Slaveni morali poznavati Peruna, te da je riječ o praslavenskom i općeslavenskom božanstvu. Prokopije iz Cezareje bio je zapisao da budući južni Slaveni s lijeve obale Dunava u 6. stoljeću štuju *tvorca munje*, *gospodara svega* (Katičić 2008: 262-263). Tek se njegova antropomorfizacija mogla dovršiti u istočnih Slavena jer je u starije doba religija Slavena bila na nižem razvojnom stupnju (Belaj 2007: 72). Ime ovoga božanstva svoj korijen pronalazi u indoeuropskom *per/k^{w}/u-no-* značenja *udarati* jer gromovnik udara, razbija munjama i gromovima. Praslavenska riječ *perunъ* i njezine izvedenice sačuvale su se i kod južnih, i kod zapadnih, i kod istočnih Slavena.

Prilog 79.

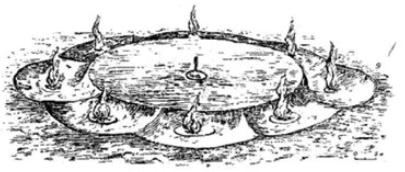

Sv. Ilija poima se kao *interpretatio christiana* mitskoga Peruna, posredno svjedočeći bogatu starovjernu baštinu slavenskog boga gromovnika, kojoj u prilog govore ne samo oskudni povijesni izvori nego i toponimi, imena osoba i predmeta, poslovice, izreke i narodne pjesme.

U Novgorodu se, kao i u Kijevu, nekoć nalazilo starovjerno Perunovo svetište, a poslije je ondje izgrađen kršćanski *Perunski manastir* / *samostan*, srušen u jeku Oktobarske revolucije. Arheološka su istraživanja pokazala da se pogansko svetište sastojalo od široke kružne platforme u čijem se središtu nalazio kip. Platforma je bila okružena rovom s osam apsida u kojima se nalaze ostaci žrtvenih oltara. Ostaci citadele s više-manje identičnim rasporedom otkriveni su na mjestu sugestivnog naziva – Pohansko (Pogansko) – u blizini Břeclava u Češkoj, točnije Moravskoj.

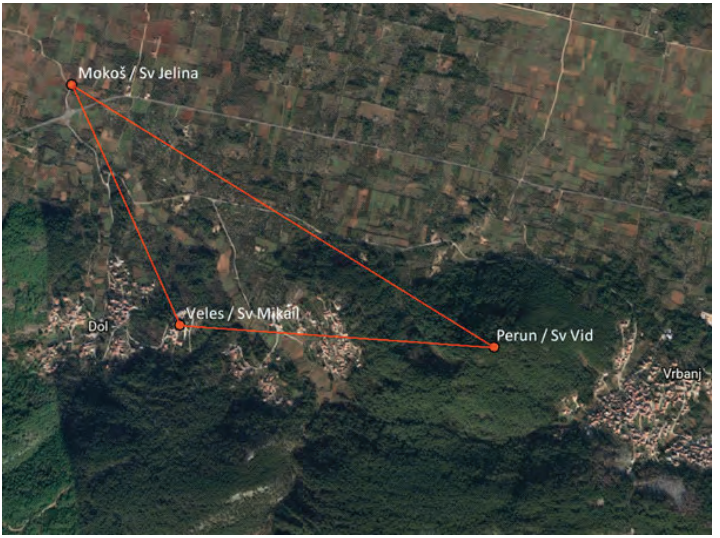

Prilog 80.

Prilog 81.

Podsjetimo, četvrtak je kod većine Europljana gromovnikov dan, a Slaveni nisu iznimka. Već smo zabilježili da su se prežitci toga vjerovanja sačuvali do današnjih dana, posebice u našim ruralnim sredinama, te da određeni slavenski nazivi četvrtoga dana u tjednu svjedoče mitsku podlogu: npr. polapski *peräunedån*.

Prilog 82.

Mitski sukob Peruna i Velesa ne može se poimati kao sukob dobroga i zloga boga, već kao suživot prirodnih sila među kojima se uspostavlja ravnoteža: između sušnoga i kišnoga, gornjega i donjega, *Gromovnika* i *Onoga iz vode*. U mitskom kozmičkom sukobu Gromovnik munjama *bije / ubija* svoga izazivača koji mu pokušava pobjeći. U kršćanskoj su stvarnosti njihove uloge mahom preuzeli sv. Ilija, kao Perun, i sam Vrag kao Veles. Među njima posreduje božica, Perunova žena, a Velesova ljubavnica Mokoš. Inače, taj kozmički sukob indoeuropskoga je podrijetla, pri čemu je predmet spora ukradena stoka (Belaj 2007: 89-101).

Prilog 83.

Južni su Slaveni tragove Perunova kulta sačuvali u nazivima gora i planinskih vrhova, čak i potoka. Spomenimo se Peruna na Učki, vrha Perunsko na Mosoru, Perunčevac kod Pazina.

Perunovo mitsko biće izgradilo je i neka druga hrvatska imena, primjerice oblik bogiša (od *bog*) – što je lokalni dubrovački naziv za biljku peruniku (*Iris germanica*) (Belaj 2007: 79).

Jeste li čuli za **Perunfest** ?

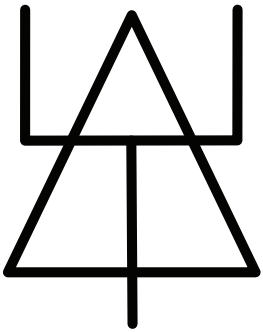

Prilog 84.

Poslušaj me !

Б

Радогост[20]

Bog Rad/o/gost (Radigast) u slavenskim je narodima zaštitnik gostoprimstva. Isprva se predstavljao kao kućno božanstvo kojemu su kasnije podizali hramove. Najpoznatiji su staroslavenski simboli gostoprimstva kruh, sol i ključ, s time da ključ ima simboličko značenje prema kojemu je gost uvijek dobrodošao, kao pravi brat i prijatelj. Njegovo ime „Radegast" u hrvatskom se može prevesti kao „dragi gost" ili „dočekani gost", prema psl. i stsl. ***radŭ** / **radъ** (drag, ljubazan, sretan, voljan) i ***gostĭ** / **gostь** (gost, /ne/prijatelj). Ime boga zapravo znači „onaj koji je spreman dočekati gosta" ili „onaj tko se dobro brine o gostima".

Radogostov simbol i jedan likovni prikaz božanstva

[20] Poglavlje sročila Barbara Markanjević, studentica Dvopredmetnoga studija hrvatskoga jezika i književnosti.

Prilog 85.

Kod starih se Slavena izuzetno štovao i častio, a po narodnoj predaji uz obale se Baltika, kao i u Pomeraniji, Poodravlju, Poljskoj, Ukrajini, Češkoj i prikarpatskim krajevima (Ledić 1969: 129), sačuvao njegov znamen i drevni kult gostoprimstva. Radogost se također spominje u mnogim kronikama i izvješćima iz 10. i 11. stoljeća.

Prilog 86.

Bog Radogost, Albin Polasek

Postoje međutim znanstvenici koji Radogosta ne tumače izvornim božanstvom, već samo (zapadno)slavenskim imenom grada koji je u stranim izvorima poznatiji kao Rethra, tj. mjesto u kom se nalazio znamenit hram poganske starine (Leger 1984: 124).

Hram u Rethri bio je izrađen u drvetu, s ugrađenim životinjskim rogovima. Dok su vanjske zidine hrama ukrašavale slike slavenskih božanstava, unutrašnjost je bila ispunjena mnoštvom statua. Početkom 11. stoljeća u zapisu Thietmara Merseburškoga zabilježeno je da se u Ratari / Rethri, glavnom gradu Ljutiča, nalazio hram posvećen bogu Sunca, Svarožiću. Hram se sastojao od triju tornjića s trojim vratima, a svaki je od njih bio posvećen jednome božanstvu: prvi Svarožiću, središnji Vidi, a treći Radogostu. Neki od toponimskih primjera sačuvana kulta gostoprimstva u našoj domovini su: Dobrogošće (Sl. Požega), Živogošće (Makarska), Gostenje (Pregrada), Gostinjac (Krk), Gostović (Vrbovec), Gostovača (Perušić).

Prilog 87.

Bog Radogost, Albin Polasek

Drveni kip boga Radogosta (između 10. i 11. stoljeća) bio je isklesan u ljudskom obliku, simbolički prikazujući zaštitnika gostoprimstva s kruhom i zdjelicom soli u lijevoj ruci i s dvosjeklom sjekirom u desnoj ruci. Usto, često se javljao / zamišljao s dvama licima – licem čovjeka i lava – označavajući s jedne strane čovječnost i gostoljubivost, a s druge hrabrost i odvažnost. U kasnijem razdoblju ljudskoj i lavljoj glavi dodan je labud rastvorenih krila, smješten na lavljoj grivi.

Uz spomenute atribute na prsima boga Radogosta nalazila se i glava rogatog bika jer stari su Slaveni bili zemljoradnici i stočari, pa su Radogosta držali i zaštitnikom obilne žetve.

Prilog 88.

Prilog 89.

RIJEŠI ISPUNJALJKU I OTKRIJ IME SLAVENSKOG BOGA:

		N			1.
					2.
G					3.
					4.
				O	5.
					6.
		I			7.
					8.
	G				9.
					10.
			Š		11.

1. slatko, tropsko, voće žute boje
2. predmet koji se rabi za crtanje i pisanje na papiru, napravljen od grafita
3. plod vinove loze
4. naziv za letjelicu koja leti u svemir
5. alkoholno sredstvo kojim se odstranjuje lak za nokte
6. prebivalište i rezidencija svjetovnih vladara i plemstva, bogate građevne strukture
7. najveći grad u Slavoniji, 4. po veličini
8. kolutićevac iz porodice gujavica, rabi se kao mamac ribama
9. dio odjeće koji pokriva tijelo, nosi se preko druge odjeće nakon tuširanja
10. najveća pustinja na Zemlji, nalazi se u sjevernoj Africi
11. koštunica tamnocrvenkaste boje, slatkog okusa sa sjemenkom

Вusalke[21]

Dugo se držalo da su u vile vjerovali samo južni Slaveni, osobito Srbi. Novija istraživanja međutim tvrde da su vile poznavali i ostali Slaveni. Tragovi njihova štovanja nalaze se primjerice u Poljskoj (Sieradz) gdje se u vilama vide duše lijepih djevojaka zbog svojih pogrešaka osuđenih da vječno lebde između neba i zemlje. Ljudima čine dobra i zla, prema tome kako su im ti ljudi činili za njihova života (Leger 1984: 140-141).

Riječ *vila*

Upotrebljava se najviše u jezicima balkanskih Slavena, u hrvatskome i srpskome, bugarskome i slovenskome jeziku. Etimologija *vile* nije u potpunosti poznata, no postoje određene konotacije kojima se pokušava objasniti značenje ove riječi. Pogledaj tablicu s riječima iz stranih jezika (koje u potpunosti, ili djelomično, sadrže riječ, tj. korijen *vila*) i njihovo značenje.

JEZIK	RIJEČ	ZNAČENJE
češki	*víla*	lud
staročeški	*vilati*	voditi raskalašen, bludni život
poljski	*wiła*	lud
	wiłowac	praviti ludorije
	szaławiła *(szał)wiła*	budala, vjetrenjast, lakouman (bjesnilo)
litvanski	*welis*	preci
grčki	*ἦλυς*	duše pokojnika

[21] Poglavlje sročila Ana Marija Vertuš, studentica Dvopredmetnoga studija hrvatskoga jezika i književnosti.

Kako su vile izgledale?

Predstavljane su kao lijepe žene, vječno mlade, obučene u bijelo ili plavo. Imale su zlatnu raspletenu kosu koja sadrži tajnu njihova života. Vila koja dopusti da joj se iščupa jedna vlat, odmah umire. Ponekad imaju krila, oči im sijevaju kao munje, glas im je vrlo umilan. Žive u oblacima, na zemlji, u vodi, pa čak i u moru. Na oblacima grade fantastične dvore. Jedna pjesma iz Crne Gore opisuje takav zamak, no i čitav indoeuropski mitski kontekst koji poznaje djecu Nebeskoga Oca: Sunčevu djevojku i blizance / božanske sinove.

Prilog 90.

Poslušaj me !

Čitaj o Vilin(sk)im vratima !

Vila zida grad

Grad gradila b'jela vila
Ni na nebu ni na zemlji,
No na granu od oblaka;
Na grad gradi troje vrata:
Jedna vrata sva od zlata,
Druga vrata od bisera
Treća vrata od škerleta;
Što su vrata suha zlata,
Na njih vila sina ženi;
Što su vrata od bisera,
Na njih vila kćer udava;
što su vrata od škerleta,
Na njih vila sama sjedi;
Sama sjedi pogleduje,
Đe se munja s gromom igra,
Mila sestra su dva brata,
A nevjesta s dva đevera;
Munja groma nadigrala,
Mila sestra oba brata
A nevjesta dva đevera.
(prema Leger 1984: 142-143)

Rusalke (rus. *русалки*), u vjerovanju istočnoslavenskih naroda zloćudne, ali prelijepe djevojke koje su obitavale u svim vodama te uživale u mamljenju muškaraca; također *vodenice*.
Zamisao rusalki potječe od drevne staroslavenske tradicije prema kojoj su mlade žene smatrane simbolom plodnosti. Te žene nisu se značajno miješale u živote ljudi te su uglavnom smatrane donositeljicama vode koja je usjevima osiguravala dobar urod, a šumama život. Rusalke su u proljeće izlazile na obalu kako bi plesale na mjesečini (Leger 1984: 147-149).

Prilog 91.

Hrvatski umjetnik Dario Jelušić, vizija rusalke s tradicionalnim tetovažama – prouči što je **sicanje** !

Porijeklo i etimologija

Vodene nimfe bile su česta pojava u gotovo svim starovjernim plemenima, pa i među Slavenima. Postojale su i u Rusiji, ali i u Bugarskoj. Njihovo je ime relativno novo (i strano), a labavo se vezuje uz dvije slavenske riječi: imenicu *ruslo* (potok), i pridjev *русъ* (plav, svijetlosmeđ), koje su zasigurno pomogle utvrditi karakter rusalki, barem u narodnoj etimologiji. Rusal(j)ka dolazi od grčke riječi ῥουσάλια, latinske *rosaria, rosalia, pascarosata, pascha rosarum*. Označuje Duhove, ili ružički Uskrs, kršćanski praznik, koji se, kao i mnogi drugi, pomiješao s neznabožačkim praznikom.

Prilog 92.

Tko su zapravo rusalke?

Šumske i vodene vile kojih se narod boji, osobito tjedan poslije blagdana Duhova kada izlaze iz vode. Naime, svake godine, početkom ljeta, oko prvog tjedna mjeseca lipnja, slavenski narodi slavili su tjedan rusalki. Tijekom tog perioda bilo je zabranjeno plivati u bilo kakvoj vodi jer je to značilo sigurnu smrt.
Rusalke su dolazile u utorak, čime je počinjao njihov tjedan i povlačile su se sljedećeg utorka. Za tu prigodu priređivali su se obredi dočekivanja i proganjanja rusalki. Obično su u ovim obredima sudjelovale žene koje su se u ritualne svrhe poistovjećivale s rusalkama. Takvi obredi nazivali su se **rusalje / rusalije / kraljice**.
Srijeda nakon dolaska rusalki nazivala se *krivom srijedom*. Vjerovalo se da će sve što se zasadi tog tjedna rasti pogrešno i da će kasnije zakržljati. Četvrtak se nazivao *zelenim četvrtkom*. On se strogo slavio i nije se smjelo ništa raditi.
U kršćanstvu, praznik rusalki postao je blagdan Duhova, iako taj blagdan ne traje čitav tjedan.

Na kraju tjedna, gradovi i sela održavali bi ceremonijalne pogrebe kako bi udovoljili rusalkama i vratili ih u vodu. Ove tradicije posebno su se održavale u Rusiji sve do 1930-ih i komunističke represije.
Prema nekim vjerovanjima, rusalkom postaje djevojka koja je utopljena, a u nekim krajevima smatralo se da su to djevojke utopljene pred svoju svadbu ili one koje nisu imale pogrebni obred. Rusalke su živjele pod vodom, u dvorcima. Bile su pod vlašću Vodenog Duha. Imale su svoju kraljicu, koja ih je vodila putem prema kopnu i koja se vozila u zlatnim kočijama. Prizivala ih je trubom. Kraljica se zvala Diva (Divka, Divšina, Dana). To je bila carska kći koju je maćeha utopila.

Prilog 93.

Kako izgledaju?

Zamišljene su kao izuzetno lijepe djevojke, riđih kosa i s krilima, odjevene u duge, prozračne haljine i naoružane strijelama. Zanimljivo je da se i danas za crvenokose osobe kaže da imaju rusu kosu. Vjerovalo se da se rađaju iz rose, cvijeća, kad pada kiša i grije sunce i kad se na nebu pojavljuje duga. Svoje dvorce gradile bi na oblacima ili ispod vode.

Prilog 94.

Prilog 95.

Victor Nizovčev,
Rusalka

Mogu se preobražavati u različite životinje, prvenstveno u labuda, sokola, konja ili vuka. Često jašu na konju ili jelenu, odlaze u lov, a još češće igraju u kolu. Mogu imati kozje, konjske ili magareće noge. Zaljubljuju se u junake, kojima pomažu i savjetima i djelima, a katkad su njihove posestrime. Naklonjene su i djevojkama koje od njih mogu izmoliti ljepotu i zaštitu. Teško praštaju uvrede i svojim strijelama ili pogledom usmrćuju one koji ih povrijede. Podčinjavaju se samo onima kojima pođe za rukom da im otmu odjeću, a ako im netko oduzme krila, preobražavaju se u obične žene.

Vjerovanja

Prema nekim predajama, rusalke su bile loše raspoložene prema ljudima, a naročito nisu voljele žene. Stoga je postojao niz zabrana i strahovanja vezanih za pojavu rusalki. Ukoliko bi, na primjer, netko vidio rusalke, mogao bi ostati nijem ili dobiti *zanos plesa*, koji se smatrao najgorom kaznom, jer pri takvom plesu dolazilo bi do smrtnog umora.
U vrijeme njihova izlaska na kopno ljudi su se držali određenih pravila, kako ne bi uvrijedili rusalke ili došli s njima u dodir i tako dobili od njih neku kaznu.

Prilog 96.

Tako je bilo zabranjeno penjati se na drveće, jer se smatralo da rusalke često borave u krošnjama drveća. Zabranjeno je bilo raditi u vinogradima ili raditi bilo kakav posao vezan za zemljoradnju. Ako bi se tada sadila paprika ili rajčica, vjerovalo se da će im otpasti cvijet i da neće izrasti.
Rusalke su, naime, dolazile na kopno kako bi donijele potrebnu vlagu poljima i usjevima, tako da ih se nije smjelo ometati. Smatralo se da tamo gdje su rusalke plesale kolo, sve raste bujnije nego na drugim mjestima. Ženama je bilo zabranjeno prati ili prosipati vodu na bilo koji način, jer to je moglo uvrijediti rusalke koje su mogle zadaviti žene.
Zabranjeno je, nadalje, bilo spavati na podu. Ova zabrana vezana je za vjerovanje da duša tijekom sna napušta tijelo, pa bi ga mogla zauzeti rusalka ili neki drugi duh. Tada bi ljudi postali opsjednuti i kroz njih bi govorila rusalka.
Također se smatralo da rusalke donose mnoge neizlječive bolesti. Tako je u njihovom tjednu bilo zabranjeno šišati ovce jer bi se razboljele, a ljude bi napala bolest zvana *rusa*. I za druge bolesti koje su se događale oko praznika rusalki govorilo se da je oboljelog *uhvatila rusalija*.

Učinkovito sredstvo protiv rusalki bila je trava **pelin**. Također, ako bi čovjek jeo **češnjak**, smatralo se da neće pasti pod utjecaj rusalki. U nekim krajevima svaki su dan tijekom praznika rusalki ljudi jeli pelin. No kao zaštita mogao je poslužiti i **magijski krug** iscrtan nožem. Ukoliko bi netko vidio rusalke, a ne bi imao pelin kod sebe, mogao je nožem na zemlji oko sebe iscrtati krug koji rusalke ne bi mogle prijeći. Vjerovalo se da se rusalke plaše i noža.

Rusalke danas

Danas se rusalkama inspiriraju ljubitelji slavenske mitologije, osobito glazbeni i likovni umjetnici. Primjerice, umjetnica iz Velike Britanije, Kamila Krol, čiji su korijeni poljski, nedavno je objavila svoj prvi strip naziva *Rusalka*. Fascinirana poljskim folklorom i slavenskom mitologijom, Kamila je stvorila priču o rusalki, njezinu otkrivanju vlastitih moći i pravoga identiteta. U nastavku su prikazani isječci iz spomenutog stripa, a samu autoricu i njezine radove moguće je potražiti na Instagramu: @pigeonxperson.

Prilog 97.

Kamila Krol, Rusalka

Riješi rebus!

O=A

Rješenje: _____

Zanimljivost!

Postoji opera koja nosi naziv **Rusalka**, a autor joj je Antonín Dvořák, češki skladatelj. Opera predstavlja priču o Rusalki, besmrtnoj vodenoj nimfi, koja se zaljubi u princa i žudi postati čovjekom. Opera je tako 2014. godine izvedena i u zagrebačkoj dvorani Vatroslava Lisinskog.

Prilog 98.

SVAROGA ili Svaruna, vrhovnoga slavenskog boga koji utjelovljuje Sunce, častili su svi Slaveni, a posebno istočni. Sam kult i ime ovoga božanstva vjerojatno potječu još od staroindijskoga boga i riječi *svarga* ili *varun*. Štovan je kao tvorac neba i Sunca te su mu Slaveni u šumama podizali kipove / idole / kumire, poput totema kod Indijanaca, za prinošenje žrtve.

Prilog 99.

KOLOVRAT / SVASTIKA

- dio slavenske likovne tradicije iz vremena koje je prethodilo velikoj seobi naroda
- solarni se kotačić mogao rotirati u smjeru kazaljke sata ili pak u obrnutom smjeru, a upisivan u kružnicu, mogao je simbolizirati vječno kretanje svemira
- svastike, kao (pret)kršćanski likovni motiv Slavena, pronalazimo na **stećcima** i **mirilima**, na **pisanicama**

Prilog 100.

Slavenski običaj bojenja jaja povezan je s pretkršćanskom tradicijom, kakva je primjerice bila kijevska tradicija ukrašavanja glinenih jaja u 10. stoljeću.

Zadatak!

Spoji točke ovog kola, prilika je zbilja dobra! Urezom pravoga slavenskoga groba, što je često dala borba, nadomještena bjehu čak i slova…

Klikom zaigraj!

ŠARANJE JAJA

Vjeruje se da su naši preci ovaj simbol nosili ovo vrata ili su ga pak prišivali na odjeću i ratne zastave, a mogli su ga ucrtavati i na ruke. *Svastikalni* motivi lijevo prikazani dolaze sa slavonskih pisanica iz Semeljaca.

Prilog 101.

IDOLI / KUMIRI

- najčešće drveni kipovi koji predstavljaju mitološko biće vrijedno štovanja, obožavanja (idolatrija)
- Svarog se često prikazivao kao dvoglavi bog, praćen mladim Suncem, Svarožićem, a imao je i rog na glavi
- ilustracijom ukazujemo na detalj poznate slike *Pokrštenje Hrvata* (1907.) Bele Čikoša Sesije koji prikazuje *porušeni Svarogov idol / kumir* (čitaj **ovo** !)

Zadatak!

Dopuni stihove iz priče *Kako je Potjeh tražio istinu* hrvatske književnice Ivane Brlić Mažuranić:

Moj božiću _____,
Zlatno _____, bijeli svijet!
Moj božiću Svarožiću.
Lunajlije, lunej le!

Prilog 102.

Odgovor!
Moj božiću Svarožiću
Zlatno sunce, bijeli svijet!
Moj božiću Svarožiću.
Lunajlije, lunej le!

Zadatak!
Glagoljska slagalica
- glagoljicom složi Svarogovo ime:

ⰔⰔⰓⰻⰲⰱⰵ

Odgovor!

ⰓⰔⰔⰻⰱⰵⰲ

Zadatak!
- glagoljičnim slovima Svarogova imena pridruži leksička imena tih slova pa od njih pokušaj sročiti smislenu poruku…
Odgovor!

S	slovo	Slovo	200
V	vêdê	znajući	3
A	azъ	ja	1
R	rьci	reci	100
O	onъ	on	80
G	glagol'ǫ	govorim	4

Rekavši Slovo, Ja Govorim i Znam Njega (On je Bog).

Pjesmica na dar!

SVAROGOVO KOLO GRE
Nebeski zupčanik
(p)okreće užareno kolo,
graškama znoja kaplje po
žednoj ravnici.
Svoje mu usjeve prikaži,
lolo,
prije negoli masno grlo
sažeže zemlji crnici.

Što misliš, o kojem dobu dana pjevaju ovi stihovi?
Odgovor!
Sumraku ili sutonu.

Stao se rujan poljima i krajiškim barokom rujiti,
kolovratu i kolovozu svekoliku snagu uzimati.
Maštaš li sa mnom na Rujan(u) otploviti
ili će nam Vinkovci uvijek dosta biti…

Koje godišnje doba ovim stihovima završava, a koje pak počinje?
Odgovor!
Ljeto, jesen.

Što je krajiški barok?
Odgovor!
- Vinkovci su tijekom svoje povijesti bili dijelom Vojne krajine pa je njihovo gradsko središte izgrađeno u stilu vojnokrajiškoga baroka (čitaj **ovo** i **ovo**)

Gdje se nalazio otok **Rujan(a)** i zašto je važan za slavensku mitologiju?

Prilog 103.

Odgovor!
Rt Arkona s njemačkoga otoka Rügena, mjesto na kom se nekada uzdizao istoimeni čuveni slavenski grad sa Svantevitovim hramom, simbolom prkosa i propasti slavenskog poganstva.

Zjenicu oka svoga utopi u irisu moje boje,
na tim si obalama crtasmo bore smijalice.
Bubanj života dok udara svoje,
gledaj me, voli netremice…

I ljudski je život prolazan, vrijeme ga načinje baš kao i svaki pojedini dan, odnosno godinu.
Što misliš, kojemu dobu života ovi stihovi idu ususret?
Odgovor!
Tzv. sumraku života, ljudskoj starosti.

Na što te svojom bojom i oblikom podsjeća dukat?
Odgovor!
- krug / kružnicu / Sunce >> simbol vječnosti, savršenstva i stalnoga ciklusa izmjene života i smrti

Dukatom zakiti jastuk Svarožice Lade,
plod utrobe moje, čovječan a savršen.
Ivanjskim krjesovima njoj se život dade,
krug života da plamti i ne bude dovršen.

Tko je bio Svarožić, a tko pak Lada?
Odgovor!
Svarožić = naziv za božanstvo koje je predstavljalo vatru na zemlji (oganj), ali i naziv za sva božanstva kojima je Svarog pretkom
Lada = prema nekim tumačenjima slavenska božica ljeta i plodnosti

Kada se slavio Ladin-dan i što su ivanjski krjesovi?
Odgovor!
- Ladin-dan vjerojatno se proslavljao 24. lipnja, na kršćansku svetkovinu Ivana Krstitelja, uoči koje se u našim krajevima njeguje (pretkršćanski) običaj paljenja krjesova
- spomenuti običaj povezuje se s tzv. prirodnim praznicima (zimski i ljetni suncostaj, proljetna i jesenska ravnodnevnica)
- iako je vrijeme prolazno, starovjerci ga – motreći prirodu i smjenu godišnjih doba – poimaju cikličnim, njemu stoga nema kraja jer je svaki završetak unutar kružnog (sunčanog) hoda ujedno i početak

varožić[22]

Svarožić

Po vjerovanju Slavena, centralno mjesto u religiji slavenskih naroda zauzimao je bog Svarog, i od ove je riječi izvedeno ime Svarožić (Ledić 1969: 107).

Svarožić, zajedno sa Svetovidom, predstavlja sunčano božanstvo. On je mladi bog Sunca, ognja i ognjišta. Svarožić je sin boga Svaroga i Vide, a također i čuvar vatre koju je naslijedio od oca. Simbol je rođenja i zaštitnik života. Često se Svarožićem nazivaju sva Svarogova božanska djeca.

On čini dobro, ali je sposoban napraviti i najveće katastrofe te je zbog toga bio poštovan i kao bog rata.

U gradu Rethri nalazio se hram posvećen mladom Svarožiću. Nekima je taj hram čudno izgledao jer je imao tri tornja i troja vrata, a pored Svarožića u hramu je stajao i kip božice Vide.

Prilog 104.

Rekonstruirani hram Svarožića (Ledić 1969: 111)

[22] Poglavlje sročila Rea Bede, studentica Jednopredmetnoga studija hrvatskoga jezika i književnosti.

Što kaže **Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje**?

Rethra (Radogošće), srednjovjekovno kultno središte zapadnoslavenskih Redarijaca (Retrana), današnja Njemačka. Spominju ga Thietmar Merseburški, Adam Bremenski i Helmold iz Bosaua. God. 983.–1057. bilo je središte plemenskoga saveza Ljutiča, te se u njem održavao opći sabor. Svetište je bilo posvećeno Svarožiću-Radogostu, čije se proroštvo ispitivalo prije važnih pothvata. Svetište je bilo utvrđeno nasipom, a uništeno je 1068. vjerojatno u pohodu biskupa Burharda II. Halberstadtskoga.

Prilog 105.

Svome sinu Svarožiću darovao je Svarog četveroprežna kola. Na njima je mladi bog jurio po nebeskoj beskrajnoj pučini
(Ledić 1969: 107).

Svarožić (Ledić 1969: 105)

Sveotac (Svarog/Svarun) namijenio je zemlju ljudima, da uz pomoć bogova i božica njom upravljaju. Svarogov je najmlađi potomak SVAROŽIĆ Vid. Visoki nebeski rod Svarožića uredio je u svom sustavu novi svjetski red i poredak, po kojemu se oni svake godine naizmjence vraćaju k ljudima na zemlju donoseći i dajući im darove i plodove zemaljske.

(Dr. Nikola Sučić, HRVATSKA NARODNA MITOLOGIJA, Zagreb 1943.)

Svarog, Svarun (nebeska svjetlost) sunčano prabožanstvo, stvoritelj je svijeta, bog svjetlosti, otac bogova i ljudi. SVAROŽIĆ (Belbog, Jutrobog, Sunce, sunčano božanstvo), sin Svaroga, darovatelj blage topline i svjetlosti, koji se *rodi* svake godine o Božiću, u odsjeku godine kad sunce oslabi, i dobiva ime Koleda.

(Dragutin Nemet, NEKOLIKO RIJEČI O VJERI STARIH SLAVENA, Zagreb 1929.)

Kao što je već spomenuto, Svarožić je darivatelj blage topline i svjetlosti, koji se rađa svake godine o Božiću. Tada, kada Sunce oslabi, Svarožić dobiva ime Koleda (pomlađeno Sunce). Božić je dan kada Sunce jača i sve toplije obasjava zemlju.

Granu sunce iza brda, veselo, veselo!
Nije Sunce, nego božo Koledo, Koledo!
Nosi igru za pojasom, veselo, veselo!
Manu igrom na junake Koledo, Koledo!
Junaci se razigraše, veselo, veselo!
A djevojke prihvatiše Koledo, Koledo!
Svi u kolo veselo! Svi u kolo Koledo!

(Ledić 1969: 108)

Zanimljivost: Svarožića vidimo i na markici Hrvatske pošte iz serije Hrvatski vilinski svijet koja je izdana 2009. godine. Uz tu, u istoj seriji nalazi se Bjesomarova markica.

Prilog 106.

Prilog 107.

Markice Hrvatske pošte

ZAIGRAJ!
… **memorijsku igricu** !

PROUČI!
pametnu sličicu !

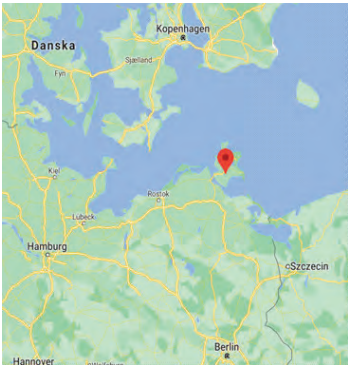
Poslušaj me !

vetovid[23]

U mnogobrojnom slavenskom mitološkom svijetu posebno mjesto zauzima bog ratne pobjede, svjetlosti i plodnosti, a naziva se SVETOVID.

Jedni smatraju da njegovo ime dolazi od čistih slavenskih elemenata i da je on onaj koji vidi sve, drugi tvrde da je njegovo ime nastalo od sv. Vida, kršćanskog monaha iz Korveje, zatim pojedini povjesničari govore da „vit" iz njegova imena označuje riječ te da je on onaj koji daje savjete ljudima, a neki se pak zalažu za tvrdnju da „vit" dolazi od riječi vitez i da Svetovid predstavlja svetoga junaka, odnosno jakog viteza.

Kako postoje još mnoga etimološka tumačenja njegova imena, tako susrećemo i različite inačice moćnoga slavenskog boga, a one su Svevid, Svantevid i Swiatowit.

Prilog 108.

Svetovidu je bio posvećen hram na otoku Rügenu koji je smješten u Baltičkom moru, a sam hram nalazio se na sjevernom rtu koji se naziva ARKUN / ARKONA. Hram su podignuli Rujani koji su na tom području bili od 4. do 13. st. n. e. Bio je sagrađen od drveta i podignut na stijenama pa ga mnogi nazivaju utvrdom. Budući da su Svetovida nazivali bogom SUNCA, utvrda je bila okrenuta prema sunčanoj strani. Na hramu se nalazila zastava, a unutrašnjost je bila ispunjena mnogim slikarijama.

[23] Poglavlje sročila Dorotea Čorak, studentica Jednopredmetnoga studija hrvatskoga jezika i književnosti.

U središtu hrama nalazio se Svetovidov kip koji je bio načinjen od drveta. Kip je bio u ljudskom obličju, a prikazan je s četirima glavama jer se smatralo da Svetovid vlada svim četirima stranama svijeta, a otuda proizlazi tvrdnja da sve vidi. Karakterističan je po oštroj bradici i znamenjima kao što su mač koji mu je umetnut u pojas i luk koji drži u lijevoj ruci. Upravo ti predmeti, uz sedlo i uzde, simboliziraju Svetovida kao pomagača u ratnim pothvatima. Uz to vrlo zanimljivo obilježje jest rog obilja. Taj se vrč nalazio u desnoj ruci kipa, a u njega se ulijevalo vino koje bi, po vjerovanjima Rujana, donosilo sreću u ratarskim poslovima. Ono je simboliziralo plodnost i dobru žetvu. Kipu su smjeli prilaziti samo svećenici. Uz taj glavni hram, postojali su još mnogi manji koji su isto tako bili posvećeni Svetovidu.

Prilog 109.

Obredni običaji

Svake godine nakon što bi se obrali ljetni plodovi, dakle s početkom jeseni, održavala se proslava radi zahvale Svetovidu na svemu što je darovao narodu. Proslavi bi prisustvovali svi uzrasti, ali i mnogi narodi iz drugih slavenskih zemalja koji su štovali to četveroglavo božanstvo. Dan uoči svetkovine vrhovni svećenik mete svetište u kojemu se nalazi kip, ali na poseban način. Unutar toga dijela nije dozvoljeno disati kako smrtnički dah ne bi oskvrnuo božju nazočnost, stoga svećenik svako malo izlazi ne bi li udahnuo. U znak zahvalnosti prinosile su se žrtve i kolač medenjak koji bi bio napravljen u čovječjoj veličini, a nazivali su ga *česnica*. Kada se narod okupi, običaj je da svećenik gleda u vrč s vinom koji se nalazi u Svetovidovoj ruci. Ako je vino ishlapilo, tada se donosi odluka da se zalihe plodova sačuvaju za buduća vremena, a ako ga ima dovoljno u vrču, tad se sav urod bezbrižno troši. Narod se veseli satima uz pjesmu i glazbu, a taj je običaj popraćen neumjerenim konzumiranjem hrane i pića pa bi se znalo reći da je grijeh ostati trijezan.

Važan simbol slavenskoga boga Sunca bijeli je konj koji se nalazio u njegovu hramu. Tog je konja smio jahati samo vrhovni svećenik, a smatrali su da ga noću jaše Svetovid jer su ga znali jutrom pronaći prljavog u staji. Također se govorilo da ako netko iščupa dlaku s konja, počinit će veliki grijeh. Budući da su Rujani često išli u bitke, konj im je bio jedna vrsta proročanstva.

Prilog 110.

Znali su koplja zabosti u zemlju tako da njima naprave nekakav oblik te bi onda pustili *bijelca* da prolazi kroz njih. Ako konj zagazi među koplja desnom nogom, to bi značilo da će pobijediti u sljedećoj bitki, no ako zagazi lijevom, to je loš znak te bi tada odustali od odlaska u rat. Uz to bilo je poznato da su se konji nosili žrtvovati Svetovidu kao zahvala za dobar ishod u bitki, ali zanimljivo je da su ponekad znali žrtvovati i konjanike. Vraćajući se iz rata, većinu plijena donosili su u hram, a Svetovidovo svetište nisu posjećivali samo otočani, već i mnogi drugi slavenski narodi.

Swiatowit u Poljskoj i Ukrajini

Kao što je već rečeno, Svetovid je bio poznat među svim Slavenima, stoga je kult njegova štovanja dospio i u Poljsku, te u Ukrajinu. Naime, 1848. godine otkriven je kameni kip kakav se nekoć pravio kako bi se narod molio bogu. Zbog velike suše koja je zahvatila rijeku Zbruč, razina vode spustila se i istraživači su došli do hvalevrijednoga povijesnog spomenika slavenskoga mitološkog svijeta (ne može se međutim sa sigurnošću tvrditi da je u pitanju Svetovidov prikaz). Na kipu se zamjećuje šešir koji je policefalnom božanstvu stavljen, pretpostavlja se, radi zaštite od sunca te su vidljivi motivi konja i sablje koji Svetovida inače predstavljaju kao zaštitnika ratovanja. Sjajan opis figuralnih ukrasa sa Zbručkoga idola, raspoređenih na trima razinama starovjernoga poimanja svijeta, potraži **ovdje** !

Današnja tumačenja Svetovida

Prilog 111.

Bitno je naglasiti da su o Svetovidu i Triglavu napisana najopsežnija povijesna izvješća. Povezani su s proricanjem, a simbolizirao ih je konj. Poznato je da se Svetovida prepoznaje po bijelome konju, pobjedi u ratu, četirima glavama, žetvi i sličnim atributima. Nadalje, njemački svećenik Helmold opisuje Svetovida kao najvažnije božanstvo slavenske mitologije, a mnogi ga uspoređuju sa Svarožićem. Također se zna reći da on predstavlja *mini panteon* zbog svojih četiriju glava koje bi u tom slučaju predstavljale Peruna, Svaroga, Mokoš(a) i Ladu. Smatra se da je Svetovid zapadnoslavenska izmjena boga Peruna, a kasnijom zamjenom Svetovida sa svetim Vidom, Perunove se karakteristike očituju i u njemu, ali i u svetome Iliji. Najvažniji Perunovi atributi koji su se preslikali u ta dva sveca su grom, munja i nebo. Pa i danas se može čuti kada zagrmi da sveti Ilija vozi kola na nebu, dok se sv. Vida mnogi sjete kada ostanu bez vida, a dalekovidnost je također Perunovo obilježje. Sveti je Vid pak opće poznat po starijim tvrdnjama kako je u zapadnih Slavena zamijenio Svantevida.

Budući da Svetovida u južnih Slavena nema, pretpostavlja se da su na hrvatskim prostorima bizantski misionari na mjesto Perunovih svetišta postavili crkve i kapele sv. Ilije, a oni sa zapada – sjetivši se priča o Svetovidu – crkve sv. Vida. Belaj (2009: 169-197) pretpostavlja da se to „prelijevanje" Peruna u sv. Vida (Vita) i sv. Iliju dogodilo pokrštavanjem Slavena koje je dolazilo s dviju strana – sa zapada od Franaka (i Rimljana) te s istoka od Bizantskoga Carstva. U Hrvatskoj danas brojimo 95 crkvi i kapela posvećenih sv. Iliji, odnosno 136 posvećenih sv. Vidu, a nalaze se u mjestima Brdovec, Pitomača, Rijeka, Ozalj, Mađarevo, Varaždin, Okučani itd. Vidov se dan obilježava 15. lipnja u Katoličkoj te 28. lipnja u Pravoslavnoj Crkvi.

Život svetoga Vida, katoličkog svetca

U Katoličkoj se Crkvi sveti Vid spominje kao mučenik koji je svoj život položio za vjeru. Živio je koncem trećeg i početkom četvrtoga stoljeća (oko 297. g.) na Siciliji. Prema legendi bio je dijete poganog rimskoga senatora, dok mu je majka Faustina bila potajna kršćanka te ga je u tajnosti odgajala po kršćanskom svjetonazoru, a onda i krstila. Doznavši to, otac progoni Faustinu, a Vidu nameće raskalašeni život koji mladić odbija. Tada ga otac predaje poganskom sucu Valerijanu koji ga odlučuje mučiti. Prema legendi, otac se sažali nad sinom i odvede ga kući. Soba u kojoj je boravio Vid odjednom biva obasjana čudesnim svjetlom koje je zaslijepilo oca. Međutim Vidova ga molitva ozdravi pa se i on obrati i pokrsti. Progoni kršćana bili su sve intenzivniji, stoga otac i sin odlučuju odseliti na jug Italije gdje sreću Faustinu. Njihov, tada skladan, odnos poremeti uhićenje Vida koje je naredio car Dioklecijan, rimski car toga vremena. Odlučio ga je baciti lavu iako mu je ozdravio sina od opsjednutosti, no u tom se trenutku dogodilo čudo – lav je legao ispred Vida i lizao mu noge. Razjareni car naređuje da se Vida baci u kotao s vrelim uljem i smolom, ali i tad ga Bog spašava. Naposlijetku su ga ubili odrubivši mu glavu. Danas se sveti Vid predstavlja kao zaštitnik mladeži, ugostitelja, kotlara, gluhonijemih, domaćih životinja, dobre ljetine, od padavice, bjesnoće, opsjednutosti, histerije, bolesti očiju i ušiju, nevremena i požara.

(priredio Ivan Zirdum, *Život, devetnica, litanije i himna svetome Vidu*,
Karitativni fond UPT, Đakovo, 2006.)

Crkva svetoga Vida u slavonskom mjestašcu Donji Lipovac

Selo Šušanje ili Donji Lipovac bilo je sve do 1775. godine bez kapele. Jedino što su imali bio je drveni križ koji su podignuli seljani. Tek 7. srpnja 1862. postavljen je kamen temeljac za kapelu sv. Vida, a 15. lipnja, na dan svetkovine toga svetca, 1864. godine kapela je svečano blagoslovljena. U to vrijeme, kao i danas, Donji Lipovac pripada Župi Blažene Djevice Marije u Novoj Kapeli. Kapelica u Donjem Lipovcu nastala je za vrijeme župnika Tome Grgurevića, a čak i u to vrijeme kapelica je imala sve potrebno kako bi se u njoj održavale svete mise.

Zabilježeno je to u zapisu jednoga kanonskog vizitatora koji navodi: „nihil desiderari potest quod neccessarium est ad convenienter cellebrandum sacrum Missae Sacrificium“. U današnje se vrijeme jednom mjesečno održavaju mise u kapeli, dok svakoga dana u mjesecu svibnju i listopadu seljani mole krunicu koja je posvećena Djevici Mariji.

(*Dvjesta novokapelačkih stoljeća*, dr. Juraj Kolarić, Zagreb 1977., HKD sv. Ćirila i Metoda)

Prilog 112.

Priča na dar…

Svetovidova blagonaklonost

U davnoj prošlosti na otoku Rügenu živjela je djevojka Viktorija. Njezini su se roditelji, kao i većina otočana, bavili poljoprivredom, ribarstvom i stočarstvom. Budući da nije imala ni brata ni sestru, bila je očeva miljenica. Pomagala je roditeljima u svim teškim poslovima, a kao nagradu od oca dobila je mač kojim se on borio u prethodnom ratu. Nakon nekoliko mjeseci rujanska je vojska morala ponovno krenuti u bitku. Za mladu Viktoriju svaki očev odlazak bio je sjetan i plašio ju je jer je znala da je moguće da se on više nikada ne vrati. Ovoga se puta njezin strah obistinio: nakon višemjesečnog ratovanja, Viktorijin se otac nije vratio, svoje je tijelo ostavio na krvavom bojištu. Tada Viktorija odlučuje otići u bitku kako bi dovršila očev zadatak, no general joj ne dozvoljava jer je žena. Očajna i uplakana odlazi u hram boga Svetovida. Ponizno ga moli da joj omogući odlazak jer zna da bi to usrećilo njezinog oca, a kao dar odlučila je žrtvovati posljednjeg konja koji im je ostao u kući, a time njezina majka nema kako obrađivati zemlju i prehranjivati ih. Izlazeći iz hrama nailazi na svećenika koji joj reče: „Mlada djevojko, general te traži kako bi ti rekao da ako se prerušiš u muškarca, možeš otići u pohod jer im nedostaje vojnika." Sva sretna i zahvaljujući Svetovidu koji joj je uslišio molitvu, odlazi kući po mač koji je dobila od oca i s generalom bježi u rat. U bitki je bila iznimno vješta jer ju je otac kao malu učio kako se boriti. U jednom se trenutku našla „oči u oči" s protivničkim poglavarom kojeg je zaprepastila raspustivši kosu. Vidjevši djevojku pred sobom od šoka je zastao, a ona je taj trenutak mudro iskoristila i probila mu prsa mačem. Suparnička se vojska odlučila povući, a u Arkun, mjestašce na Rügenu, Viktorija se vratila kao pobjednica. Vojska se vratila u grad uoči proslave boga Svetovida pa su imali dodatni razlog za slavlje. Svi osim Viktorijine majke. Plačući bespomoćno govori svojoj jedinici da ove godine nemaju ništa od uroda jer nije imala čime i s kime obrađivati zemlju. Viktorija joj govori: „Majko, ne plači, naš bog će se pobrinuti za nas." Sutradan su se svi okupili u Svetovidovu hramu i kako to obično biva pili su, jeli i pjevali te time zahvaljivali svome zaštitniku na svemu što im je dao te godine. Običaj je da vrhovni svećenik izlijeva vino iz vrča koji se nalazi u Svetovidovoj ruci, no ove su godine odlučili da to učini Viktorija koja je hrabro donijela pobjedu svome narodu. Sa zadovoljstvom je slavila boga, a suze su joj potekle niz lice kada joj je svećenik rekao:

„Svome si ocu bila jedino dijete, volio te više od ičega i siguran sam da te negdje u visinama sa Svetovidom čuva i ponosi se tobom." Sad joj je jedina briga bila kako će prehraniti sebe i majku, no vraćajući se kući na svome su polju ugledale mnoštvo plodova. Bile su izbezumljene, a suze radosnice kapale su niz lice. Imale su dovoljno hrane za cijelu godinu i da jedan dio prodaju kako bi kupile novog konja. Doživjevši Svetovidovo čudo: čudo boga rata i zaštitnika ratara i stočara, odlučile su svakoga dana odlaziti u hram i odavati počast voljenom čuvaru.

Prouči prigodnu umjetninu!

Prilog 113.

Tema koja se obrađuje na ovoj slici češkoga slikara Alfonsa Muche iz 1912. godine jest slavljenje boga Svetovida koji dolazi s otoka Rügena. Za početak vidljivo je da je slika horizontalno podijeljena na dva dijela, a oba prikazuju različitu radnju. U donjem su dijelu prikazani vjernici kojima se jasno ne vide crte lica, no većina je odjevena u bijele haljine. Hodočastili su svake jeseni kako bi proslavili godišnji festival žetve te time zahvalili Svetovidu za sva dobra koja im je dao. Cilj im je bio doći do Svetovidova hrama koji se nalazio u Arkunu / Arkoni. Iznad njih, na nebu, odvija se borba Svetovida i germanskog boga Thora koji je predvođen čoporom bijesnih vukova.

Svetovid je prikazan s četirima glavama te s rogom koji je ispunjen vinom. Na kraju borbe, kada zadnji ratnik umre na Svetovidovu konju, on uzima mač i njime brani Slavene.

Slika se može metaforički tumačiti kao potiskivanje i poražavanje baltičkih Slavena od strane Danaca, koji su nakon napada uništili Svetovidov hram. Iako je prikazano uništenje Slavena, slikar dodaje likove glazbenika te time najavljuje ponovno rađanje slavenskih naroda.

Poslušaj me !

Provjeri znanje i zaigraj **kviz** !

imargl[24]

Prilog 114.

Antropomorfna vizija Simargla

Ime ovog istočnoslavenskog božanstva, Simargl, različito je zabilježeno. Nestor ga bilježi razdvojeno, kao *Sim* i *Rgl*, a kasniji spomenici bilježe Semargl. Ime hrabroga božanskog ratnika spominje se u drevnoj *Nestorovoj kronici* – točnije njezinu segmentu o panteonu kneza Vladimira. Etimologijom dolazimo do stare ruske riječi *smag*, tj. vatra, *jezik plamena*.

Postoji još jedna hipoteza o tome odakle potječe oblik imena Semargl. Neki znanstvenici vjeruju da je taj bog u slavenskoj (tj. stranoj) mitologiji neka vrsta kolektivne ličnosti – sedmerostruko / sedmeroglavo stvorenje koje ima sedam istodobnih obličja (Leger 1984: 104-105). Odatle i ime, iz broja sedam.

Prilog 115.

Sedam u jedan Maksima Suhareva

[24] Poglavlje sročila Petra Džinić, studentica Jednopredmetnoga studija hrvatskoga jezika i književnosti.

Riječ *Simar'gl* ili *Simarьglъ* možemo analizirati i razdvojiti na oblike *Sim(a)* – i – *Rьglъ*, kako ih i spomenici često navode. Drugi dio riječi, *Rьglъ*, dovodimo u vezu s korijenom *rьg*, tj. glagolom *rg-ati* ili kompozitom *izrgati*. Često možemo čuti pridjev *izrgan*, što bismo prevodili oblicima *izrađen* ili *iskidan*. Postoji poslovica koja glasi *Izrg'o se od rada*, pričem glagol označuje radnju *kidati*. Međutim, značenje *rgati* može se proširiti i na glagole *tjerati*, *goniti*. Postoji riječ *roga*, koja označuje *otkinut komad drveta*, *kolac* ili *batinu*. *Rьglъ* bi u tom smislu imenovao tjeranje, kidanje, gonjenje, odbijanje (gonitelj – odbijač).

Prilog 116.

Ako sad s ovim značenjem drugoga dijela riječi promotrimo riječ(i) *Sim(a)* – *Rьglъ*, uočili bismo *Simargla* kao onoga koji goni *Sima*. Međutim, ako uzmemo Šafařikovu bilješku toga božanstva, tj. *Zima* – *Rьglъ*, dobit ćemo onoga koji goni zimu, studen (Vasiljev 1986: 99-101). *Simarьglъ* bi, prema tome, bio bog koji tjera i goni zimu – *Zimogonja*. Ta se teorija čini bliskom istini te nam ujedno pruža i pobliže određenje boga Simargla i njegove funkcije na slavenskom Olimpu.

Prilog 117.

Treća varijanta vezuje se za drevno perzijsko mitsko biće *Simurga*, čije se ime prevodi riječima *toplina* – *ptica*, označujući stvorenje s autoritetom nad vatrenim elementima. U imenu *Simurg* nalazi se sličan korijen – *sim* – kao kod varijante imena našega božanstva – Simargl.

Simurg – mitska priča o samospoznaji

Simurg je postao književnom životinjom pa se javlja u sufizmu, u Atarovoj poemi *Jezik ptica* gdje ptice – predvođene kruničarkom – idu u potragu za svojim kraljem Simurgom – koji se nalazi na planini Kaf (Kavkaz). Mnoge će ptice, uslijed izazova i prepreka, odustati pa ih cilju pristiže samo trideset (prema perzijskom *si murg* – trideset ptica). Kada dođu i upoznaju svoga kralja Simurga, shvatit će da je smisao putovanja bio skriven u izazivanju i spoznavanju samoga sebe.

Stid pročisti duše trideset ptica
i tijela im se pretvore u prah.
Potpuno oslobođene od svega
oživješe opet u sjaju Njegove
Slave.
(...)
U odrazu lica trideset ptica
u trenu ugledaše Simurga.
(...)
Istovremeno su gledale i Simurga i
same sebe
i vidjele su da su Jedno sa
Simurgom.
(...)
Ne progovorivši, Simurg im reče:
Premda Vas je put promijenio,
ipak vidite samo same sebe!
(Atar 2019: 304-305)

Poemu je 2019. na hrvatski jezik prevela Sanda Hržić uz svesrdnu pomoć svoga partnera i umjetnika Darka Rundeka!

Pogledaj i poslušaj!

Po mišljenju većine znanstvenika, Simargl je polubožanska ličnost, vjerojatno posrednik između nebeskog i zemaljskog svijeta. Po A. B. Ribakovu Simargl je pokrovitelj sjemenja i korijenja, zaštitnik biljaka, sukladno s protoiranskim Simurgom.

Prilog 118.

Između neba i zemlje

Perzijska riječ *Simurg* označava pticu koja liči na pauna ili supa, a smatrana je božanstvom, često hibridom između polupsa i poluptice (čak nalik grifonu). Poslije su staroga Simargla počeli povezivati s Pereplutom koji je jedno s korijenjem biljaka, uopće vegetacijom i plodnošću. Kult Simargla – Perepluta tijesno je povezan s *rusalijama* – praznikom u čast vila rusalki.

Prilog 119.

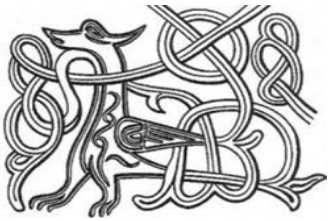
Ribakovljevi prijenosi Simargla, tj. krilatoga psa

Prilog 120.

Krilati pas

Prema nekim tumačenjima, Simarglova supruga bila je boginja noći – *Kupaljnica*. Imali su dvoje djece, Kostromu i Kupala. Simargl se drži posrednikom među svjetovima, ljudima i bogovima. On štiti svijet živih, ne puštajući u njega zlo. Svaku noć bog stoji na straži s vatrenim mačem u ruci, spreman odbiti svaki napad sile tame. Samo jednom u godini, na dan jesenje ravnodnevnice, bog napušta svoje mjesto i odaziva se na poziv *Kupaljnice*, koja ga priziva na ljubavne igre. Nakon devet mjeseci, na dan ljetnog solsticija, rađaju mu se djeca – Kostroma i Kupalo.

Prilog 122.

Simargl kao motiv istočnoslavenskoga srednjovjekovnog nakita

Prilog 121.

Kostromin pogreb, 19. stoljeće, Lubok, popularni ruski tiskani materijal praćen jednostavnim crtežima religioznih i narodnih tema

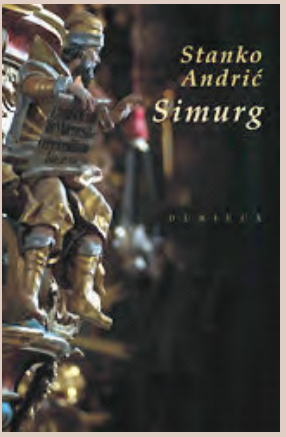
Za razliku od ostalih božanstava, Simargl živi neposredno među ljudima, i zato obuhvaća mnoge oblasti njihova života. Smatra se bogom vatre i Mjeseca, a u isto vrijeme Simargl čuva njihov dom i ognjište, usjeve i sjemenje. Prizivaju ga u slučaju bolesti ljudi i životinja. Vojnici koji se spremaju ići u bitke također su se trudili zadobiti Simarglovu pažnju – kako bi im darovao pobjedu u ratu. Prema nekim podacima, Simargl se smatrao nekom vrstom posrednika između boga Peruna i čovječanstva. On nije samo štitio svijet od svakog zla, već je štitio i drvo svijeta ili života na kom se nalaze sjemenja svih biljaka na Zemlji (veza sa Simurgom).

Ponekad se pretpostavlja da je njegov otac Svarog ili Nebeski Otac. Kovač Svarog udario je čekićem po kamenu stvorivši iskru iz koje je (ponovno) rođen Simargl. On pripada drugoj generaciji bogova – *svarožićima*. Simargl je usko vezan s bitkama i sukobima, ali i smrću, stoga znanstvenici i povjesničari povlače jasnu analogiju između Simargla i kršćanskoga arkanđela Mihaela.

Prilog 123.

Lada i Simargl

Prilog 124.

Naslovnica Simurga

Zanimljivost! Književnik Stanko Andrić 2011. godine napisao je roman Simurg. U njegovoj *samospoznajnoj* prozi ponajprije se govori o spomenutom romanu, ali i o zbirci eseja *Enciklopedija ništavila*. Svojom prozom promovira Slavoniju (Šokadiju) na općehrvatskoj i europskoj razini (jer je *Simurg* kao knjiga najprije objavljen na njemačkome jeziku). Vezan je za Andrićev rodni kraj – Strizivojnu pored Đakova – njegove ljude, običaje i povijest. Autor u njem opisuje bogatstva prirode kroz godišnja doba, običaje koji su duboko ukorijenjeni u tradiciju slavonskog sela, svoje djetinjstvo, a ponajviše osobe koje su značajno obilježile njegov život, kao što su baka, roditelji, braća, susjedi, pa čak i životinje među kojima se ističe krava.

Zanimljivost!
Valja naglasiti kako postoji i glazbena skupina s imenom Semargl. Potječe iz Ukrajine, točnije iz Kijeva. I danas aktivna, osnovana je 1977. godine. Žanr kojim vlada definitivno poznajemo kao *black-metal*, a kada govorimo o temama njihovih pjesama, kao najkarakterističnije i najviše ukorijenjene treba izdvojiti sotonizam, antikršćanstvo, tamu, rat, ljubav i osjećaje. Počeli su svirati mješavinu *black* i *death-metala*, ali su drastično promijenili zvuk i stil 2011. i 2012. godine – prema manje ekstremnom izričaju. Naknadno su svoj novopronađeni zvuk prozvali sotonističkim *pop-metalom*. Otprilike u to vrijeme počeli su se koristiti i scenskim plesačima tijekom svojih nastupa.
Poslušaj jednu njihovu prigodno **vatrenu** pjesmu!

Prilog 125.

Na mrežnim poljima 1, 2 i 3, kojima te Simargl digao, ispitaj što si naučiti stigao!

1 2 3

Poslušaj me !

Kako su u starom vijeku ratnički narodi štovali božice koje pomažu kod ratnih podviga i koje dodjeljuju ratnu sreću, tako su i Slaveni razvili slavljenje junačkih bojovnika u simboličnom liku božice pobjede Slave.
Slava je jedno od najvažnijih i najdrevnijih božanstava dnjeparskih Ukrajinaca. S njezinom slikom na rosnim štitovima, Ukrajinci bi išli u bojne pohode.
Hrabrost i junaštvo kod Slavena uvijek su predstavljali najsvjetliju ljudsku vrlinu. Svaka pobjeda u bojnom pohodu bila bi ovjenčana vijencem slave. Božica Slava dolazi u trenutku početka slavlja i grančicama hrasta i lovorovim vijencem kruni pobjednika. Zahvaljujući Slavi, pobjednicima se podižu zelenilom okićeni stupovi i lukovi pobjede, zvani po slavlju – slavodobitni junaci.
Slava zapisuje imena pobjednika u vječnu knjigu i podiže im spomenike, a također izgrađuje i *Spomen-domove junaka.*
Bila je prikazana na štitovima, na kopčama ogrtača, u slici žene u dugoj, širokoj odjeći s rukama podignutim prema nebu (Suncu), sa sunčanim znakovima oko glave (čitaj **ovo**).
Umjetnici ju prikazuju kao stasitu i divnu divu, koja vijencem slave kruni junačkog pobjednika. Drugi ju prikazuju s uzdignutim mačem u ruci i krilatim čilašem, koji se propeo uvis. U tom stavu Slava označuje pobjedu i slavu (Ledić 1969: 218).

Prilog 126.
Slava

[25] Poglavlje sročila Ana Marija Vertuš, studentica Dvopredmetnoga studija hrvatskoga jezika i književnosti.

Božica Slava posebno časti umjetnike: pjevače, rezbare, slikare, krojače, kovače, lončare, pjesnike. Božica Slava tu riječ (umjetnike) jako poštuje jer se u njoj vatra, voda i zemlja moćnih bogova pojavljuju u punoj snazi. Takva osoba dobiva milost, obilježena je velikom mudrošću, sposobna iskrenim i lijepim riječima uništiti najjači zid mračnih sila, bolesti; utjecati na ljudske sudbine, misli, postupke, komunicirati sa svemirom.
Potvrda da je Slava u davnim vremenima bila velika božica i da je možda izvršavala funkcije mnogih drugih bogova (Rod, Veles, Jarilo, Lada, itd.) jest u slavenskim jezicima visok stupanj zasvjedočenosti riječi, imena, s korijenom *slava*.
- *psl*. i *stsl*. slava (*rus*. sláva, *polj*. sława), *lit*. šlove ← ie. *k'lew- (*lat*. gloria, *grč*. kléos)

SLAVA božica junaštva i pobjede
SLAVA boginja mrtvih junaka
plete na odar prekrasne vijence
od lišća i grana hrasta i lovora.
S velima prekriva slomljeni mač
i štitove srebrene i koplja ubojna…
A onda vodi umrle junake
preko dalekih voda u neznan kraj.
Nekud pred prijestol Svevida boga
U Dom Junaka, vječni im zavičaj.

(Boro Pavlović: Iz ciklusa SLAVENSKA LIPA, Zagreb 1960.)

A. Mucha (1926.), *Zakletva Omladine ispod lipina drveta* na čijim se krošnjama smjestila božica Slav(i)a.
Opis slike prouči **ovdje** !

Prilog 127.

Zaigrana sinteza!

U osmosmjerci pronađi sljedeće riječi i dobit ćeš skriveni pojam!

DIVA
KRILA
OBLACI
RUSALKA
VODENICE
DUHOVI
LOVOR
POTOK
SLAVA
KOLO
NIMFE
RUSALJE
VIJENAC

E	S	L	A	L	O	A	V	E	C
C	J	N	K	S	O	L	K	P	A
I	A	L	L	I	A	V	O	M	N
N	L	O	A	I	V	T	O	K	E
E	I	B	S	S	O	O	T	R	J
D	R	L	U	K	U	O	H	S	I
O	K	A	R	D	L	R	L	U	V
V	O	C	G	I	I	A	J	A	D
E	Q	I	M	V	V	L	Z	B	G
V	F	W	P	A	E	F	M	I	N

Riješi rebus!

+ A +

Rješenje: _____

Poslušaj me !

uđenice[26]

Vile suđenice nazivaju se i božicama koje određuju sudbinu čovjeka. Ljudska je sudbina vječno pitanje čovječanstva. Tražeći sreću, ljudi su praćeni mišlju da su samo oni *rođeni pod sretnom zvijezdom* baštinici životne radosti.

Podno stabla ukraj vode
Stan stanuju suđenice
SVARUNOVE službenice.
Jedna znade, što je bilo,
Druga samo, što će biti,
A treća ma što sad jeste!
(Ledić 1969: 203)

Ljudsku sudbinu stari su dakle narodi, posebno Slaveni, pripisivali suđenicama. U narodu se sačuvala i poslovica *Što je i kako je kome usud usudio, takova je i ljudska sreća.* Vile suđenice vladaju prošlim, sadašnjim i budućim vremenom te su ih južni Slaveni zamišljali kao *božanstva* koja vladaju čovjekom. Vjerovalo se da postoje tri suđenice ili rođenice. Pri rođenju djeteta dvije vile unose sreću u kolijevku djeteta, a treća je vila namrštena, namrgođena i podmukla. U grčkoj mitologiji pariraju im *Moire* (Laheza, Klota, Atropa), pa keltske *Wyrde*, i rimske *Parke* (Nona, Decima i Morta), a u nordijskoj tri *Norne* (Urd, Verdandi i Skuld) (Dragić 2017: 225).

Vile suđenice u različitim narodima

STARI SLAVENSKI NARODI	ROĐENICE, ROŽANICE, SUĐENICE
Česi	Sudički
Srbi	Sreća
Primorci	Srićica
Rusi	Dolja
Bugari	Orisnica (koja rješava)
Hrvati-kajkavci / Slovenci	Rojenice ili Sojenice
Slavonci	Usude ili Sudije
Istočna Srbija	Suđaje

[26] Poglavlje sročila Dora Štrok, studentica Dvopredmetnoga studija hrvatskoga jezika i književnosti.

Prilog 128.

Vile suđenice

VJEROVANJE STARIH SLAVENA

Po vjerovanju starih Slavena, tri suđenice dolaze k novorođenom djetetu tri noći zaredom kako bi mu odredile sudbinu. Zamišljane su kao tri žene obučene u bijelo koje stoje nad glavom djeteta i dogovaraju se o njegovu životu. Suđenice također mogu nauditi djetetu i porodilji te su se iz tog razloga ostavljala dobra (kruh, mast, med, vino i sir) da ih oraspolože (Ledić 1969: 201-205).

Djeco moja, dični vitezovi i zanosne gospe, vile suđenice rekle su mi vašu sudbu, a zna se, što suđenica veli, to ni ljudsko ni božansko biće ne može promijeniti.
(Spirin 1997: 14)

Prilog 129.

Vile suđenice

ETIMOLOGIJA IMENA SUĐENICE

Riječ *suđenica* potječe iz grčkoga i znači ´ograničavam´, ´određujem´, a od istih riječi potječe i *uris*, naziv za demona sudbine. U narodnim se pjesmama spominju kao *tri sestrice* koje nose *tri metlice da očiste ranice* (Čulinović-Konstantinović 1989, prema Jovanović 2016: 12).

Iako su suđenice određivale hoće li dijete biti zdravo ili boležljivo te hoće li dugo ili kratko živjeti, vjerovalo se da je za sudbinu djeteta jako bitan dan i sat rođenja, tako se primjerice u Bosni i Hercegovini vjeruje da će dijete imati puno sreće ako se rodi u ponoć uoči blagdana svetog Ilije. Rođeni u jutarnjim satima trebali bi postati ratari, oni u podne gospodari. Upravo vjerovanje da će dan ili sat rođenja utjecati na sreću osobe koja se rodila zapravo umanjuje ulogu suđenica u određivanju sudbine (Jovanović 2016).

SUĐENICE – VILE ILI VJEŠTICE?

Suđenice su sklone donijeti loš sud ako im se ne ostavi neka vrsta hrane i pića, također rijetko ih tko vidi. Obučene su u bijelo i njihovo je postojanje povezano sa smrću jer se vjeruje da su suđenice duše preminulih djevojaka te žive na nepristupačnim mjestima koja su slabo posjećena i njihovo je prebivalište vezano uz njihov karakter. Vještice su najčešće prikazane kao stare ružne žene koje su hodale po noći te se okupljale na sastancima poput suđenica, no njihove svađe za razliku od suđenica uvijek su završavale okršajem i sukobom. Suđenice su kao i grčka božanstva gledana kao zasebna bića koja su odijeljena od drugih bogova te su one samostalna bića poput vila ili vještica, pa ne pripadaju nijednoj potkategoriji nadnaravnih bića (Jovanović 2016: 50).

SUĐENICE U KNJIŽEVNOSTI

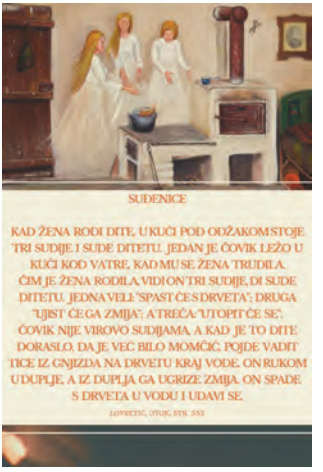
Najčešće se javljaju kao trijada, tri žene, ali i kao sedam vila. Petar Zoranić u svojim *Planinama* spominje vile suđenice te Marko Marulić u svojoj *Juditi* (Dragić 2017: 226).

Suđenice po narodnom vjerovanju demonske su žene osuđene da tumaraju po svijetu i da sude ženama.

Za sudbinu južni Slaveni nisu znali, ali su ipak vjerovali, da neka božanstva vladaju čovjekom; to su bile suđenice ili rođenice. Duša je čovjekova bila po njihovu vjerovanju besmrtna, a zvali su je nav; ona po tjelesnoj smrti pokojnikovoj nastavlja u raju onakav život, u kakovu se nalazio čovjek, kad je promijenio svijetom.

F. Šišić, Pregled povijesti hrvatskoga naroda, Zagreb 1920. (prema Ledić 1969: 208)

Zavičajne suđenice

Triglav[27]

U životopisu bamberškoga biskupa Otona spominje se *Trigelawus* koga su štovali Slaveni iz okolice grada Szczecina: *asserentibus idolorum sacerdotibus ideo summum* ***deum tria capita*** *habere, quoniam* ***tria*** *procuraret* ***regna****, id est* ***coeli, terrae*** *et* ***inferni*** (Ebbo II: 13, III: 1; prema Katičić 2008: 51). Najviši bog baltičkih Slavena imao je tri glave je jer upravljao trima kraljevstvima: nebeskim, zemaljskim i podzemnim što svoj vizualni odvjetak pronalaze u drvetu svijeta ili života.

U novije se vrijeme međutim javljaju teorije prema kojima se Triglava više ne poima samo hibridom triju božanstava, nečim što nalikuje poganskome trojstvu / trojedinstvu, već se sve više naglašava njegova ktonička (podzemna) priroda (čitaj **ovo**).

Prilog 130.

Poljski umjetnik Aleksander Karcz utjelovljuje Triglava

[27] Poglavlje sročila Sara Ćaćić, studentica Jednopredmetnoga studija hrvatskoga jezika i književnosti.

Poslije Svantevida / Svetovida, baltičko-polapski Slaveni štovali su Triglava, uopće policefalna božanstva (npr. i Porevita, Rujevita). Trijadu ili trojstvo susrećemo u gotovo svim religijama drevnog svijeta poput vjerovanja Egipćana, Perzijanaca, Babilonaca i Indijaca (prouči primjerice hinduistički koncept **trimurti**), taj je broj bio svet za sve narode jer se vjerovalo da je odražavao kozmos, s obzirom na to da prostor ima tri dimenzije.

Prilog 131.

Sadashiva: tri aspekta Šive (Stvoritelj, Čuvar i Razaratelj), Velika špilja u Indiji, otok Elephante

Prilog 132.

Triglav na vrancu

Grad Szczecin / Stettin lučki je grad smješten na rijeci Odri u sjeverozapadnoj Poljskoj, 65 km od Baltičkoga mora. Znamenito je srednjovjekovno slavensko središte plemena Pomorjana. Upravo je u tom gradu izgrađen jedan od najvećih hramova posvećen tom božanstvu.

Zemlja ta pješčana, draga Pomorjanska,
što leži od Šćećina, pa tamo do Gdanska.
Među obale dviju rijeka se stisla,
S lijeva teče Odra, s desna rijeka Visla.
(Ledić 1970: 212)

Triglavljev hram iz Stettina je, prema Herbordu, bio okružen trima objektima koji su služili sastancima i gozbama. Izgrađen zapovijeđu kneza Boleslava, imao je zidove ukrašene reljefima koji su toliko precizno prikazivali ljude, ptice i divlje životinje da su se činili živima. Tamošnji Triglavljev kip bio je hrastov, bogato nakićen, s povezanim očima i ustima (barem u nekim izvorima tako stoji, što je karakteristično za boga Triglava). Kipu je bilo pridruženo zlatno sedlo bogova vranca te su s obje strane stajali žrtvenici za prinošenje žrtve. Osim glavnog hrama, postojali su i brojni manji hramovi i svetišta sagrađena uz stabla lipe ili hrasta. Pokrštavanjem su spomenuti hramovi i kipovi porušeni. Oton Bamberški dao je odrezati tri osrebrene glave Stettinova kipa pa ih je poslao papi u Rim ne bi li simbolizirali pobjedu staru vjere, a na brijegu na kojemu se nalazio posvećeni hram izgrađena je poslije crkva sv. Adalberta.

Prilog 133.

Ledićeva vizija hrastova Triglava u Stettinu (1970: 207)

Prilog 134.

Triglav iz poljskoga Wolina

Također, jedan od poznatijih gradova koji je posebno štovao Triglava i kojemu pripada drugi poznati hram, bio je grad Wolin, prije znan i pod imenom Julin koje je kasnije promijenjeno u inačicu bližu božanstvu Volosu / Velesu.

Prema *Herbordovu rukopisu*, osim Stettina i Wolina, Slaveni su Triglavu među ostalim mjestima hram podignuli i u *Racibórzu* (njem. Ratiboru) na jugozapadu Poljske.
Troglavo božanstvo štovalo se i u srednjovjekovnom Kijevu s Dnjepra, no poznato je bilo pod nazivom *Trojanbog* (kao trojstvo Peruna, Volosa i Horsa).

Prilog 135.

Triglav i vranac
(Ledić 1970: 206)

Prilog 136.

Navodna figurica boga Triglava, otkrivena i objavljena u 18. stoljeću, izvorno nađena blizu njemačkoga sela Prillwitz, upitne autentičnosti

Triglavljeve glave mogle su biti povezane s okomitim poretkom svijeta te je jedan par očiju usmjeren prema nebu, drugi prema zemlji, a treći je usredotočen na podzemlje. Često je bio savjetnik u ratničkim pitanjima. Njegovi su atributi sveti hrast i ogroman crni konj. Vranac troglavoga božanstva bio je osedlan zlatnim sedlom te je njime Triglav putovao kao glasnik (upravo iz tog razloga zlatno je sedlo stajalo pokraj kipova u svetim hramovima).

Svećenici su vjerovali da Triglav nosi povez oko očiju i usta zbog snage svoga pogleda, da ne bi vidio ljudske grijehe. Prema drugom tumačenju, njegova je snaga bila tolika da je pogledom mogao razbiti zidove između triju svjetova. Triglavljev je vranac bio plemenita rasta, pa ga smrtnik nije smio uzjahati, a koristio se i za proricanje: kada je trebalo krenuti u pohod, postavilo bi se devet kopalja obojanih u crnu i bijelu boju, a zatim bi glavni svećenik triput poveo konja između kopalja u oba smjera; ako konj ne dotakne nijedno koplje, pošlo bi se u bitku, a u suprotnome bi se ratni pohod odgodio.

Prilog 138.

Žetvena svečanost
(Ledić 1970: 204)

Prilog 137.

S povezom na očima

Žetvena svečanost bila je najveća svetkovina posvećena Triglavu; održavana pred kraj žetve u svim područjima koja su slavila Triglava. Kod staroga hrasta i pod vedrim nebom okupilo bi se mnoštvo ljudi, *žrec* bi upriličio žrtvovanje životinja i polaganje zlata, žita i drugih vrijednih stvari. Mladići bi preskakali vatru, dok bi ljudi pjevali pjesme i plesali u kolu. Taj se običaj zadržao pod nazivom *Češka obžinkova slavost*, a obilježavali su ga češki i slovački doseljenici na našim prostorima (naravno, ne u istom smislu kao što je to bilo prije).

Prilog 139.

Dožinky, žetvena svečanost češke nacionalne manjine u Daruvaru

Među južnoslavenskim triglavskim tragovima valja izdvojiti nazive planina i planinskih vrhunaca: Triglava u Sloveniji i Troglava s Dinare.

Div-Dinaro i Veli Troglave,
Svjedoci ste naše stare slave.
Oj Dinaro! Tko ti ne bi pjevo,
U tebi je gorje Troglavljevo.
Gdje vjetrovi bijesni vladaju,
Gdje strijele gromovne padaju,
Gdje gromovnik bog Perun caruje,
Gdje roj vila gorskijeh stanuje.
(Ledić 1970: 216)

Prilog 140.

Troglav

U fundusu Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu nalazi se slavenska skulptura troglavog božanstva iz Vaćana kod Skradina (Vaćani se nalaze u blizini Ždrapnja).

Prilog 141.

Nacionalni park Triglav, Slovenija

Slikama reci više no riječ'ma,
dolinom Soče
izgubi svoje oče!

Pogledaj **prezentaciju** !

Riješi **kviz** !

Poslušaj me !

Prilog 142.

Izvor: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, ljubaznošću ravnatelja Miroslava Katića, autor fotografija: Zoran Alajbeg.

Horz[28]

Slavenski bog Sunca Horz

Hors ili Horz slavenski je bog Sunca o čijim ulogama i svojstvima nema mnogo podataka. Smatra se da je Horz zapravo zamjena za boga Dažboga te ga se zato imenuje bogom Sunca, što predstavlja (i) Dažbog (Leger 1984: 101-102). Toporov je pretpostavljao da bi Horz / Hors mogao biti iransko (moguće sarmatsko ili skitsko) ime za ovog boga, a Dažbog slavensko. Boris Rybakov usporedio je Horsa i Dažboga s Helijem i Apolonom, zaključivši da su obojica solarni bogovi, ali je Hors predstavljao samo Sunce dok je Dažbog kao *deus dator* simbolizirao živo(to)dajnu moć Sunca.

Njegovo se ime dovodi u vezu s egipatskom riječju *horz-hor* (označavala je jutarnje Sunce), perzijskom *Khores* i židovskom *Cheres (phelvi khorsed)* koja označava Sunce. Njegov se drveni idol nalazio u Kijevu, uz idole *Peruna, Dažboga, Striboga, Semargla i Mokoši.* Bog Horz spominje se u izvoru upitne autentičnosti, tzv. *Pripovijesti o Igorovoj vojni* iz 1185. godine. Knez Vsevolod bježao je prije nego su pijetlovi zapjevali, od Kijeva do Tmutorakana i presijecao put velikom Horsu. Prema tome, knez je stigao u Tmutorakan prije Sunčeva izlaska (Ivšić 2016: 5).

Iza Svaroga je Sunce koje se zove Svarožić. Zvali ga i Daždbogom, kao i nazivima Hrs, Chrs, Chors, Kries tj. sjajni.

(Ivan Radetić: *Pregled hrvatske tradicionalne književnosti*, Senj 1879., prema Ledić 1969: 41)

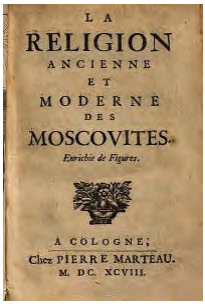
Prilog 143.

Naslovnica Radetićeva *Pregleda*

[28] Poglavlje sročila Nina Jagustin, studentica Dvopredmetnoga studija hrvatskoga jezika i književnosti.

Prilog 144.

Prilog 145.

Kršćanska propaganda: Georg A. Schleusing, *La Religion ancienne et moderne des Moscovites*, 1698.

Crnobog[29]

Jedan prikaz Crnoboga

U slavenskoj mitologiji vrlo je zastupljeno vjerovanje u oprečnost / dualizam svjetla i tame, tj. dobra i zla. Stari Slaveni smatrali su kako u oblasti svjetla vlada red i napredak, dok mrka tmina pod svojom koprenom nosi kaos, zlo i nemir. Sukladno toj podjeli u slavenskoj mitologiji "postoje" *dobri* bogovi svjetla i *zli* bogovi mraka. Jedan od poznatijih *zlih* bogova tame upravo je *Crnobog*.

Kao *Zerneboh* (*Črni Bog*) spomenut je najprije u Helmoldovoj *Kronici* (1170.), međutim bez uputnica na Bjeloboga, odnosno slavenski dualizam kakav je poslije iskonstruiran, ponajprije tumačenjem naziva geografskih lokaliteta. Češki povjesničar Jan Peisker u prvoj polovici 20. st. tako je bogove raspoređivao s obzirom na tok rijeke, točnije s desne strane rijeke nalazi se stijena koja svojim imenom podsjeća na vraga i tamu, a s lijeve gorski vrh koji podsjeća na suha, svjetlosna božanstva. Povezivao se takav dualizam s ostacima iranske zoroastrijske religije kojoj je lijevo Ahura Mazda, a desno Deva. Iako je teorija u nas imala podržavatelja, primjerice Ivu Pilara, brzo je napuštena (V. i J. Belaj 2014: 80-81).

Prilog 146.

Crnobog i Bjelobog u viziji ruskoga umjetnika Maksima Suhareva

Etimologija imena *Crnobog / Černibog*: ime je dobio prema pridjevu „crn" (*čьrnъ)→ bog sjena i noći.

Bjelobog je vjerojatno bio samo sinonim za Svaroga ili Svantovita.

[29] Sročila Tamara Maslarić, studentica prve godine Preddiplomskoga studija hrvatskoga jezika i književnosti i pedagogije.

U prapočecima Crnobog je vladao podzemnim svijetom, a kada je u potpunosti njime zavladao postao je glavnim izvorom svih razornih sila. Ljudi su ga poznavali kao začetnika svega zla i boga mraka pa su strahovali od njegove osvete. Drevni Lužičani Crnoboga su pokušavali udobrovoljiti odvraćajući ga od njegovih zlih namjera. Nedugo zatim počeli su po brdima paliti vatre i prilagati žrtve.

Prilog 147.
Prikaz brda (Ledić 1969: 272)

Lužičane ubrajamo u skupinu Polapskih Slavena, odnosno zapadnoslavenskih plemena koja su u srednjem vijeku nastanjivala područje između Baltičkoga mora, Labe, njezina pritoka Saale, Rudne gore i Odre. Jezično su se raspoređivali u dvije skupine: sjevernu, srodnu poljskim plemenima, i južnu, bližu češkima. Posljednji govornici polapskoga jezika sjeverne skupine, inače germanizirani, nestaju u 18. st. Iako južna skupina Polapskih Slavena nije imala vlastitu političku organizaciju, do danas se sačuvala zajednica Lužičkih Srba, u njemačkim pokrajinama Saskoj i Brandenburgu, i to s dvama književnim jezicima (*gornjim i donjim*).

Izvor: Mate Kapović, Uvod u indoeuropsku lingvistiku (2008: 108-109), te
https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=49078

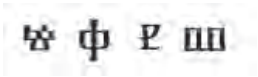
Prilog 148.
Crkva sv. Tome s glagoljskim natpisom , blizina istarskog Črnog grada

Zanimljivost: neke gradine u hrvatskoj Istri nazivaju se imenima koja su vrlo karakteristična za *staroslavenski dualistički kult*, npr. Beli grad i Črni grad (Franjo Ledić, Mitologija Slavena, knjiga 1, str. 266–281).

Pod istarskim Beligradom ili Belim gradom (lat. Albinianum, njem. Weissenburg, tal. Castelbianco) podrazumijevamo ruševine srednjovjekovne utvrde kraj Roča, na uzvisini iznad Ročkoga Polja, nasuprot Črnom gradu (lat. Cernogradus Nigrinianum, njem. Schwarzenburg, tal. Castelnero) čijom je obrambenom kulom.

S te kule nadzirao se put koji se s Ćićarije spuštao u srednju Istru, inače proslavljen glagoljaški kraj. Beli i Črni grad imali su zajedničku povijest i istoga gospodara, a u funkcijama su se skladno nadopunjavali. Kontinuitet naseljenosti ovih gradina vjerojatno započinje u prapovijesti, a nastavlja se u antičko doba. Črnim su gradom, podignutim između 10. i 11. st., do 1420. godine – kada je pripao Roču – upravljali svakovrsni gospodari. Bio je središte gospoštije. Blizu črnogradskih ruševina nalazi se crkva sv. Tome Apostola iz 12. st. sa zvonom koje ima glagoljskim slovima uklesanu godinu – 1573.

Izvori: **https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/190/beligrad-ili-beli-grad**
https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/608/crni-grad

Zadatak!
Zar je Crnobog glagoljicom računati znao?
Provjeri *godinu koju je njome možda zapisati dao…*

U POPULARNOJ KULTURI…

American Gods američka je TV-serija nastala po istoimenom romanu Neila Gaimana objavljenom 2001. godine. Predstavlja borbu novih i starih bogova, među kojima se javlja i Crnobog. **Prouči**!

Prilog 149.

Pogledaj **trailer**!

Glavna obilježja Crnoboga:

* punopravni slavenski bog
* rođen iz Svarogove sjene
* jedini bog koji ljudima čini zla
* suprotstavljen mnogobrojnim i moćnim bićima i bogovima *svijetle* strane

Karakteristike Crnoboga:

* bog tame i vladar svijeta umrlih
* sve nesreće dolaze od njega jer je zao bog
* *prijestolje tame*
* prati ga Črt, krilata spodoba čekinjave dlake, kravljeg repa i vučje njuške

Na samom kraju... pregledaj
interaktivnu sliku !

Ako dosada nisi zapazio ovu zavičajnu manifestaciju, **klikom** prouči njezinu prošlost i sadašnjost.
Sasvim slučajno, ili slučajnosti nema, 2021. godine InBook se usmjerio na slavensku mitologiju pa su i teme našega projekta došle na red.
Iva je složila plakat.

Studenti su odigrali mitsku igru jednočinku, a potom smo s domaćinima, u ugodnom ambijentu vinkovačkoga muzejskoga dvorišta (lapidarija), nastavili razgovarati o slavenskoj mitologiji i religiji, razotkrivajući božanstva i magijska bića od kojih su satkane, odnosno sve običaje koji su ih na našim prostorima uščuvali.

Pogledaj nas i poslušaj!
Složili smo tom prilikom i **izložbu** sastavljenu od prigodnih *starovirnih* oltarnih punktova, nadahnutih zapisima proslavljenoga slavonskog etnografa Josipa Lovretića (monografija *Otok*) i Ivana Vučevca Vinkovčanina (*Stari Vinkovci*).

Scenarij – INBOOK
25. kolovoza 2021.
MITSKA IGRA JEDNOČINKA
LICA
Slavenski žrec – Luka Grbavac
Mokoš – Petra Džinić

U igrokazu sudjeluju **Luka Grbavac** (narator, odjeven u slavenskoga poganskog svećenika / žreca: bijela košulja i hlače, slavonski vezeni ručnik preko košulje, bršljanov vijenac u glavi, opanci ili bose noge) i **Petra Džinić** (kao Mokoš, odjevena u bijelu haljinu, mokre kose, smeđom bojom / zemljom išarana lica i ruku, bosonoga).

Radnja se zbiva u kolovošku večer 2021. godine, u staroj vinkovačkoj gradskoj jezgri. Bosut nije daleko. Svijet živih i mrtvih još malo neće poznavati granicu kakvu je, prije negoli su Slaveni uopće otkrili i nastanili ovaj prostor, mogao – glavom i bradom – čuvati rimskodobni Bathinus.

Scena prva

Luka iz mraka prilazi okupljenima, u ruci drži voštanicu i svoje bilješke (ako tekst nije naučio napamet) ispisane na starome papiru (kavom ga smočiti i rubove mu popaliti, držati ga kao rotulus – iako su Praslaveni bili usmena kultura pa bi najbolje bilo naučiti napamet :).

Glasom govori, više, nekoliko puta: Mekano je krilo materino! Vlažno! Zemljino!

Nastavlja mirnijim glasom, obredno: Mokoši se mi Slaveni moljasmo… mokroj prelji i tkalji, dugorukoj… Ženi Perunovoj, a ljubavnici Velesovoj… Posrednici među dvama svjetovima… živih i mrtvih… U obredima poput ovoga granica je među njima posve tanka, koprenasta… poput daha koji vam pod vratom pušta miljenica… Ćutite li ga?

Vrijedno Majka prede i tvoju i moju sudbinu *(pokazuje na koga iz publike, pa na sebe)*, pod njezinim se prstima niti naših života susreću i razilaze, zadebljavaju i pucaju…

Rijetko ju tko još umije prepoznati… raščupanu dok igra s maglama u zoru, razljućenu kad te usred noći sačeka na susretištu, tam kod vodenog puta *(pokazuje rukom u smjeru Bosuta).*

Ma koliko ju mutne vode gutale, nisu ju progutale. Mokoš umije postati i ptica koja se stere u goru, Suncu hrleći u zagrljaj.

Gle, pod oblakom naslućuješ obrise vratarice što stoji pred sjajnim nebeskim dverima. Samo malo bolje pogledaj!

Kad Suncem nahranjena zasjaje zlatna žitna polja, kad se srebrom namreška Bosut, tvoja put kad ga se nauživa do garenja, učinit će ti se da ju vidiš jednu, ma da su ih se tri – eno – na vodu spustile s omarom.

Živodajnoj i uzimljućoj govoriš joj i pjevaš, ni sam ne znajući kako se ovih riječi spominješ:

Jug pogoni po nebu oblake,
On ih goni Sjeveru u dvore.
U Sjeverka neudata kćerka,
Jug ju prosi, Sjever se ponosi:
„Od 'otale, Juže mutivodo!
Sve si ladne pomutio vode,
Samo nisi Jurjeva bunara.
Na njem sjedi Jurjevica mlada,
Šije Jurju gaće i košulju
Zlatnom žicom, srebrnom iglicom.

***

Otvori vrata
dvora svoga Mokoši
nek nas sunce gre'.

***

Vječno tanku nit
Sudbine Mokoš nekom
Na stanu prede.

Scena druga

Za to vrijeme Petra / Mokoš oko njega hoda, povremeno si nervozno raščupava kosu, pruža ruke… sporije pa brže njima maše. Zastane, zagleda se u nekog iz publike. Pusti smijeh ili HA, odnosno stane kimati glavom (kao NE). Rukama samu sebe obgrljuje i napokon klekne pa stane mijesiti zemlju.

Govori: Sigurno si i ti jednom voljela. Ne jednom zapravo, oprosti, barem dvaput. I ne mislim pri tom na ljubav majčinu, u pogledu koje i tako, vjeruj mi, nemaš drugog izbora doli voljeti. Mada sam vam svima Majkom, o toj ti ljubavi ne govorim, ne. Pričam ti o supružništvu, o muškarcima koje si birah za ljubavnike. Razumjet ćeš me, znam, ta nisam ja zaludu slavenski ženski arhetip. Najprije zavoliš Red, njegovu razjačanu mišicu i u ruci čekić. Svidi ti se kad munjama bije i gromovima kara. U njegovu je Ognjenu Dvoru toplo i sjajno, sigurno i mirno… no… kadšto i dokolično. Dogodi se tako da se, usred besposlice, rađajući mu doduše svu onu dječicu treće generacije, pa i blizančiće Jarila i Maru, malo-malo zagledaš dolje… U Zavidnika, bradatu zmiju… U njegovu veliku vodu i sav taj Nered. Dopustiš mu da te otme… K'o Paris Helenu… a s tobom i tvoga Jarovita komu na čuvanje dospijevaju hrtovi. Ne sviđa mi se to… Jelica sestrica uto mu već sprema svadbu s Marom, a ja unaprijed znam da joj neće biti vjeran jer povukao je na mene – jare moje! Samo, zbog toga da ga ubiju… kazno i muko moja… *(zagleda se u žensku publiku, maše rukom u tom smjeru)* Ej, ma šta me gledaš čupavu i slomljenu, jadnu i rasplakanu? Bit će da si zaboravila na prirodne bogove… da krvarimo i nismo bez mana… Predugo je prošlo otkako si pokrštena, ne krivim te. Samo, odakle to, slavenska ženo, izvire prokletstvo po kom me pamtiš? Iz mlijeka prolivenog otežalim sisama, pukotina na zemljom rasporenim rukama? Možda iz uspavanke koju pjevušiš čedu? Pišu li ga vlati kose tvoje? Prsti – k'o moji –u zemlju crnicu zarinuti? Rekla bih ti: pusti, daj me već jednom zaboravi… no znam da nisi u stanju, baš kao ni ja…

Priznajem ti… još uvijek žalim za žetvenim ubojstvom sina svoga Jarila… Kolovoz me zavio u ludilo, glasan cvilež majke što ispraća (u)bijeno / požeto čedo… Čekaj, rekla sam ti da o njima neću, o djeci svojoj… Samo Majka druge nema… Zar ne? *(glavom / čelom naslanja se na zemlju, u pozadini se čuje žuborenje vode, za sve to vrijeme žrec po rukama prebire Svarogov drveni simbol, a lice mu je, uz ruke, obasjano voštanicom)*

TEMELJNA LITERATURA

1. Andrej Pleterski, *Tko je Perun?*, Starohrvatska prosvjeta, III, 42, 2015, 59-78.
2. Denis Vekić, *Vile doline Neretve: poetički i motivski markeri usmenih predaja o vilama na primjeru prikupljenih usmenih predaja u dolini Neretve*, Croatica et Slavica Iadertina, 14/1, 14, 2018, 231-267.
3. Deniver Vukelić, *Magija na hrvatskome povijesnom prostoru*, Školska knjiga, Zagreb, 2021.
4. Deniver Vukelić, *Utjecaj magijskih predodžaba na oblikovanje hrvatskoga kulturnoga identiteta*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Zagreb, 2018.
5. Evelina Rudan, *Vile s Učke*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2016.
6. Francis Conte, *Sloveni: nastanak i razvoj slovenskih civilizacija u Evropi (VI. – XIII. vek)*, sv. 1 i 2, Filip Višnjić, Beograd, 1989.
7. Franjo Ledić, *Mitologija Slavena*, knjiga I, Tiskara Epoha, Zagreb, 1969.
8. Franjo Ledić, *Mitologija Slavena*, knjiga II, Vjesnik, Zagreb, 1970.
9. Ivan Vučevac Vinkovčanin, *Stari Vinkovci* (prir. i ur. Tomo Šalić), Vinkovački šokački rodovi, Vinkovci, 2004.
10. Ivan Zirdum, prir. *Život, devetnica, litanije i himna svetome Vidu*, Karitativni fond UPT, Đakovo, 2006.
11. James Mallory, *Indoeuropljani, zagonetka njihova podrijetla*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.
12. Jasna Horvat, *Alemperkina kazivanja*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2005.
13. Jasna Horvat, *Vilikon*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2012.
14. Jasna Horvat, *Perunika,* Naklada Ljevak, Zagreb, 2023.
15. Josip Bratulić, *Aleja glagoljaša*, 3. izdanje, Znamen d.o.o, Zagreb, 2019.
16. Josip Bratulić, *Leksikon hrvatske glagoljice*, Minerva, Zagreb, 1995.
17. Josip Lovretić, *Otok* (prir. Klementina Batina), 2. izdanje pretiska, Privlačica, Vinkovci, 2016.

18. Juraj Kolarić, *Dvjesta novokapelačkih stoljeća*, HKD sv. Ćirila i Metoda, Zagreb, 1977.
19. Louis Leger, *Slovenska mitologija*, Grafos, Beograd, 1984.
20. Mara Švel Gamiršek, *Šuma i Šokci*, Matica hrvatska, Zagreb, 1940.
21. Marica Čunčić, *Oči od slnca, mîsal od oblaka: izvori hrvatske pisane riječi*, Školska knjiga, Zagreb, 2004.
22. Marinko Marinović, *Junaci starohrvatskih mitova*, Tiskara Varteks d.o.o., Varaždin, 1999.
23. Marko Dragić, *Lada i Ljeljo u folkloristici Hrvata i slavenskom kontekstu*, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu 5, 2012, 43-63.
24. Marko Dragić, *Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa*, Godišnjak Titius, 10, 10, 2017, 219-240.
25. Mate Kapović, *Uvod u indoeuropsku lingvistiku*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008.
26. Mateo Žagar, *Uvod u glagoljsku paleografiju 1*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2013.
27. Milan Mihaljević, *Slavenska poredbena gramatika, 2. dio: morfologija, prozodija, slavenska pradomovina*, Školska knjiga, Zagreb, 2014.
28. Milica Lukić i Blažević Krezić, Vera, *NOVA VITA GLAGOLITICI: Glagoljica iz perspektive znanstvenih, kulturnih i kreativnih praksi,* Filozofski fakultet u Osijeku, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb – Osijek, 2019.
29. Nikola Sučić, *Hrvatska narodna mitologija*, Denona d.o.o., Zagreb, 2013.
30. Radoslav Katičić, *Litterarum studia*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998.
31. Radoslav Katičić, *Božanski boj: Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*, Ibis grafika, Zagreb, 2008.
32. Radoslav Katičić, *Zeleni lug: Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*, Ibis grafika, Zagreb, 2010.
33. Radoslav Katičić, *Gazdarica na vratima: Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*, Ibis grafika, Zagreb, 2011.

34. Radoslav Katičić, *Vilinska vrata: I dalje tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*, Ibis grafika, Matica hrvatska, Zagreb – Mošćenička Draga, 2014.
35. Radoslav Katičić, *Naša stara vjera: tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*, Matica hrvatska, Ibis grafika, Zagreb, 2017.
36. Ranko Matasović, *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008.
37. Rudolf Strohal, *Folkloristički prilozi iz starije hrvatske knjige. I. Različni zapisi i čaranja (Glagolski hrv. spomenik iz 15. vijeka)*, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, XV, 1910, 120-132.
38. Ružica Pšihistal i Goran Rem (ur.), *Cvelferica, žena se opremi u bilo, stavi žar i ajd – tradicijsko pismo*, Udruga Duhovno hrašće, Ogranak DHK slavonsko-baranjsko-srijemski, Cvelferija – Osijek, 2016.
39. Slavomir Sambunjak, *Gramatozofija Konstantina Filozofa Solunskoga: hipoteza o postanku i značenju glagoljice*, Demetra, Zagreb, 1998.
40. Spasoje Vasiljev, *Slovenska mitologija*, II. izdanje, ARION, Smederevo, 1986.
41. Stipe Botica, *Vile u hrvatskoj mitologiji*, Radovi zavoda za slavensku filologiju 25, 1990.
42. Stjepan Babić, *Bijes, zloduh ili demon u naslovu djela F. M. Dostojevskoga*, Jezik, 52, 4, 2005, 149-150.
43. Stjepan Damjanović i dr. *Mali staroslavensko-hrvatski rječnik*, Matica hrvatska, Zagreb, [1]2004, [2]2009.
44. Stjepan Damjanović, *Slovo iskona – Staroslavenska / starohrvatska čitanka*, Matica hrvatska, Zagreb, [2]2004, [3]2012.
45. Stjepan Damjanović, *Staroslavenski jezik* (Četvrto, popravljeno i dopunjeno izdanje), Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2005.
46. Suzana Marjanić, *(Dijadna) boginja i duoteizam u Nodilovoj Staroj vjeri Srba i Hrvata*, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, 39, 2, 2002, 175-198.
47. Suzana Marjanić, *Zmaj i junak ili kako ubiti zmaja na primjeru međimurskih predaja o grabancijašu i pozoju*, Narodna umjetnost, 46, 2, 2009, 11-36.

48. Tajana Sekelj Ivančan i Tkalčec, Tatjana, *Slavensko paljevinsko groblje na položaju Duga ulica 99 u Vinkovcima*, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu, 23, 1, 2007, 141-212.
49. Vanja *Spirin, Hrvatski mitovi i legende*, Pegaz d.d., Zagreb, 1997.
50. Vitomir Belaj i Belaj, Juraj, *Sveti trokuti. Topografija hrvatske mitologije*, Ibis grafika, Institut za arheologiju, Matica hrvatska, Zagreb, 2014.
51. Vitomir Belaj, *Poganski bogovi i njihovi kršćanski supstituti*, Studia ethnologica Croatica, 21, 1, 2009, 169-197.
52. Vitomir Belaj, *Hod kroz godinu, Mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja*, Golden marketing, Tehnička knjiga, Zagreb, 2007.
53. Zvonko Pažin i Višaticki, Karlo, *Vlastiti misal Đakovačke i Srijemske biskupije*, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu, Đakovo, 2013.
54. Vesna Čulinović-Konstantinović, *Dodole i prporuše*, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, 2, 1, 1963, 73-95.

VAŽNIJI MREŽNI IZVORI

Svim je mrežnim izvorima posljednji put pristupljeno 10. veljače 2022.

Andrej Pleterski, Tko je Perun? https://hrcak.srce.hr/165911

Darko Grgić, Analiza Ladimirevačkih toponima u svjetlu pretkršćanske religije Hrvata, 2014. http://www.ladimirevci.info/index.php?option=com_content&view=article&id=154:analiza-ladimirevakih-toponima-u-svjetlu-predkranske-religije-hrvata&catid=44:povijest&Itemid=64

Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod *Miroslav Krleža*, mrežno izdanje: https://enciklopedija.hr/

Ivana Ivšić, Pogansko u Pričama iz davnina Ivane Brlić Mažuranić, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2016.; preuzeto s: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:730781

Ivan Vučevac Vinkovčanin, *Stari Vinkovci* (prir. Tomo Šalić), Vinkovački šokački rodovi, Vinkovci, 2004. http://emz.hr/downloads/pdf/Izlozba%202014%20boginje%20Katalog.pdf

Marko Dragić, Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, https://hrcak.srce.hr/19244

Radovan Sremac, Šidski brest između legendi i činjenica, http://www.sremskenovine.co.rs/2015/09/sidski-brest-izmedu-legendi-i-cinjenica/

Reana Senjković, Motiv svastike u Dalmaciji od neolitika do XX. stoljeća, https://hrcak.srce.hr/109107

Slavenska mitologija
https://hr.wikipedia.org/wiki/Slavenska_mitologija#Slavenski_panteon

Slavic mythology
https://studfile.net/preview/7093400/page:2/
https://cs.mcgill.ca/~rwest/wikispeedia/wpcd/wp/s/Slavic_mythology.htm

Stazom slovenskog nasleđa
https://www.youtube.com/watch?v=IeKJor8VLC4
https://www.youtube.com/watch?v=MCl_zVUghcQ
https://www.youtube.com/watch?v=SX66webEHGs
https://www.youtube.com/watch?v=zK7P9JRfYeU
https://www.youtube.com/watch?v=IeKJor8VLC4&t=10s
https://www.youtube.com/watch?v=QW4QeyF4x5M
https://www.youtube.com/watch?v=iY7h0xSga44
itd.

Stjepan Babić, Bijes, zloduh ili demon u naslovu djela F. M. Dostojevskoga, https://hrcak.srce.hr/15986

Suzana Marjanić, *Zmaj i junak (…)*, https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=70583

Vanja Jovanović, Folkloristički aspekti lika Suđenica u usmenim predajama, 2016., Jovanovic_Vanja_Diplomski_rad_Folkloristicki_aspekti_lika_sudjenica_u_usmenim_predajama.pdf

Vitomir Belaj, Poganski bogovi i njihovi kršćanski supstituti, https://hrcak.srce.hr/45118

***

http://culex360.com/lado/
http://emz.hr/downloads/pdf/Izlozba%202014%20boginje%20Katalog.pdf
http://rodnovjerje.com.hr/index.php/hrvatsko-rodnovjerje/
http://virtualna.nsk.hr/glagoljica/2019/01/02/hrvatskoglagoljicka-epigrafija/
http://www.mcbridegallery.com/nizovtsev/nizovtsevgicleeprints/nizovtsevgicleeprintsmermaids.html

https://blagamisterije.com/nepoznata-bica-iz-mitova-i-bajki-poput-slote-gusa-i-moguta-postoje-samo-u-spomenu-u-rijetko-citanim-spisima/20298/
https://blagamisterije.com/od-vremena-starih-slavena-postoje-ljelje-koje-naoruzane-sabljama-i-odjevene-kao-poput-kraljica-ophode-kuce-i-izvode-rituale/21159/
https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=13837
https://drava.info/2018/05/svibanjski-obicaji-podizanje-majusa-majskog-drveta/
https://en.wikipedia.org/wiki/Radegast_(god)
https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=53742
https://glagoljica.stin.hr/index.php?menu=10
https://history.wikireading.ru/405809
https://hrcak.srce.hr/78167
https://macevni-plesovi.org/obicaji/ophod-gorjanskih-ljelja/
https://meettheslavs.com/triglav-three-headed-god/
https://severnimorava.travel/en/co-delat/pamatky/duchovni-pamatky/socha-radegasta-na-radhosti-.aspx?p=1
https://sh.wikipedia.org/wiki/Radogost
https://storage.yandexcloud.net/wr4img/383116_271_i_261.jpg
https://tribun.hr/rusalka-mitska-staroslavenska-sirena/
https://tvprofil.com/film/1853357/filipovcice-iz-komletinci
https://vdocuments.site/ivana-brlic-mazuranic-price-iz-davnine.html
https://vjeronaucni-portal.com/staroslavenska-mitologija-u-sto-su-vjerovali-hrvati/
https://vovatia.wordpress.com/2016/07/12/a-samodiva-is-the-female-version-of-a-varkolak/
https://www.ancientpages.com/2019/11/11/triglav-powerful-three-headed-slavic-god-of-vigilance-sea-storms-who-supervised-sky-earth-and-underworld/
https://www.bib.irb.hr/893551
https://www.britannica.com/topic/trimurti-Hinduism
https://www.facebook.com/1698760023710033/posts/2899375763648447/
https://www.facebook.com/bajkanje/posts/1385726608419185/
https://www.facebook.com/InBookVinkovci/
https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/190/beligrad-ili-beli-grad
https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/608/crni-grad
https://www.kickstarter.com/projects/pigeongirl/rusalka-part-1

https://www.lado.hr/
https://www.lisinski.hr/media/publications/Rusalka_8_2_2014.pdf
https://www.matica.hr/media/knjige/nova-zraka-u-europskom-svjetlu-1135/pdf/opci-pregled-ulomak-pokrstavanje-i-rana-kristijanizacija-hrvata-trpimir-vedris.pdf
https://www.perunfest.hr/
https://www.rodnovery.ru/en/articles/465-chthonic-aspects-triglav
https://www.starisloveni.com/Triglav.html
https://www.thoughtco.com/dazbog-slavic-mythology-4777677
https://www.tz-buzet.hr/hr/kultura/glagoljica/aleja-glagoljasa
https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=VJcxO-B8xMs
https://www.youtube.com/watch?v=htqp65di0r0
https://www.youtube.com/watch?v=tLSjnGJ6FoQ
https://www.youtube.com/watch?v=Ub7SMTSVwvc
https://www.youtube.com/
watch?v=ueZLK8Qlfkk&list=RDueZLK8Qlfkk&index=1
https://www.youtube.com/watch?v=yCfZ25pnTgE
https://kalendarzslowianski.pl/slavenski-kalendar-2022/
?fbclid=IwAR1WhLKPk_7ScoExApX0GjQLFq3Zuexl_Yek9W5RUlS0rge8QPrE0pBEqGY
https://underdreamskies.com/2020/11/05/povijesno-mitska-staza-trebisca-perun-povratak-u-proslost-uz-povijesne-i-prirodne-ljepote-ucke/

POPIS SLIKOVNIH PRILOGA

Prilog 1. - https://en.wikipedia.org/wiki/Histories_(Herodotus)#/media/
File:POxy_v0017_n2099_a_01_hires.jpg
Prilog 2. - https://tribun.hr/wp-content/uploads/2017/02/001.jpg
Prilog 3. - https://www.vecernji.hr/media/img/ca/74/e4b2e64322585fd240d3.jpeg
Prilog 4. - https://library.foi.hr/m3/s/n/978-953-7773-41-0.JPG
Prilog 5. - https://www.hkv.hr/images/stories/Davor-Slike/15/BIjeli_4.jpg
Prilog 6. - https://en.wikipedia.org/wiki/Thietmar_of_Merseburg#/media/
File:Page_of_Thietmars_Chronicle.jpg
Prilog 7. - https://digital-stadtbibliothek.luebeck.de/viewer/image/Mshist44/3/
Prilog 8. - https://en.wikipedia.org/wiki/Angers_Fragment#/media/File:Saxo_original_001.jpg
Prilog 9. - http://macedonia.kroraina.com/en/zvwas/zvwas_4.htm
Prilog 10. - http://macedonia.kroraina.com/en/zvwas/zvwas_4.htm
Prilog 11. - http://macedonia.kroraina.com/en/zvwas/zvwas_4.htm
Prilog 12. - http://macedonia.kroraina.com/en/zvwas/zvwas_4.htm
Prilog 13. - http://macedonia.kroraina.com/en/zvwas/zvwas_4.htm
Prilog 14. - https://hrcak.srce.hr/165911
Prilog 15. - https://pozeska-kronika.hr/media/k2/items/cache/c89ca40e4eaccfabd913c78f8a338292_XL.jpg
Prilog 16. - https://likumzg.files.wordpress.com/2020/03/andreja-dujnic487-c5bdmiric487-sv.-ilija-prorok-2019.g.-ulje-na-platnu-157-x-109-cm.jpg
Prilog 17. - https://www.prirodnamedicina.com/perunika/
Prilog 18. - https://www.tz-buzet.hr/hr/kultura/glagoljica/aleja-glagoljasa
Prilog 19. - https://webshop.ffos.hr/wp-content/uploads/2020/03/nova-vita-glagolitici-600x847.jpg
Prilog 20. - http://istra.lzmk.hr/slika.aspx?id=1049

Prilog 21. – Strohal (1910: 129)
Prilog 22. - https://www.enciklopedija.hr/Ilustracije/Slaveni_seoba_slavena.jpg
Prilog 23. - https://i.pinimg.com/564x/04/42/50/044250f1851e81b11b0264f5d1fa3048.jpg
Prilog 24. - http://muzejslovenskmitologije.weebly.com/104111121077108910861084107210 88.html
Prilog 25. - https://www.epostshop.hr/hrvatski-vilinski-svijet-bjesomar/pid/901
Prilog 26. - https://www.reddit.com/r/croatia/comments/iageyt/welesveles_slavic_god_of_the_underworld_lowlands/
Prilog 27. - https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8b/Saint_George_slays_the_dragon%2C_Croatia%2C_8th_century.jpg
Prilog 28. - https://meettheslavs.com/velesvolos-lord-forest/
Prilog 29. - https://en.wikipedia.org/wiki/Veles_(god)
Prilog 30. - https://www.pinterest.dk/pin/666884657316491234/
Prilog 31. - Vesnin kip (Ledić 1969: 158)
Prilog 32. - Majuš (Ledić 1969: 159)
Prilog 33. - Iz dokumentarnog filma Filipovčice iz Komletinci (https://tvprofil.com/film/1853357/filipovcice-iz-komletinci)
Prilog 34. – Vesnjanke (Ledić 1969: 156)
Prilog 35. - Svetište triju slavenskih božanstava: Svarožića, Vide i Radogosta
(Ledić 1969: 121)
Prilog 36. - Božica Vida s prstenom u desnici (Ledić 1969: 123)
Prilog 37. - Lubjanka i Dubravko (Ledić 1969: 122)
Prilog 38. - https://www.dalmacijadanas.hr/wp-content/uploads/2019/12/badnjak.jpg
Prilog 39. - https://m.vecernji.ba/media/img/71/02/16ad930290c75cf16a50.jpeg
Prilog 40. - https://www.ljevak.hr/knjizevnost/13305-vilikon.html
Prilog 41. - http://kurziv.net/vile-u-hrvatskim-narodnim-predajama/
Prilog 42. - https://en.wikipedia.org/wiki/Vodyanoy#/media/File:%D0%9C%D0%B0%D0%BB%D1%8B%D1%88%D0%B5%D0%B2_%D0%92%D0%BE%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B9_1910.png
Prilog 43. - https://novosti.hr/nova-zanimljiva-otkrica-na-ranosrednjovjekovnoj-nekropoli-klopare-u-sarengradu/

Prilog 44. - Plan groblja s ucrtanim pozicijama sondi i grobova (prema: Sekelj Ivančan – Tkalčec 2006: 141-212) // "U Velesovu naručju"... Grob 9. iz Duge ulice 99, ljubaznošću Anite Rapan Papeša iz Gradskoga muzeja Vinkovci
Prilog 45. - https://en.wikipedia.org/wiki/Vodyanoy#/media/File:Vodyanoy.jpg
Prilog 46. - Rusalke pokušavaju privući čovjeka u dubinu (Ledić 1969: 100)
Prilog 47. - https://starisloveni.com/Jarilo.jpg
Prilog 48. - https://tribun.hr/jarilo-staroslavenski-bog-rata-plodnosti/
Prilog 49. - https://64.media.tumblr.com/61371ec65613479c090943d1bd313a34/tumblr_nqm15fXSDl1tzeqovo1_r1_500.jpg
Prilog 50. - https://en.wikipedia.org/wiki/Yarovit
Prilog 51. - Jarovit i Lada (Ledić 1969: 197)
Prilog 52. - https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/c/cb/Elbe_Einzugsgebiet.png/200px-Elbe_Einzugsgebiet.png
Prilog 53. - https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=48790
Prilog 54. - https://meettheslavs.com/dajbog-god-gives-lord-sun/
Prilog 55. - https://en.wikipedia.org/wiki/Glagolitic_script
Prilog 56. - https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Xors_by_Andrey_Shishkin.jpg#/media/File:Xors_by_Andrey_Shishkin.jpg
Prilog 57. - https://www.wga.hu/art/g/geefs/lucifer.jpg
Prilog 58. - https://en.wikipedia.org/wiki/File:Szczodre_Gody_MIR_1.jpg
Prilog 59. - https://www.portalmladi.com/ziva-boginja-koja-daruje-zivot/
Prilog 60. - https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%C5%BDitava_radnice_4.jpg
Prilog 61. - http://hillcantons.blogspot.com/2014/01/hill-cantons-bestiary-polevik.html
Prilog 62. - https://knjiga.hr/odabrane-pjesme-omladini-silvije-strahimir-kranjcevic-1
Prilog 63. - https://nova-akropola.com/kulture-i-civilizacije/mitologije/slavenska-mitska-predaja/#prettyPhoto // https://hr.wikipedia.org/wiki/Lada_(mitologija)

Prilog 64. - https://pm1.narvii.com/7081/15637ce11caaac5d0ef957957dff6b8f58da6120r1-402-604v2_hq.jpg
Prilog 65. - https://blagamisterije.com/wp-content/uploads/2019/05/gorjani.jpg
Prilog 66. - https://narodni.net/jurjevo-slavljenje-proljeca/
Prilog 67. - https://www.lado.hr/site/assets/files/1319/lado-logo-01.png
Prilog 68. - http://culex360.com/lado/
Prilog 69. - https://djakovacki-vezovi.hr/wp-content/uploads/2019/06/djakovacki_vezovi_ljelje_foto_maja_muskic.jpg
Prilog 70. - https://www.youtube.com/watch?v=iY7h0xSga44
Prilog 71. - http://staroverci.si/mokos/
Prilog 72. - https://www.goodfon.com/wallpaper/andreas-rocha-castle-sunset-knights-horses-mountains-rocks-t.html
Prilog 73. - https://www.prva.rs/data/images/2019/08/08/10/5856289_depositphotos-2933109-xl2015_ff.jpg?ver=1571140186
Prilog 74. - osobna arhiva
Prilog 75. - osobna arhiva
Prilog 76. - https://bs.wikipedia.org/wiki/Moko%C5%A1#/media/Datoteka:Makosh_Kaluga.jpg
Prilog 77. - https://adriannakonieczny.artstation.com/projects/PmK65r
Prilog 78. - https://www.pinterest.com/litarprilike/slavic-mythology/
Prilog 79. - https://blagamisterije.com/od-nebeskog-peruna-do-ilije-gromovnika-drevna-vjerovanjao-gromovima-rusiteljima-kula-i-zvonika-spominju-i-one-osudene-da-ih-privlace/18168/
Prilog 80. - https://i.pinimg.com/originals/bb/90/bc/bb90bc30fd6b4480d7b10cbe425db03b.jpg
Prilog 81. - https://www.researchgate.net/publication/311940999/figure/fig2/AS:444260886552577@1482931457103/Peruns-sanctuary-near-Novgorod-Peryn-Excavationsand-reconstruction-by-VV-Sedov_W640.jpg
Prilog 82. - // https://belaj.com/mit/ilustracije/Zrnovnica-prezentaciji.jpg
Prilog 83. - https://hr.wikipedia.org/wiki/Perunika#/media/Datoteka:Iris_germanica_001.jpg

Prilog 84. - https://www.perunfest.hr/
Prilog 85. - https://forum.prusaprinters.org/wp-content/uploads/attachments/4863-24318-2017-02-01-09.11.24.jpg // https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/59/Radegast_%28Kaisarov%29.png
Prilog 86. - https://i.pinimg.com/originals/cb/ea/cb/cbeacb8811a162f034b2489f7c3aa54f.jpg
Prilog 87. - https://thumbs.dreamstime.com/z/statue-radegast-pustevny-6524296.jpg
Prilog 88. - https://oldeuropeanculture.blogspot.com/2015/02/radegost-welcome-guest.html
Prilog 89. - https://oldeuropeanculture.blogspot.com/2015/02/radegost-welcome-guest.html
Prilog 90. - https://img1.pnghut.com/11/5/13/FxekfM9zrf/mythical-creature-fairy-supernatural-fictional-character-rusalka.jpg // https://nicholaskotar.com/2018/11/16/russian-mermaids-water-spirits-vilas-and-pharaohs/
Prilog 91. - https://www.facebook.com/photo?fbid=10226598869577902&set=a.4213904905848
Prilog 92. - https://azogsa.org/rusalka/
Prilog 93. - https://i2.wp.com/nicholaskotar.com/wp-content/uploads/2018/11/content_rhfvcrjq.jpg
Prilog 94. - https://nicholaskotar.com/2018/11/16/russian-mermaids-water-spirits-vilas-and-pharaohs/
Prilog 95. - http://www.mcbridegallery.com/nizovtsev/nizovtsevgicleeprints/nizovtsevgicleeprintsmermaids.html
Prilog 96. - https://eno.org/discover-opera/explore-more/a-guide-to-the-slavic-folklore-of-rusalka/
Prilog 97. - https://www.kickstarter.com/projects/pigeongirl/rusalka-part-1
Prilog 98. - https://www.lisinski.hr/media/publications/Rusalka_8_2_2014.pdf
Prilog 99. - https://www.njuskalo.hr/image-w920x690/ogrlice-lancici/kolovrat-staroslovenskisimbol-boga-svaroga-ogrlica-kolovrat-privezak-slika-114576071.jpg
Prilog 100. - http://macedonia.kroraina.com/en/zvwas/zvwas_084.jpg

Prilog 101. - https://www.badnewsaboutchristianity.com/gi0_vandalism.htm
Prilog 102. - https://www.24sata.hr/media/img/41/ed/71a12b9ac09bc6413e04.jpeg
Prilog 103. - https://www.pizzatravel.com.ua/eng/germany/8/cape_arkona
Prilog 104. - Rekonstruirani hram Svarožića (Ledić 1969: 111)
Prilog 105. - Svarožić (Ledić 1969: 105)
Prilog 106. - https://www.posta.hr/en/postage-stamp-overview-6624/6624?m=1792
Prilog 107. - https://www.posta.hr/UserDocsImages/hp/glavne-kategorije/filatelija/marke-mladi/izdanja_djeca/0718.jpg
Prilog 108. - https://www.google.com/maps
Prilog 109. - https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Svetovid#/media/File:Svantevit-Statue_(cropped).jpg
Prilog 110. - https://www.deviantart.com/marcelkunze23/art/De-10-beste-bokene-i-norronmytologi-361227563
Prilog 111. - http://staroverci.si/svetovid/
Prilog 112. - Crkva svetoga Vida u slavonskom mjestašcu Donji Lipovac (osobna arhiva)
Prilog 113. - https://www.kalab.nl/images/en/p/mucha/02_1180_831.jpg
Prilog 114. - https://fi.pinterest.com/pin/494481234066555071/ // https://64.media.tumblr.com/64ed00268a2cc798db521fb28a1f8d35/72981896fcd9c001-dd/s1280x1920/546b67eb90e85092102d8cc84db5ebf29b7562a3.jpg
Prilog 115. - https://en.wikipedia.org/wiki/Slavic_Native_Faith
Prilog 116. - https://www.facebook.com/dunjalucar/posts/2846002932315337/
Prilog 117. - https://hiperboreja.blogspot.com/2017/02/simurg-ptici-rabika-nazimkizi.html
Prilog 118. - https://www.pinterest.com/pin/350084571020860954/
Prilog 119. - https://bs.wikipedia.org/wiki/Simargl#/media/Datoteka:Simargl-1.jpg
Prilog 120. - https://www.pinterest.com/pin/350084571026382156/
Prilog 121. - https://en.wikipedia.org/wiki/Kostroma_(deity)#/media/File:Funeral_of_Kostroma.jpg

og 122. - https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Slavic_deities#/media/File:Simargl-2.jpg
Prilog 123. - https://fi.pinterest.com/pin/363947213616151074/?d=t&mt=signupOrPersonalizedLogin
Prilog 124. - https://mvinfo.hr/knjiga/589/simurg
Prilog 125. - http://semargl.com.ua/files/page/19/4f3d8da2e65c12.jpg
Prilog 126. - https://storage.yandexcloud.net/wr4img/383116_271_i_261.jpg
Prilog 127. - http://www.muchafoundation.org/en/gallery/themes/theme/slav-epic/object/229
Prilog 128. - http://starislovani.blogspot.com/2014/10/suenice.html
Prilog 129.- http://ivalulic.com/hr/sudenice/
Prilog 130. - https://www.pinterest.com/pin/461407924311957113/
Prilog 131. - https://www.britannica.com/topic/trimurti-Hinduism
Prilog 132. - https://www.ancientpages.com/wp-content/uploads/2019/11/triglav13.jpg
Prilog 133. - Ledićeva vizija hrastova Triglava u Stettinu (1970: 207)
Prilog 134. - https://en.wikipedia.org/wiki/Triglav_(mythology)#/media/File:Tryg%C5%82aw_Wolin_1.jpg
Prilog 135. - Triglav i vranac (Ledić 1970: 206)
Prilog 136. - https://en.wikipedia.org/wiki/Prillwitz_idols#/media/File:02018_0525_slavic_apocrypha,_the_Prillwitz_idols_1794,_Mecklenburgischen_Volkskundemuseum_%E2%80%93_Freilichtmuseum_Schwerin-Mue%C3%9F.jpg
Prilog 137. - https://meettheslavs.com/wp-content/uploads/2014/03/Triglav-God.jpg
Prilog 138. - Žetvena svečanost (Ledić 1970: 204)
Prilog 139. - https://pozeska-kronika.hr/drutvo/item/4148-dozynki,-zetvene-svecanosti-najveca-sumanifestacija-ceha-u-hrvatskoj.html
Prilog 140. - https://gorja.net/putopisi/164/u-pohodima-na-vrhove-dinare-uspon-na-troglav-od-sutina/
Prilog 141. - https://image.dnevnik.hr/media/images/920x695/Mar2020/61856786.jpg

Prilog 142. – Troglavo božanstvo iz Vaćana kod Skradina (Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, ljubaznošću ravnatelja Miroslava Katića, autor: Zoran Alajbeg)
Prilog 143. - https://static.wikia.nocookie.net/gods-goddess/images/6/6f/Hors.jpg/revision/latest?cb=20140309213147 // http://www.barper.com/files/g/1-1459/47170174.jpg
Prilog 144. - https://en.wikipedia.org/wiki/Khors#/media/File:Chorsi.png
Prilog 145. - https://books.google.com/books/content/images/frontcover/YzOqSYuwQGIC?fife=w200-h300
Prilog 146. - http://vesemir.blogspot.com/2015/03/blog-post_22.html
Prilog 147. - Prikaz brda (Ledić 1969: 272)
Prilog 148. - https://cverglablog.blogspot.com/2019/12/roc-crni-grad-i-beli-grad.html
Prilog 149. - https://www.hollywoodreporter.com/tv/tv-news/american-gods-a-character-guide-neil-gaiman-bryan-fuller-starz-drama-996209/

POPIS ZVUČNIH ZAPISA I INTERAKTIVNIH PRILOGA

Popis zvučnih zapisa

1. Veles: https://www.youtube.com/watch?v=KHn4WQ5nZZs
2. Vesna: https://www.youtube.com/watch?v=eRWE7Dw2V6w
3. Vida: https://www.youtube.com/watch?v=uPAloxU1gYw
4. Vile: https://www.youtube.com/watch?v=CmH3BSYfr5Q
5. Vodan: https://www.youtube.com/watch?v=xzuHY2F61sc
6. Gerovit: https://www.youtube.com/watch?v=LBeO2pkAQog
7. Živa i Žibog: https://www.youtube.com/watch?v=uhG1sfVFmYo
8. Lada / Lado: https://www.youtube.com/watch?v=dvWJwpeZAoE
9. Mokoš: https://www.youtube.com/watch?v=LOyfrx8x0mQ
10. Perun: https://www.youtube.com/watch?v=wPzwNnJ-IVM
11. Svarožić: https://www.youtube.com/watch?v=E6K2mBKdMPg
12. Svetovid: https://www.youtube.com/watch?v=rSw3GsEOnNI
13. Simargl / Simurg: https://www.youtube.com/watch?v=E3h2c2tD9l4
14. Slava i rusalke: https://www.youtube.com/watch?v=E-4-UEAszjA
15. Triglav: https://www.youtube.com/watch?v=piMrm8Uo2i4

Popis interaktivnih priloga

1. https://create.kahoot.it/details/8063f7c6-c301-46f6-a20c-6f1e89f96d87
2. https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeYvqK613LSVcOErUx6Fq2XhSS2b3pGthOGzr1F7cUbq3PHHA/viewform?fbclid=IwAR12TlW7i_uYNKTowuWdLACvuZ2xk50tB9_6i8IW8xRK-tqKx8gmHjdTiTU
3. https://prezi.com/p/v-t7dyineegn/slavenska-mitologija-triglav/
4. https://testmoz.com/q/8614118
5. https://view.genial.ly/5e9822915d1a280d7f17f9dc/interactive-image-hadrijan-ii-odobrava-djelo-svete-brace-nicola-consoni-1863-1873

6. https://view.genial.ly/5ea04eed666fa90d80eb1c33/interactive-image-alphonse-mucha-the-slav-epic-cycle-no4-tsar-simeon-i-of-bulgaria-1923
7. https://view.genial.ly/605068e3bde3430d89981767/interactive-image-pokrstenje-hrvata-bela-cikos-sesija-1907
8. https://view.genial.ly/6051c9264e54f80d1279b4bb/interactive-image-slaveni-u-svojoj-izvornoj-domovini
9. https://view.genial.ly/605c9ee5fc5afb0d72ef8e56/interactive-image-interaktivna-slika-crnobog
10. https://view.genial.ly/6062dad1cd39570ccba55ff7/interactive-content-slovom-brojim-znanja-se-ne-bojim
11. https://view.genial.ly/60642bfb27d7050d482be20c/interactive-content-hidden-image-quiz
12. https://view.genial.ly/6076e23f7339690d30c1eb50/interactive-image-vile
13. https://view.genial.ly/607990a9095f400d4bcb782d/interactive-content-memory-game
14. https://view.genial.ly/608821620dc1a00d2ab59d1e/interactive-image-vesna
15. https://view.genial.ly/608b0a05acfe360db4284af1/interactive-image-dazbog
16. https://view.genial.ly/6092b0d6039f0e0d33c698a3/interactive-content-gerovit-kviz
17. https://view.genial.ly/609324e2e6fcdf0d281fddf5/interactive-image-gerovit-interaktivna-slika
18. https://wordwall.net/hr/resource/15484909/slavenska-mitologija-triglav
19. https://wordwall.net/resource/15544838/kviz1
20. https://wordwall.net/resource/15545899/kviz2
21. https://wordwall.net/resource/15546331/kviz3
22. https://www.canva.com/design/DAEbuAqbvls/vvX0n6vhuczvmvmH5978Gg/view?utm_content=DAEbuAqbvls&utm_campaign=designshare&utm_medium=link&utm_source=publishsharelink

SAŽETAK / SUMMARY

Počeci studija kroatistike, uopće koje bilo nacionalne slavenske filologije, obilježeni su proučavanjem ćirilometodske baštine, poglavito starocrkvenoslavenskoga jezika i glagoljskoga pisma, no studentu početniku nude se i osnove poredbene slavenske gramatike uz uvod u slavistiku. Časna je stoga zadaća namijenjena kolegiju poznatom pod nazivom Staroslavenski jezik, jednako kao i nizu izbornih kolegija koji se uzdižu nad njegovim temeljima. Posebno zanimljiv aspekt kulturne povijesti Slavena rekonstrukcija je njihove, stoga i naše, stare vjere, one koja je prethodila kršćanstvu, a poznaje se i pod – ne posve istoznačnim – nazivom *slavenska mitologija*. Ovom prigodom ispričat ćemo vam kako smo se u okviru izbornoga kolegija Slavenska pisma mi studenti i profesori Filozofskoga fakulteta u Osijeku povezali s vinkovačkom umjetnicom Ivom Muškić, želeći oživjeti stečena slavenska / slavistička *starovjerna* znanja i vještine. Budući da su Slaveni dobrim dijelom svoje povijesti, a prije pokrštavanja, bili bespismena kultura, zanimalo nas je kako su fragmente svojih mitova sačuvali u usmenoj predaji (književnosti), te kako su prostorom – kao ideografskim pismom – svjedočili svoju staru vjeru. Ne ograničujući se samo na hrvatsko bajoslovlje, nastojali smo sročiti digitalni leksikon / e-udžbenik / nastavni priručnik znamenitih slavenskih božanstava i bića, slijedeći sustav glagoljske azbuke, prvoga pravoga slavenskoga pisma koje putem svoga tvorca Konstantina Ćirila Filozofa posreduje kršćansko, ali i pretkršćansko, slavensko mitsko biće. Pandemijsko doba nagnalo nas je da to činimo virtualnim putem, služeći se raznim digitalnim alatima (Genially, Canva, Prezi, Kahoot! itd.) i zvučnim zapisima, pri čemu je naše pročitano i izmaštano slikom zapisivala stručnjakinja – Iva Muškić, magistra edukacije likovne kulture. Ilustracije su nastale u digitalnom formatu, prema opisima koji se nalaze u ovom leksikonu. Cilj oblikovanja ilustracija bogova bio je prikazati ih monokromno, u nijansama sive i različitim teksturama. Budi još rečeno da zavičaju nismo znali ni umjeli umaći pa su slavenski Perun, Veles, Mokoš, Simargl, Vesna, Lada i mnogi drugi postajali – kada god je i kako god je bilo moguće – i slavonski. Dvadesetak božanstva i mitskih bića proučavali su FFOS-ovi studenti prve godine jednopredmetnoga i dvopredmetnoga studija hrvatskoga

jezika i književnosti tijekom 2020. i 2021. godine, poimence: Korina Bogdanović, Ivana Petričević, Sara Pačarić, Rea Bede, Nina Jagustin, Matej Jurić, Martina Miković, Ines Pribolšan, Luka Grbavac, Matej Blažević, Barbara Markanjević, Ana Marija Vertuš, Dorotea Čorak, Petra Džinić, Dora Štrok, Sara Ćaćić, Tamara Maslarić, Andreas Muhar, Leonarda-Lea Glavaš, Manuela Kribl.

Ključne riječi: slavenska (hrvatska) mitologija, uglata (hrvatska) glagoljica, filološki (interdisciplinarni) leksikon, e-udžbenik

The beginning of Croatian studies, of any national Slavic philology, is marked by the study of Cyril and Methodius heritage, especially Old Church Slavonic language and Glagolitic script, but our new students are also confronted with the basics of comparative Slavic grammar, as well as introduction to Slavic studies. Therefore, a course known as the Old Church Slavonic language, as well as a series of elective courses that rise above its foundations, truly has an honorable task. Particularly interesting aspect of the cultural history of the Slavs is the reconstruction of their, and therefore our, *old faith*, the one that preceded Christianity, and is also known under the name of Slavic mythology (not entirely synonymous). On this occasion, we will tell you how, within the elective course named Slavic scripts, we students and professors of the Faculty of Humanities and Social Sciences in Osijek connected with artist Iva Muškić from Vinkovci, wanting to revive the acquired Slavic / Slavistic knowledges and skills. Since the Slavs were illiterate for much of their history, and before Christianity, we were interested in how they preserved fragments of their myths in oral tradition (literature), and how they witnessed their old faith through space – as an ideographic script. Not limited (only) to Croatian mythology, we tried to compose a digital lexicon / e-textbook of famous Slavic deities and beings, following the Glagolitic alphabet, oldest true Slavic alphabet which through its creator Constantine Cyril the Philosopher mediates Christian, but also pre-Christian and Slavic mythical culture. The pandemic era forced us to do it in a virtual way, using various digital tools (Genially, Canva, Prezi, Kahoot! Etc.) and sound recordings. Of course, Iva Muškić is responsible for the artistic (graphic) dimension of the publication. The illustrations were created in digital format, according to the descriptions in this lexicon. The goal of designing illustrations of the gods was to show them in monochrome, in shades of gray and different textures. It should also be said that we wanted to include our homeland, so Slavic Perun, Veles, Mokoš, Simargl, Vesna, Lada and many others also became – whenever and however possible – Slavonian. About twenty deities and mythical beings were studied by our first-year students of Croatian language and literature, during 2020 and 2021, namely: Korina Bogdanović, Ivana Petričević, Sara Pačarić, Rea Bede, Nina Jagustin, Matej Jurić, Martina Miković, Ines Pribolšan, Luka Grbavac, Matej Blažević, Barbara Markanjević, Ana Marija Vertuš, Dorotea Čorak, Petra Džinić, Dora Štrok, Sara Ćaćić,

Tamara Maslarić, Andreas Muhar, Leonarda-Lea Glavaš, Manuela Kribl.

Keywords: Slavic (Croatian) mythology, angular (Croatian) Glagolitic script, philological (interdisciplinary) lexicon, e-textbook

Vera Blažević Krezić (Vinkovci, 1986.) završila je studij hrvatskoga jezika i književnosti i pedagogije na Filozofskome fakultetu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku (2005.–2010.). Na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu pohađala je poslijediplomski sveučilišni doktorski studij *Medievistika* (2011.–2016.), uspješno ga završivši obranom doktorskoga rada „Jezik *Misala* Dragutina Antuna Parčića" (mentori: prof. dr. sc. Milica Lukić, prof. dr. sc. Mateo Žagar). Docenticom je na Odsjeku za hrvatski jezik i književnost Filozofskoga fakulteta u Osijeku. Od 2012. do 2015. bila je istraživačicom na znanstvenoistraživačkome projektu *Jezik hrvatskoglagoljskih tiskanih brevijara* (122-1300620-2619, voditeljica projekta: prof. dr. sc. Loretana Farkaš). Godine 2017. pridružena je timu znanstvenika okupljenomu na znanstvenome projektu Hrvatske zaklade za znanost pod nazivom *Jezik izdanja hrvatske protestantske tiskare u kontekstu književnojezičnih smjernica XVI. stoljeća* (2015.–2019., IP-2014-09-6415, voditelj projekta: prof. dr. sc. Mateo Žagar). Sudjelovala je na tridesetak međunarodnih i domaćih znanstvenih i stručnih skupova u zemlji i inozemstvu. Objavila je, samostalno i u suautorstvu s prof. dr. sc. Milicom Lukić, tri knjige: dvije znanstvene monografije i jedan znanstveno-nastavni priručnik, ali i tridesetak znanstvenih i stručnih te popularnih radova. Njezini su znanstveni i stručni interesi usmjereni na hrvatski novocrkvenoslavenski jezik i ćirilometodsku problematiku. Osim toga, bavi se istraživanjem hrvatskoglagoljskih (liturgijskih) knjiga otisnutih u srednjojezičnome razdoblju (od kraja 15. do sredine 18. stoljeća). S prof. dr. sc. Milicom Lukić sudjeluje u osmišljavanju, planiranju i provedbi popularizacijskih nastavnih i izvannastavnih projekata posvećenih hrvatskoj glagoljaškoj kulturi u prošlosti i sadašnjosti. Dva su takva projekta – *Glagoljaška večer(a) IV. – Gastronomia Cyrillomethodianska i Glagopedija – virtualna glagoljska enciklopedija* – 2018. godine nagrađena godišnjom Državnom nagradom za znanost Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske (u kategoriji popularizacije i promidžbe znanosti). Godine 2017. i 2019. sudjelovala je u nastavnome usavršavanju u okviru Erasmus+ nastavne mobilnosti na Šleskome sveučilištu u Katowicama (Institut za slavensku filologiju,

Republika Poljska) te na Masarykovu sveučilištu u Brnu (Filozofski fakultet, Odsjek za slavistiku, Republika Češka). Godine 2021. njezina monografija *Književnimi radnjami za Crkvu i Domovinu. O novocrkvenoslavenskome jeziku Parčićeva misala iz 1893.* (Matica hrvatska, Zagreb 2020) nagrađena je Nagradom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti za najviša znanstvena i umjetnička dostignuća u Republici Hrvatskoj za 2020. godinu, za područje filoloških znanosti.

Vera Blažević Krezić is assistant professor at the Faculty of Humanities and Social Sciences in Osijek. She graduated in 2010 and obtained her Master of Arts in Croatian Language and Literature and Pedagogy. From 2011 to 2016 she attended Postgraduate doctoral program of Medieval Studies at the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb. With her mentor, full professor Milica Lukić, PhD, she coauthored two scientific monographs and about thirty scientific and professional papers (Paleoslavistic and Cyrillomethodian topics, Slavonian Studies). From 2014 to 2018 she worked as a lecturer at the Zagreb School of Slavic Studies. In 2017 she joined the team of scientists gathered at the scientific project of the Croatian Science Foundation (project name: *The Language of Croatian Protestant Printed Editions in the Context of the Literary Directions of the Sixteenth Century*; 2015–2019; project leader: Mateo Žagar, PhD, full professor). In 2018 Professor Milica Lukić and Vera Blažević Krezić were awarded with the annual National Science Award of the Republic of Croatia in the Category of Popularization and Promotion of Science for the popularization projects – *Glagolitic Evening (and Dinner) IV – Cyrillomethodian Gastronomy* and *Glagopedia – a Virtual Glagolitic Encyclopedia* – designed and realized in 2017. In 2021 her book *On the New Church Slavonic Language of Parčić's Missal from 1893* (Zagreb 2020) was given the Award of the Croatian Academy of Sciences and Arts for the highest scientific and artistic achievements in the Republic of Croatia for 2020, for the field of philological sciences.

Iva Muškić (Vinkovci, 1993.) završila je Školu za primijenjenu umjetnost i dizajn u Osijeku, nakon koje upisuje Umjetničku akademiju u Osijeku. Diplomirala je 2018. na je Akademiju za umjetnost i kulturu, pod mentorstvom izv. prof. art., Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku (Odsjek likovne umjetnosti, modul grafika). Izlagala je na brojnim domaćim i nekoliko međunarodnih izložbi, 2018. godine sudjelovala je na šestoj Međunarodnoj radionici umjetničke grafke (IWAGO 6), 2019. godine boravi na rezidencijalnom programu MMML Studia u Osijeku. Prvu samostalnu izložbu ostvarila je u Zagrebu u Cenrtu za kulturu Maksimir, u glariji Crta gdje se predstavila sa serijom radova “Sve što je nekad bilo trava sad je beton”. Od 2019. aktivno sudjeluje i radi kao stručni suradnik na projektu ONE SU TU. Članica je Hrvatskog društva likovnih umjetnika Osijek. Likovno se izražava kroz medij grafike, crteža, fotografije.

Iva Muškić (Vinkovci, 1993) graduated from the School of Applied Arts and Design in Osijek, after which she enrolled at the Academy of Arts in Osijek. She graduated in 2018 from the Academy of Arts and Culture, under the mentorship of Assoc. art., J. J. Strossmayer University of Osijek (Department of Fine Arts, graphics module). She has exhibited at numerous domestic and several international art exhibitions, in 2018. she participated in the Sixth International Workshop of Art Graphics (IWAGO 6), in 2019. she is staying at the residency program of MMML Studio in Osijek. She had her first solo exhibition in Zagreb at the Maksimir Cultural Center, in the Crta gallery, where she presented a series of works "Everything that used to be grass is now concrete". Since 2019, she has been actively participating and working on the organization of the ONE SU TU project. She is a member of the Croatian Society of Fine Artists Osijek. She expresses herself artistically through the medium of graphics, drawings, photography.

Vera Blažević Krezić (gornji red, druga s lijeve strane) i Iva Muškić (gornji red, druga s desne strane) na InBooku, 2021. godine.
Uz organizatorice InBooka – Miju Filipov (gornji red, prva s desne strane) i Barbaru Dujmović (gornji red, prva s lijeve strane), te studente izvođače – Luku Grbavca i Petru Džinić (donji red, u tradicijskom ruhu).